

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра обліку та оподаткування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему: «Діагностика аудиторських ризиків та методи виявлення відхилень у
фінансовій практиці ТОВ «Аудиторська фірма «Капітал»

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0719-з
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
освітньо-професійної програми «Облік і аудит»
спеціалізації облік і аудит у підприємстві

Я.В. Тимошенко

Керівник: к.е.н., доцент Пушкарь І.В.

Рецензент: к.е.н., доцент Сасенко О.Р.

Запоріжжя 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра обліку та оподаткування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітньо-професійна програма «Облік і аудит»
Спеціалізація облік і аудит у підприємстві

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав. кафедри _____ Н.М. Проскуріна
«___» _____ 2021 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Тимошенку Ярославу Вадимовичу

1. Тема роботи: «Діагностика аудиторських ризиків та методи виявлення відхилень у фінансовій практиці ТОВ «Аудиторська фірма «Капітал» керівник роботи Пушкарь Інна Володимирівна, к.н.держ.упр., доцент, затверджені наказом ЗНУ від 18.06.2020 р., № 810–с.
2. Строк подання студентом роботи: ____ _____ 2021 р.
3. Вихідні дані до роботи: спеціальна література, законодавчі та нормативні акти, статистичні дані, дані фінансової звітності підприємства.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): дослідити теоретичні підходи до визначення шахрайства та помилок в аудиторській практиці; вивчити особливості організації та методики шахрайства та помилок при аудиті на ТОВ «Аудиторська фірма «Капітал»; сформувати шляхи удосконалення методичних підходів до проведення аудиту на ТОВ «Аудиторська фірма «Капітал».
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 22 рис., 28 табл. і 5 формул.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	к.н.держ.упр, Пушкарь І.В.	19.08.2020	19.08.2020
2	к.н.держ.упр, Пушкарь І.В.	16.09.2020	16.09.2020
3	к.н.держ.упр., Пушкарь І.В.	07.10.2020	07.10.2020

7. Дата видачі завдання: 08 липня 2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання плану роботи, підбір літератури	липень 2020	виконано
2.	Написання вступу	липень 2020	виконано
3.	Виконання першого розділу	серпень 2020	виконано
4.	Виконання другого розділу	вересень 2020	виконано
5.	Виконання третього розділу	жовтень 2020	виконано
6.	Написання висновків	листопад 2020	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	2021	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	2021	виконано

Студент _____
(підпис)

Я.В. Тимошенко

Керівник роботи _____
(підпис)

І.В. Пушкарь

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____

В.В. Сьомченко

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 130 с., 3 розділи, 22 рис., 28 табл., 75 джерел посилання.

АУДИТОРСЬКИЙ РИЗИК, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АУДИТОРА, КЛАСИФІКАЦІЯ, ОБЛІК, ПОМИЛКА, СУТТЄВІСТЬ ПОМИЛОК, ШАХРАЙСТВО

Об'єкт дослідження – процес організації та методика проведення аудиту та процес зниження ризику невиявлення суттєвих викривлень, спричинених шахрайством на ТОВ «Аудиторська фірма «Капітал».

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних аспектів виявлення шахрайства та помилок в аудиторській практиці, розробка заходів стосовно їх попередження, розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення методичних підходів до проведення аудиту, а також зниження ризиків бухгалтерської звітності, як забезпечення достовірності аудиторської перевірки.

Методи дослідження: системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів. Під час виконання дослідження використано загальнонаукові методи пізнання: історичний метод, методи індукції та дедукції, теоретичного узагальнення і порівняння; методи причинно–наслідкового зв'язку та абстрактно-логічний метод.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та вирішенні комплексу питань, пов'язаних з удосконалення методичних підходів до проведення аудиту, а саме в частині виявлення шахрайства та помилок в аудиторській практиці, їх попередження, і зниження ризиків бухгалтерської звітності, як ключової ланки забезпечення достовірності аудиторської перевірки. У процесі дослідження отримано такі

наукові результати, яким притаманна наукова новизна:

удосконалено:

– внутрішній стандарт аудиторської фірми «Шахрайство та помилки: процедури виявлення та ризик невиявлення» як ключову складову документального забезпечення виявлення помилок та шахрайства в фінансовій звітності підприємства, що забезпечує ефективний процес документування аудиту та формування повного пакету робочих документів аудитора;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат аудиту в частині уточнення поняття «шахрайство» (навмисні дії у сфері економіки, здійснені однією або декількома особами серед управлінського персоналу та найвищого управлінського персоналу, найманих працівників або третіх сторін, які використовують обман, щоб отримати нечесні або незаконні переваги та що призвели за собою спотворене представлення результативних показників в бухгалтерській (фінансовою) звітності), що дало змогу акцентувати увагу на аспект навмисності викривлення фінансової звітності та обґрунтувати напрям його виявлення;

– алгоритм аудиторських процедур при аудиті фінансової звітності, з метою недопущення пропуску помилок та шахрайства, що сприяє забезпеченню правильності обрання процедури та забезпечує достатню впевненість, що ризик невиявлення буде скорочений до прийняттого рівня.

Отримані результати дослідження спрямовані на підвищення своєчасного виявлення шахрайства та помилок в аудиторській практиці, їх попередження, зниження ризиків бухгалтерської звітності, забезпечення оперативності та достовірності аудиторської перевірки; можуть впроваджуватися в практику роботи вітчизняних аудиторських фірм. Застосування на практиці запропонованих рекомендацій дозволить забезпечити застосування оптимальних методів аудиторської вибірки, для максимального зниження відповідальності аудитора.

SUMMARY

Qualification work: 130 pp., 3 sections, 22 fig., 28 tab., 75 references.

AUDIT RISK, AUDITORS, ACCOUNTING ERRORS, ERROR MATERIALITY, CLASSIFICATION, FRAUD

The object of study – the process and methodology of the audit process and reduce the risk of not detecting a material misstatement resulting from fraud of TOV «AUDITORSKA FIRMA «KAPITAL».

The purpose of the qualification is the justification of the theoretical – methodological aspects of the detection fraud and the errors in the audit practice, elaboration of measures for their prevention, the development of practical recommendations to improve the methodological approaches of auditing and the reduction of risks in the accounting statements as ensure the audit's accuracy.

Methods of research: the systematic approach to study of economic phenomena and processes. During research there was used common scientific ways knowledge: the historical method, methods of induction and deduction, theoretical synthesis and comparison; methods of causation and abstract–logical method.

Scientific novelty of the results is theoretical and methodical substantiation and the solving of complex issues which are connected with the improvement of methodological approaches to audit, namely in the detection of fraud and error in the audit practice, their prevention and the reduction financial statement's risks, as the key link ensure the reliability of the audit. During research there were taken the following scientific results, which were characterized scientific innovation:

improved:

– standard of auditing firm «Fraud and errors: procedures to identify risk of detection» as a key component of the documentary support for detection of errors and fraud in financial statements, which provide an effective process of

documentation of audit and formation of a full package of working documents of the auditor;

it was further developed:

- conceptual–categorical apparatus of the audit in terms of clarifying the concept of "cheating" (intentional acts in the economic sphere, committed by one or more individuals among management personnel and senior management personnel, employees or third parties who use trickery to gain an unfair or illegal advantage and resulting in a distorted view of effective indicators in accounting (financial) statements), which allowed us to focus on the aspect of intentional misstatement of the financial statements and to justify the direction of his discovery.

- algorithm auditing procedures in the audit of the financial statements, to prevent crossing errors and fraud, thereby ensuring the correctness of the election procedure, and provides reasonable assurance that the risk of detection would be reduced to an acceptable level.

The gotten results of research are aimed at improving the timely detection of fraud and error in the audit practice, their preventing, reducing the risk of financial reporting, ensuring efficiency and reliability in the audit; can be implemented in the practice of local audit firms. The application in practice of the proposed recommendations will help to ensure the use of best ways of audit sampling for better reducing of auditor's responsibility.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ	
РЕФЕРАТ	
SUMMARY	
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАК	
ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЯВЛЕННЯ ВІДХИЛЕНЬ У ФІНАНСОВІЙ ПРАКТИЦІ АУДИТОРСЬКОЇ ФІРМИ	
1.1 Економіко–правова сутність шахрайства та помилок	17
1.2 Аудиторські ризики та їх класифікація в аудиті	32
1.3 Відповідальність керівництва та дії аудитора у разі виявлення шахрайства та помилок	43
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ ВІДХИЛЕНЬ У ФІНАНСОВІЙ ПРАКТИЦІ ТОВ «АУДИТОРСЬКА ФІРМА «КАПІТАЛ»	
2.1 Організаційно–економічна характеристика підприємства	53
2.2 Методика проведення аудиту фінансової звітності	60
2.3 Процедури виявлення шахрайства та помилок під час проведення аудиту фінансової звітності підприємства	69
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ НА ТОВ «АУДИТОРСЬКА ФІРМА «КАПІТАЛ»	
3.1 Удосконалення системи управління бухгалтерськими ризиками при складанні фінансової звітності	85
3.2 Напрями зниження ризиків фінансової звітності, як забезпечення її достовірності.....	97

3.3 Розробка внутрішніх стандартів аудиту щодо виявлення помилок та шахрайства	111
ВИСНОВКИ	120
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	124

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАК

АФ – Аудиторська фірма

ВР – Властивий ризик

КК – Кримінальний кодекс

ККУ – Кримінальний кодекс України

ЗУ – Закон України

КМУ – Кабінет міністрів України

П(С)БО – Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку

МСА – Міжнародні стандарти аудиту

МСФЗ – Міжнародні стандарти фінансової звітності

ПДВ – Податок на додану вартість

п. – пункт

ПП – Приватне підприємство

РК – Ризик контролю

РН – Ризик невиявлення

ст. – стаття

тис.грн. – тисяч гривень

ТОВ – Товариство з обмеженою відповідальністю

ЦКУ – Цивільний кодекс України

р. – рік

рр. – роки

і т.д. – і так далі

в т.ч. – в том числі

% – відсотки

ВСТУП

Розвиток ринкових відносин в українській економіці супроводжується зростанням інформаційного ризику в ухваленні економіко-управлінських рішень різними суб'єктами господарства. Необхідність підвищення достовірності економічної, фінансової і управлінської інформації про діяльність суб'єктів ринку зумовила появу в Україні нового вигляду професійної підприємницької діяльності – аудиту бухгалтерської (фінансової) звітності. Аудиторські перевірки повинні проводитись відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці стандартів з врахуванням вітчизняного досвіду і свого середовища. Одними із основоположних є МСА, в яких вказані принципи, що регулюють аудит.

В процесі роботи бухгалтер може допустити помилки, які завжди необхідно виправляти. Невиправлені помилки приводять до невідповідності бухгалтерського обліку, і як наслідок, помилкам в прийнятті управлінських рішень, недоплати податків, штрафним санкціям.

Під час проведення перевірки фінансової інформації, правильності ведення бухгалтерського обліку і складання бухгалтерської та податкової звітності, перевіряючи структури повинні виявити факти викривлення даних бухгалтерського обліку і невірного складання форм звітності. Основними причинами здійснення викривлень є свідомі і несвідомі дії посадових осіб, які займаються підготовкою даних про діяльність неприбуткової організації і обробляють цю інформацію. Свідомі дії ведуть до обману держави, а несвідомі дії можуть бути пов'язані з неякісним ставленням до виконання службових обов'язків при підготовці інформації, що веде до виникнення викривлень, які в теорії і на практиці називають помилками.

Актуальність дослідження зумовлена значимістю поставлених питань та необхідністю розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо зниження ризику не виявлення суттєвих викривлень, спричинених шахрайством;

методологічних і практичних розробок, щодо застосування аудиторських процедур для виявлення помилок і шахрайства при проведенні аудиту фінансової звітності та можливості впровадження в практику аудиторських компаній внутрішніх стандартів стосовно виявлення помилок та шахрайства у процесі аудиту.

Розвиток теорії та практики аудиту щодо помилок та шахрайства присвятили свої праці такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені та економісти, як Аренс А., Лоббек Дж., Усач Б.Ф., Алборов Р.А., Робертсон Дж. К., Єлісовенко Ю.П., Редько О.Ю., Бутинець Ф.Ф., Малюга Н.М., Петренко Н.І., Петрик О.А., Дмитренко І.М., Дорош Н.І., Бардаш С.В., Бондар В.П., Бугай І.В., Межевов А., Бейсембаева И., Соколова Е.С., Ситнов А.А., Суворова С.П., Парушина Н.В., Галкина Е.В., Лазуренко В.І., Шкіря Н.Л., Залізник Н.В., Шиманський Р., Савченко В.Я., Сопко В.В, Верхоглядова Н.І., Давидов Г.М., Майданевич П. Н., Каюм Абдул, Федосеев С. К., Майданевич Ю. П., Олейник О. А та інші.

Визначаючи важливість і практичне значення напрацювань у теоретико–методологічній базі з проблеми виявлення шахрайства та помилок в аудиті, слід зазначити, що окремі теоретичні, методичні та практичні аспекти залишаються недостатньо розробленими. Зокрема відсутнє єдине узгоджене визначення шахрайства та його різновидів, класифікації аудиторських ризиків, методики здійснення аудиту з виявлення шахрайства та помилок, методичних підходів до зниження аудиторського ризику.

Недостатня розробка теоретичних і методичних питань виявлення шахрайства та помилок, а також науково-теоретична і практична значимість вказаних проблем зумовили вибір теми магістерської роботи.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних аспектів виявлення шахрайства та помилок в аудиторській практиці, розробка заходів стосовно їх попередження, розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення методичних підходів до проведення аудиту, а також зниження ризиків бухгалтерської звітності, як забезпечення достовірності аудиторської

перевірки.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначені і вирішувалися такі завдання:

- дослідити та внести пропозиції щодо уточнення сутності економічної категорії «шахрайство»;
- дослідити нормативно-правову базу, яка регулює надання аудиторських послуг у Україні та статистику злочинів, пов'язаних із шахрайствами і економічними злочинами;
- дослідити сучасні моделі класифікації помилок і шахрайства та типи навмисних викривлень у фінансовій звітності та обґрунтувати вплив бухгалтерських ризиків на появу помилок та шахрайства в обліку і звітності;
- систематизувати послідовність дій аудитора при оцінці ризиків аудиторської діяльності з метою реалізації заходів щодо їх мінімізації чи усунення;
- розробити рекомендації щодо застосування алгоритму аудиторських процедур при аудиті фінансової звітності з метою недопущення пропуску помилок та шахрайства;
- розробити документальне забезпечення (внутрішній стандарт аудиту) виявлення помилок та шахрайства в фінансовій звітності підприємства.

Об'єкт дослідження – процес організації та методика проведення аудиту аудиторськими компаніями та процес зниження ризику невиявлення суттєвих викривлень, спричинених шахрайством.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних і практичних питань, пов'язаних з виявленням шахрайства та помилок під час проведення аудиторської перевірки та формуванням і удосконаленням механізму проведення аудиторської перевірки.

Для досягнення поставленої мети були використані наукові методи, які застосовуються при вивченні соціально-економічних процесів і явищ, а саме: методи наукового узагальнення (при уточненні сутності поняття «помилки» та

«шахрайство»), діалектичний метод (при визначенні місця та ролі аудиторської перевірки у процесі забезпечення ефективної діяльності підприємства), історичний і системний підходи (при визначенні основних історичних етапів розвитку аудиторської діяльності та розробці класифікації аудиторських ризиків), методи індукції та дедукції, класифікації, порівняння, наукової абстракції, системного та комплексного аналізу (при розробці алгоритму аудиторських процедур при аудиті фінансової звітності з метою недопущення пропуску помилок та шахрайства) та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та вирішенні комплексу питань, пов'язаних з удосконаленням методичних підходів до проведення аудиту.

У процесі дослідження отримано такі наукові результати, яким притаманна наукова новизна:

- досліджено нормативно-правову базу, яка регулює надання аудиторських послуг в Україні та статистику злочинів, пов'язаних із шахрайствами і економічними злочинами, що дозволило сформулювати властиві обмеження аудиту;

- систематизовано та алгоритмізовано послідовність дій аудитора при оцінці ризиків аудиторської діяльності з метою реалізації заходів щодо їх мінімізації чи усунення;

- дослідження сучасних моделей класифікації помилок і шахрайства та типів навмисних викривлень у фінансовій звітності надало змогу обґрунтувати вплив бухгалтерських ризиків на появу помилок та шахрайства в обліку і звітності та узагальнити виправдання, які використовують махінатори для прикриття корисливих злочинів та види захисту аудиторів, коли їм доводиться відповідати перед третіми особами;

удосконалено:

- сформовано внутрішній стандарт аудиторської фірми «Шахрайство та помилки: процедури виявлення та ризик невиявлення» як ключову складову документального забезпечення виявлення помилок та шахрайства в

фінансовій звітності підприємства, що забезпечує ефективний процес документування аудиту та формування повного пакету робочих документів аудитора.

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат аудиту в частині уточнення поняття «шахрайство» (навмисні дії у сфері економіки, здійснені однією або декількома особами серед управлінського персоналу та найвищого управлінського персоналу, найманих працівників або третіх сторін, які використовують обман, щоб отримати нечесні або незаконні переваги та що призвели за собою спотворене представлення результативних показників в бухгалтерській (фінансовою) звітності), що дало змогу акцентувати увагу на аспект навмисності викривлення фінансової звітності та обґрунтувати напрям його виявлення;

– алгоритм аудиторських процедур при аудиті фінансової звітності, з метою недопущення пропуску помилок та шахрайства, що сприяє забезпеченню правильності обрання процедури та забезпечує достатню впевненість, що ризик невиявлення буде скорочений до прийняттого рівня;

Теоретичною та методичною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем організації аудиту на підприємствах України; законодавчі та нормативні акти з питань аудиту, зокрема з виявлення помилок і шахрайства в процесі аудиту; програмні документи та постанови уряду з економічних питань тощо.

Застосування на практиці запропонованих автором рекомендацій дозволить забезпечити адекватне формування незалежної та професійної думки аудитора, своєчасне одержання та аналіз необхідної інформації замовниками та користувачами аудиторських послуг. Отримані результати дослідження спрямовані на підвищення достовірності, оперативності та аналітичності даних аудиту, можуть впроваджуватися в практику роботи аудиторських фірм, а також використовуватися при розробці нормативних матеріалів та законодавчих актів з аудиту.

Основні результати дослідження, що викладені в кваліфікаційній роботі, пройшли апробацію шляхом публікації в наукових статтях, а саме: у Збірці наукових праць молодих учених, аспірантів і студентів «Нова економіка» (Запоріжжя: ЗНУ, листопад 2020 р.) зі статтею «Аудиторські ризики та їх класифікація в аудиті: основні теоретичні аспекти дослідження», у Збірці статей молодих вчених «Обліково-аналітичне забезпечення управління розвитком підприємства» (Запоріжжя: ЗНУ, 2020) зі статтею «Система управління бухгалтерськими ризиками: окремі аспекти удосконалення при складанні фінансової звітності», а також, основні положення і результати роботи доповідались та отримали схвалення на XV Міжнародній науково–практичній конференції «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» (м. Запоріжжя, жовтень 2020 р.), з тезами «Напрями зниження ризиків фінансової звітності, як запорука її достовірності», на XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Управління соціально-економічним розвитком регіонів та держави» (Запоріжжя, квітень 2020) з тезами «Зниження ризиків фінансової звітності: основні теоретично–практичні аспекти та напрями».

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та переліку джерел посилання. Основний зміст викладено на 130 сторінках, 22 рис., 28 табл., 5 формул, 75 джерел посилання.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЯВЛЕННЯ ВІДХИЛЕНЬ У ФІНАНСОВІЙ ПРАКТИЦІ АУДИТОРСЬКОЇ ФІРМИ

1.1 Економіко-правова сутність шахрайства та помилок в аудиті

За роки розвитку та реформування українська економіка вагомо зросла. Останнім часом стало можливим подолання негативних тенденцій та забезпечення поступового нарощення внутрішнього валового продукту, промислового виробництва, продукції сільського господарства, вливання інвестицій в основний капітал.

Одними із стратегічних пріоритетів на шляху системних перетворень у державі є послідовне утвердження демократичних засад суспільства, дотримання та захист прав та свобод людини в усіх їх проявах, комплексне здійснення радикальних економічних, правових та організаційних заходів щодо рішучого обмеження негативного руйнівного впливу «тіньової» економічної діяльності, корупції, організованої злочинності.

Головним обов'язком держави та змістом і спрямованістю її діяльності є забезпечення прав і свобод людини, як зазначено в ст. 3 Конституції України [14, с.32].

Побудова і становлення демократичного правового суспільства у нашій державі нерозривно пов'язані з процесом постійного зміцнення законності та правопорядку. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [14, с. 107]. Посягання на право власності існує стільки ж, скільки й люди та об'єкти матеріального світу, що їм належать.

Питанням боротьби зі злочинами проти власності вчені завжди приділяли велику увагу. Про це свідчить ряд наукових праць, присвячених

даній проблемі. Але якщо такі злочини, як крадіжка, грабіж, розбій достатньо глибоко і ґрунтовно вивчалися і були висвітлені в юридичній літературі та фундаментально досліджувалися в наукових працях, то цього не можна сказати про завдання майнової шкоди шляхом обману чи зловживання довірою, відповідальність за які встановлена в ст. 190 ККУ «Шахрайство» [2, с. 208]. Недостатньо розроблені методичні та теоретико-прикладні напрями боротьби зі злочинами даної категорії.

Разом з тим, дослідженням проблеми попередження, розкриття, окремих аспектів кваліфікації, причин та умов, що сприяють виникненню шахрайств, займалися такі науковці, як: О.О. Дмитрієв, Г.М. Борзенков, Е.І. Юрко, Д.Р. Шлейфер, С.М. Шиверський, Є.Г. Філатова, І.Я. Фойницький, О.В. Смаглюк, С. Романов, А. Данн, А.І. Гуров, Г.Г. Євангулов, П.П. Михайленко, М.Й. Коржанський, В.Д. Ларичев, А.К. Лебедев, Д. Червонецький, С.А. Романов.

Кількість злочинів, пов'язаних із шахрайствами, змінюється щороку. Згідно зі статистичними даними Міністерства внутрішніх справ України у 2014 році в Україні було вчинено 19 417 шахрайств, у 2015 р.– 17 111, у 2016 р.– 17 693, у 2017 р.– 16 050, у 2018 р. – 16 516, у 2019 р. – 15 192 злочини цього виду. З них кількість злочинів, по яких особи не встановлені, складає: у 2015 р. – 3767, у 2016 р. – 3586, у 2017 р. – 3206, у 2018 р. – 3195, у 2019 р. – 2674. Поряд із цим, питома вага злочинів, по яких особи, які їх вчинили, встановлені у відсотковому співвідношенні до загальної кількості вчинених шахрайств, становить: у 2015 р.– 78, у 2016 р. – 79,7, у 2017 р.– 80,0, у 2018 р.– 80,7, у 2019 р.– 83,4. Таким чином, динаміка росту склала: у 2015 р. – 11,9 %, у 2016 р. – 3,4 %, у 2017 р. – 9,3 %, у 2018 р. – 2,9 %, у 2019 р.– 8,0 %.

Аналіз наведених статистичних даних дає змогу виявити різкі зміни кількісно-якісних показників роботи органів та підрозділів внутрішніх справ України, спрямованої на попередження та розкриття злочинів, вчинюваних шляхом шахрайських дій.

Хоча у загальній кількості вчинюваних корисливих злочинів проти власності, пов'язаних з розкраданням майна, питома вага шахрайства

становить близько 4 %, але статистичні дані не відтворюють реального стану речей щодо кількості вчинених шахрайств. Цей вид корисливої злочинності характеризується високим рівнем латентності. Велика кількість випадків вчинення шахрайств не потрапляє до статистичної звітності правоохоронних органів через цілу низку суб'єктивно-об'єктивних чинників:

- потерпілі не здогадуються про те, що матеріальні збитки, які їм завдані, були наслідком чітко спланованої злочинної діяльності й, відповідно, не вбачають підстав для звернення до органів внутрішніх справ по допомогу;
- шахрайство помилково кваліфікується працівниками поліції як крадіжка (ст. 185 ККУ), заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 ККУ), виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї (ст. 199 КК України), обман покупців та замовників, хабарництво та інші види майнових корисливих злочинів;
- недовіра працівникам правоохоронних органів щодо їх спроможності допомогти відновити порушене право власності, розкривши вчинений майновий злочин та повернувши втрачене власнику;
- потерпілі самостійно вирішують всі питання майнового характеру та відповідальності із шахраями;
- шахрайські дії вчинено по відношенню до злочинців чи осіб, які займаються сумнівного роду діяльністю і не мають бажання афішувати свої стосунки з шахраями і тим самим звертати на себе увагу правоохоронних органів;
- постраждалими є бізнесмени, політики чи інші особи, які б не бажали афішувати свої прорахунки в фінансово-економічних, політичних чи інших питаннях, ставлячи під загрозу власний авторитет, прибутки, можливість втратити ділових партнерів.

А злочинці, у свою чергу, спішають скористатися вказаними чинниками,

караючи потерпілих.

Перехід до ринкової економіки неминуче привів до появи нових форм власності, вільного підприємництва і різноманіття фінансово–грошової діяльності фізичних і юридичних осіб, що природним чином вплинуло і на зміну криміногенної ситуації в суспільстві. Комплексний аналіз негативних процесів, що відбуваються, перш за все, в економічній сфері діяльності держави, переконує в тому, що в даний час йде кількісне і якісне перетворення злочинності. Серед економічних злочинів, які активно змінюються в ринкових умовах, особливе місце належить шахрайству. В умовах галопуючої інфляції, економічній і правовій нестабільності збиток від економічних злочинів обчислюється мільйонами гривень. Економічні злочини видозмінюються, набувають нові, деколи ще незвідані, якісні форми. Це цілком відноситься і до шахрайства.

Кваліфікуючись в рамках визначення, даного ще в ККУ 1960 року шахрайство значно видозмінилося, набуло нових ознак. Ринок створив і, головне, зробив можливою появу нового вигляду обману. Це – банківське шахрайство (розкрадання шляхом незаконного отримання кредитів, використання підроблених авізо і т.д.), комп'ютерне і страхове шахрайство, шахрайство при операціях з нерухомістю, зокрема іпотеці, у сфері малого бізнесу, і багато що інше.

Про обман як одну з форм шахрайства відомо вже досить давно, ще з біблійських часів, коли у Книзі книг було зазначено про заборону здійснення обманних дій під час зважування, виміру товарів, здійснення купівлі-продажу товарно–матеріальних цінностей. Пізніше І.Я. Фойницький у своїх фундаментальних дослідженнях майнових злочинів з руського права зазначає, що у сфері торгівлі Стародавнього Риму, заняття якою вважалося не гідним римського громадянина, а лише було сферою діяльності плебісцита [3, с. 156], мали місце підроблення «мір та ваг», що само по собі вважалося тяжким злочином, а у разі вчинення даного злочину і використання мір і ваг щодо продуктів харчування – діяння утворювало склад тяжкого злочину і жорстоко

каралось у Римській імперії у вигляді засудження до каторжних робіт для плебеїв і тимчасового вислання чи звільнення із займаної посади для почесних громадян.

У Російській імперії шахрайство законодавчо знайшло своє закріплення і визнавалось злочином вже за часів Івана Грозного в його однойменному Судебнику 1550 року.

З плином часу шахрайство виокремлювалось із загальної кількості корисливих майнових злочинів, набувало нових форм, завдаючи відчутних збитків потерпілим, а тому все це потребувало реагування державних органів влади і управління у формі дієвого впливу з метою боротьби з ними.

Але індустрія розваг, політико-економічні процеси теж не стоять на місці, а перебувають у постійному розвитку та зазнають істотних змін під впливом прогресу. Держава, покликана охороняти та захищати права та інтереси її громадянина, нерідко і сама була не проти ошукати його, використовуючи шахрайські прийоми заради збагачення казни та можновладців. Наприклад, королева казино – рулетка, народилась у Франції ще за часів правління Людовика XIV та кардинала Мазаріні – члена уряду держави. Уряд тодішньої Франції всіляко сприяв поширенню та залученню широких верств населення до гри в рулетку по всій території країни для того, щоб за рахунок народу збільшити державний бюджет, при цьому не підвищуючи податки та збори і не створюючи великої кількості не задоволених з цього приводу громадян [4, с. 21].

Віктимологи стверджують, що своєю відкритістю, довірливістю потерпілі самі породжують шахраїв-злочинців та ситуації, в які потрапляють. Засоби масової інформації намагаються висвітлювати найвизначні випадки шахрайських проявів, залучаючи фахівців для дачі порад щодо уникнення вказаних ситуацій. Але люди не можуть жити, нікому не довіряючи, думаючи, що це може бути з кожним, але не з ним. За статистикою, кожен п'ятий є азартною людиною і сам провокує злочинця зробити себе потерпілим.

Існує досить багато способів ошукати людей, які з часом змінюються,

набувають нової, більш витонченої, високоінтелектуальної форми. Шахраї не стоять на місці у своєму розвитку, вони постійно вдосконалюють власну майстерність, не забуваючи при цьому і «давно забуте старе». Можна нарахувати десятки, чи навіть сотні сфер діяльності шахраїв.

Кримінальне законодавство багатьох сучасних держав передбачає в своїх нормах шахрайство, як один із злочинів, направлених проти власності. Визначення, що даються в кримінальних законах іноземних держав, багато в чому схожі, але при цьому мають і певні риси, відповідні соціальним, економічним, правовим і іншим особливостям конкретної держави. Наприклад, французьке кримінальне законодавство визначає дії того, хто здійснює шахрайство, таким чином(ст. 405 КК): «Той, хто, використовуючи помилкове ім'я або звання, або удавшись до обманних прийомів з метою переконати в існуванні уявних підприємств, уявної влади або кредиту або з метою породити надію або побоювання у відношенні якого-небудь успіху, події або будь-якої іншої вигаданої події, примусить до передачі або видачі грошових цінностей, рухомого майна або облігацій, розпоряджень, векселів і т.п., і одним з цих способів виманить все або частину майна іншого». При цьому французьке законодавство розділяє шахрайство і зловживання довірою і виносить останнє в окрему статтю.

У КК Німеччини основний склад шахрайства визначається як дії того, хто «з наміром доставити собі або третій особі протиправну майнову вигоду заповдіє збиток майну іншого, шляхом введення його в оману або підтримки в нім помилки, видаючи помилкові факти за істинне, або спотворюючи, або приховуючи дійсні факти».

Кодекси американських штатів розглядають шахрайство в якості різновиди більш загального поняття розкрадання, разом з крадіжкою і привласненням. Проте деякі види шахрайських дій виділяються цими кодексами в самостійні злочини (наприклад, обман кредиторів).

У ККУ термін «шахрайство» має наступне визначення: заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою.

Існують різні думки вчених-правознавців щодо визначення поняття шахрайства. Одні, наприклад В.Д. Ларичев, вважає, що не потрібно обмежувати поняття шахрайства лише диспозицією статті 190 ККУ, а необхідно застосовувати розширене тлумачення поняття шахрайства, яке значно виходить за межі шахрайства як складу злочину, і необхідно під шахрайством розуміти, крім діянь, передбачених відповідною нормою, ще й заподіяння майнової шкоди шляхом обману чи зловживання довірою [5, с. 11].

С. Романов і А. Данн до шахрайства відносять усі злочини, що вчиняються за допомогою обману: обман покупців, замовників, підроблення грошей, цінних паперів, крадіжку з елементами обману [6, с. 84].

Проте, як було зазначено раніше, законодавець не визнав за потрібне зазначити в ст. 190 ККУ розширене тлумачення поняття шахрайства, а розмежував склади, на перший погляд, схожих злочинів за родовим об'єктом, суб'єктом злочину, метою та мотивом вчинення.

Крім того, підходи до трактування сутності такої категорії, як «шахрайство» також не однорідні у науковців економістів (таблиця 1.1)

Узагальнюючи наукові підходи ми надаємо нашу інтерпретацію поняття «шахрайство». Отже, шахрайство – це навмисні дії у сфері економіки, здійснені однією або декількома особами серед управлінського персоналу та найвищого управлінського персоналу, найманих працівників або третіх сторін, які використовують обман, щоб отримати нечесні або незаконні переваги та що призвели за собою спотворене представлення результативних показників в бухгалтерській (фінансовою) звітності.

Комітетом з міжнародної аудиторської практики для ефективності роботи з виявлення та усунення помилок і зловживань був розроблений і затверджений МСА 240 «Відповідальність аудитора за розгляд шахрайства під час аудиту фінансових звітів» та Інструкція «Відповідальність аудиторів у зв'язку зі зловживаннями, іншими аномаліями та помилками».

Метою даного стандарту є встановлення положень і надання рекомендацій щодо відповідальності аудитора за розгляд шахрайства та

помилки під час аудиту фінансових звітів.

Таблиця 1.1 – Порівняння термінології різних науковців, що визначають поняття «шахрайство»

Автор	Тлумачення
Усач Б.Ф.	навмисно неправильне відображення і представлення даних обліку і звітності службовими особами та керівництвом підприємства
Суворова С.П., Парушина Н.В., Галкина Е.В..	навмисна дія, здійснена одним або декількома особами з числа керівників або співробітників організації або третіми особами, призвела до неправильного представлення фінансової звітності
МСА 240	навмисні дії однієї або декількох осіб серед управлінського персоналу та найвищого управлінського персоналу, найманих працівників або третіх сторін, які використовують обман, щоб отримати нечесні або незаконні переваги
Аренс А., Лоббек Дж.	розуміються навмисні дії, що здійснені одним або групою осіб як керівного складу, так і співробітників економічного суб'єкта, а також третіми особами, призвели за собою спотворене представлення результативних показників в бухгалтерській (фінансовою) звітності
ККУ	злочин у сфері економіки, спрямований проти власності, що представляє собою розкрадання чужого майна або придбання права на чуже майно шляхом обману або зловживання довірою
Дж. Робертсон	навмисне внесення фіктивної інформації до фінансових звітів з метою введення кого-небудь в оману, яке спричиняє за собою збиток для інвесторів і кредиторів

МСА 240 розглядає два різновиди шахрайства:

– викривлення внаслідок незаконного привласнення активів – включає крадіжку активів підприємства, яке супроводжується фальшивими чи оманливими обліковими записами або документами для приховування факту нестачі активів;

– викривлення, які є результатом неправдивої фінансової звітності – включає навмисні викривлення, пропуск загальних сум або розкриття інформації у фінансових звітах з метою введення в оману їх користувачів [7, с. 352].

Шахрайство складається з мотиву для його скоєння й усвідомленого його здійснення. Шахрайство полягає в маніпуляція обліковими записами і фальсифікації первинних документів, реєстрів обліку і звітності, навмисних

змінах записів в обліку, які перекручують суть фінансових і господарських операцій з метою порушення українського законодавства або прийнятої на підприємстві облікової політики, в навмисно неправильній оцінці активів і методів їх списання, навмисному пропуску або приховуванні результатів записів або документів, навмисному невисвітленні змісту відображених операцій, незаконному отриманні в особисту власність грошово – матеріальних цінностей, невідповідному відображенні записів в обліку (рисунок 1.1).

У міжнародній практиці часто використовують термін некоректність, який охоплює усі види порушень чинного законодавства (включаючи шахрайство), незаконні дії та помилки, так як кваліфікація вчинків, виходячи із принципу презумпції невинності, може бути визначена тільки судом.

Шахрайство й помилка різняться навмисністю і ненавмисністю дій, що спричинили викривлення фінансової звітності. На відміну від шахрайства, помилка є ненавмисною дією, що, як правило, супроводжується несвідомим приховуванням фактів.

Оцінюючи рівень достовірності фінансової звітності, в економічній літературі широко використовують термін «матеріальність». При цьому в обліку і аудиті помилка чи пропуск вважаються матеріальними (важливими, значними), якщо внаслідок цього користувач даної звітності буде дезорієнтований щодо прийняття свого рішення або зазнає збитків. Є три рівні матеріальності помилок і пропусків [8, с. 50].

Так, можна визначити орієнтовно сім типів навмисних спотворень у фінансових звітах, при цьому, кожне із таких спотворень може включати в себе декілька дій чи комплекс дій.

До першого рівня відносять помилки і пропуски, суми яких малі та за своїм змістом настільки незначні, що не можуть суттєво вплинути на рішення користувача цієї інформації.

Рисунок 1.1 – Типи навмисних викривлень у фінансовій звітності

До другого рівня відносять матеріальні помилки і пропуски, що впливають на прийняття користувачем тих чи інших рішень, хоча внаслідок цього зовнішня звітність у цілому об'єктивно відображає реальну дійсність і є корисною.

До третього рівня матеріальності відносять помилки і пропуски в обліку і зовнішній звітності, що можуть негативно вплинути на достовірність і об'єктивність звітної інформації у цілому і користувачі такої інформації можуть прийняти неправильне рішення.

Виходячи з вищевказаного, доходимо висновку, що аудит має проводитися так, щоб забезпечити гарантію розкриття суттєвих неточностей у бухгалтерському обліку і звітності. Тому слід розумно його спланувати.

В економічній літературі зарубіжних і вітчизняних авторів, у словниках існує різноманіття думок щодо трактування сутності такої категорії, як «помилка» в аудиті (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Порівняння термінології різних науковців, що визначають поняття «помилка»

Автор	Тлумачення
МСА 240	ненавмисне викривлення інформації у фінансовій звітності, включаючи пропуск загальної суми або розкриття
Рядська В.В.	ненавмисне перекручення фінансової інформації в результаті арифметичних або логічних помилок в облікових записах і розрахунках, недогляду в дотриманні повноти обліку, неправильного подання в обліку фактів господарської діяльності, наявності майна, вимог і зобов'язань, невідповідність відображення записів в обліку
Гончарук Я.А	означає ненавмисні огріхи у фінансових звітах
Дж. Робертсон	ненавмисне перекручення даних бухгалтерського обліку і звітності
Проскуріна Н.М.	це ненавмисне неправильне застосування облікової політики, упущення і інтерпретація фактів та інформації на «свій розсуд», що не відповідає загальноприйнятій думці
Утенкова К.О.	це ненавмисне невідповідне відображення записів фінансової інформації в системі рахунків.

Основні види помилок на думку Дорош Н.І. класифікуються за двома групами (рисунок 1.2):

Рисунок – 1.2 Класифікація помилок за двома групами

Відповідно до МСА класифікація помилок більш конкретизована (рисунок 1.3).

При вивченні помилок в аудиті слід приділити увагу також такому поняттю, як «суттєвість помилок». Концепція суттєвості помилок у міжнародній аудиторській практиці використовується як основа для визначення об'єктів, що підлягають аудиту, яким варто приділити особливу увагу при виявленні нетипових і таких, які містять помилки, статей і рахунків (зон ризику), оцінки зібраних у процесі аудиту даних, а також для прийняття рішень про характер і зміст аудиторського висновку. Тобто, класифікувати помилки можливо за різними критеріями, але класифікація за «суттєвістю» є найбільш практично значимою.

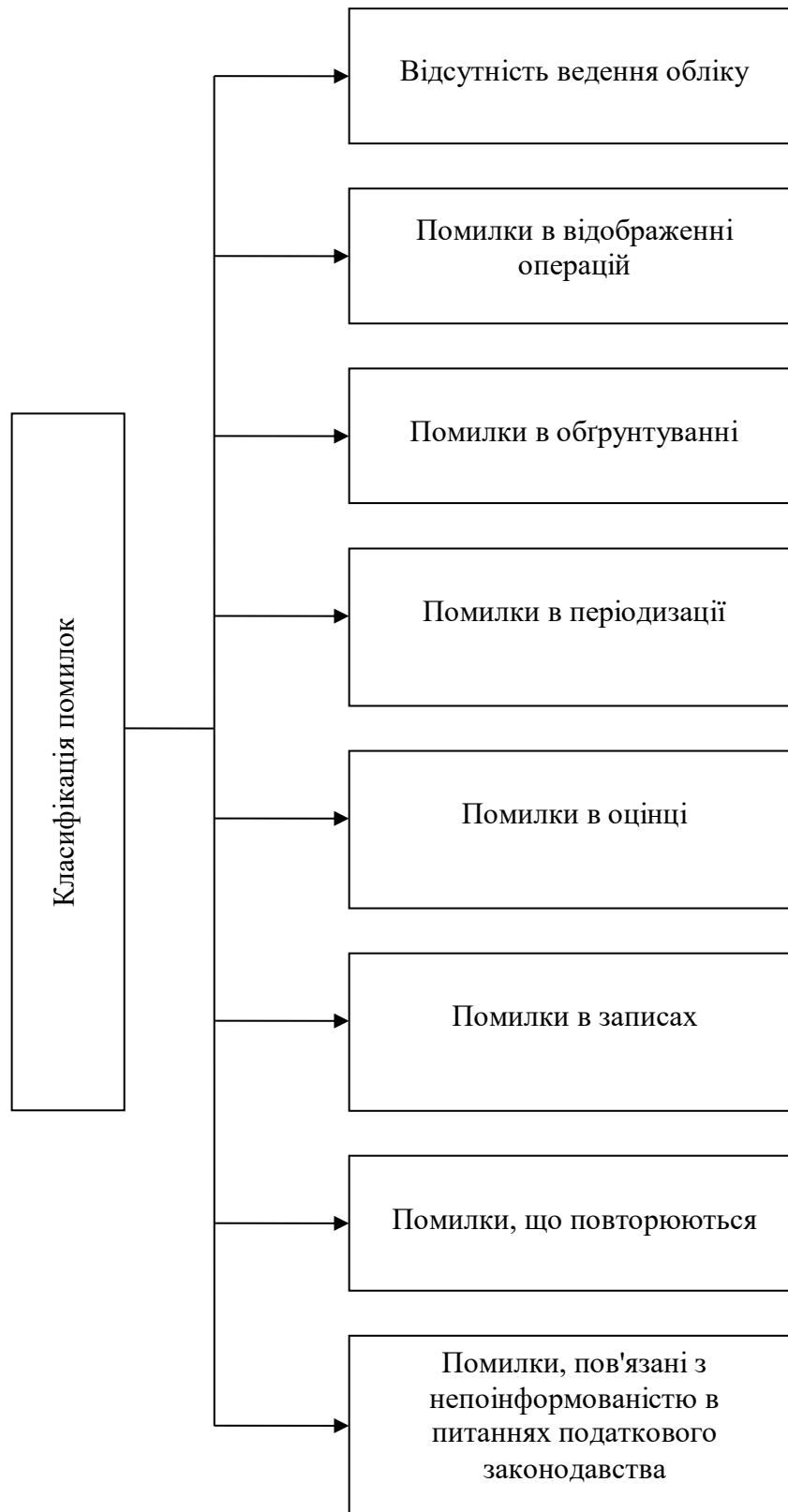

Рисунок – 1.3 Класифікація помилок відповідно до МСА

У різних джерелах наведено неоднакові за формою, проте тотожні за

змістом трактування цього поняття, а саме:

– «Максимально припустимий розмір помилкової суми, яка може бути відображена в опублікованих фінансових звітах і розглядається як несуттєва, тобто яка не вводить користувачів в оману» [9, с. 111];

– «Ступінь пропущеної або неточно розкритої облікової інформації, яка за обставин, що склалися, спричинює ймовірність того, що думка кваліфікованого фахівця, який покладається на цю інформацію, може змінитися від такого пропуску або неправильного відображення даних, яким він надає велике значення» [10, с. 229];

– «Помилка або пропуск у звітності вважаються матеріальними (суттєвими, важливими), якщо в результаті цього користувач такої звітності буде дезорієнтований у прийнятті свого рішення або зазнає збитків» [11, с. 50].

Нормативне регулювання питання суттєвості в аудиті здійснюється на основі МСА 320 «Суттєвість в аудиті», де записано: «Інформація є суттєвою, якщо її пропуск або неправильне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів. Суттєвість залежить від величини суми статті або значущості помилки, допущеної за певних обставин у зв'язку з пропуском чи неправильним відображенням. Таким чином, суттєвість скоріше виступає певним порогом або критерієм відсікання, а не основною якісною характеристикою, яка має бути притаманною інформації, щоб вона стала корисною».

У практиці аудиту існує три рівні суттєвості (матеріальності) помилок і пропусків (таблиця 1.3) [12, с. 60].

Визначення меж суттєвості дає змогу виділити вузькі місця, які потребують досить великого відбору об'єктів для їх тестування, а отже, концентрації робіт на ключових напрямках. Концепція суттєвості використовується як основа для планування перевірки під час визначення статей бухгалтерської звітності, які містять помилки, оцінки матеріалів власних досліджень та прийняття рішення про зміст аудиторського висновку.

Таблиця 1.3 – Рівні суттєвості помилок і пропусків

Рівень	Тлумачення
I	відносять помилки і пропуски, суми яких малі та за своїм змістом настільки незначні, що не можуть суттєво впливати на рішення користувача цієї інформації. За таких обставин аудитор складає позитивний висновок.
II	відносять матеріальні помилки і пропуски, що впливають на прийняття користувачем тих чи інших рішень, хоча внаслідок цього зовнішня звітність у цілому об'єктивно відображає реальну дійсність і є корисною. Як правило, аудитор у таких випадках складає умовно-позитивний висновок.
III	відносять помилки і пропуски в обліку і зовнішній звітності, які ставлять під сумнів достовірність, і об'єктивність звітної інформації у цілому і виправити які керівництво підприємства відмовляється. Тоді у більшості випадків аудитором складається негативний висновок.

Концепція суттєвості використовується як основа для планування перевірки під час визначення статей бухгалтерської звітності, які містять помилки, оцінки матеріалів власних досліджень та прийняття рішення про зміст аудиторського висновку. Визначення суттєвості залежить від досвіду та кваліфікації аудитора і визначається ним самостійно для кожного клієнта, з урахуванням обсягів та специфіки його діяльності (розмір підприємства, величина валового прибутку, вартість активів, величина капіталу тощо). Рівень суттєвості встановлюється як для кожного із цих показників, так і для звітності в цілому. При цьому, до уваги, на нашу думку, слід використовувати такі фактори як:

- абсолютна величина помилки (в різних умовах вона може бути або допустимою, або недопустимою);
- відносна величина помилки (відношення ймовірної помилки до базової величини, за яку беруться: валовий прибуток, сума активів, сума поточних активів та ін.);
- зміст статті звітності (можливі помилки за рахунками ліквідованих активів розглядаються як суттєві, внаслідок їх відносної доступності для порушень);
- конкретні цілі використання аудиторського висновку;
- невизначеність фінансового стану підприємства тощо.

Аудит – це соціально значима діяльність. Аудит може і має внести чималий внесок у боротьбу з такими негативними явищами як корупція, відмивання кримінальних доходів, приховування дійсного стану речей на підприємствах, в тому числі і на державних щодо стану активів, пасивів, прибутку, а звідси і – дивідендів. В якісному добросовісному аудиті зацікавлені не лише прямі замовники – власники, інвестори, а й держава і суспільство в цілому. Аудитор має задовольнити ці очікування, піднявши свої послуги на наступну, вищу сходинку задоволення потреб суспільства. Такий крок, в свою чергу, забезпечить високий рівень зростання довіри до вітчизняного аудиту і формування репутації аудиторських фірм.

Властиві обмеження аудиту створюють невід’ємний ризик того, що деякі суттєві викривлення фінансових звітів не будуть виявлені, навіть при належному плануванні і здійсненні аудиту відповідно до МСА.

1.2 Аудиторські ризики та їх класифікація в аудиті

Вітчизняний аудит в Україні перебуває на стадії свого становлення. Тому на сучасному етапі ринок аудиторських послуг нестабільний і поки що недостатньо ефективний. Це зумовлюється нерозумінням можливостей аудиту, недостатньо кваліфікованим кадровим забезпеченням, недосконалістю методологічної і нормативної бази аудиту. В цих умовах аудиторська діяльність підлягає високому ризику. Нові умови господарювання, конкуренція роблять будь-яку підприємницьку діяльність, в тому числі і аудиторську, складним економічним процесом. Це означає, що керівникам, які розробляють тактику і стратегію організації та розвитку свого діла потрібно бути досконало обізнаним з теорією ризиків. Згідно з Господарським кодексом України, підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що

здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Саме ризик присутній на всіх етапах діяльності підприємства незалежно від сфери його функціонування і повне його усунення неможливе через причини об'єктивного і суб'єктивного характеру. Як економічна категорія ризик – це подія, яка може статися або ні. У разі здійснення такої події можливі три економічні результати: негативний (програш, втрати), нульовий та позитивний (виграш, прибуток). Незалежний аудит є невід'ємною частиною фінансових інститутів ринкової економіки. Тому аудиторський ризик слід розглядати як складову частину системи фінансово-економічних ризиків.

Проблеми дослідження аудиторського ризику висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: Адамс А.А., Андрєєв В.Д., Аренс Е.А., Баришников Н.П., Білуха М.Т., Бутинець Ф.Ф., Герасимович А.М., Голов С.Ф., Данилевський Ю.В., Дем'яненко М.Я., Дефліз Ф.Д., Дженнік Г.Р., Дорош Н.І., Дудка К.П., Жук В.М., Зубілевич С.Я., Кузьминський А.Н., Кулаковська Л.П., Лоббек Дж.К., Моссаковський В.Б., О'Рейли В.М., Петрик О.А., Робертсон Дж., Рудницький В.С., Саблук П.Т., Суйц В.П., Терехов А.А., Шатковська Л.С. і т.д.

Їх дослідження свідчать, що концепція ризику аудитора покладається в основу методики вибіркового аудиторського дослідження та планування аудиту, що є його важливим організаційним моментом. На основі обґрунтованого визначення зон ризику можна суттєво підвищити ефективність аудиту та знизити аудиторський ризик. Для того, щоб аудитор готуючи висновок, був впевнений, що його ризик щодо суб'єкта перевірки є низьким (прийнятним), потрібно детально зупинитися на всіх зовнішніх та внутрішніх факторах, що впливають на його формування та дати їм повну оцінку. Аудиторський ризик залежить від рівня підприємницького та інформаційного ризиків. Якість роботи аудитора, рішення про подальше проведення аудиту і в кінцевому результаті вартість аудиторських послуг в значній мірі залежить від визначення рівня ризику.

У вітчизняній практиці теорія і практика аудиторського ризику знаходиться на початковій стадії розвитку, тому існує багато варіантів стосовно підходів до визначення «аудиторський ризик» (таблиця 1.4)

Аудиторський висновок може бути помилковим у двох варіантах [13, с. 49]:

- фінансовий звіт містить суттєву помилку, що не була виявлена, отже, аудиторський звіт не містить відповідних зауважень (в практиці зустрічається частіше);
- аудиторський звіт містить критичні зауваження, хоча у фінансових звітах немає суттєвої помилки чи недостовірності.

Таблиця 1.4 – Порівняння термінології різних науковців, що визначають поняття «аудиторський ризик»

Автор	Тлумачення
Овчарик Р.Ю.	це ризик, який бере на себе аудитор, даючи висновок про повну достовірність даних фінансової звітності, в той час, як там можливі помилки, які невиявлені аудитором
Білуха М.Т.	це помилкове підтвердження аудитором достовірності фінансової звітності, яка у подальшій перевірці не підтверджена іншими аудитором або контрольними органами
Дорош Н. І.	це ризик того, що аудитор може позитивно оцінити Баланс та інші форми фінансової звітності тоді, коли вони приховують у собі істотно непевну інформацію, яка не відповідає реальності
Бондар М.І.	це ризик того, що аудитор може висловити неадекватну думку в тих випадках, коли в документах фінансової звітності існують суттєві перекручення, інакше кажучи, за неправильною звітністю буде представлено аудиторський висновок без зауважень
МСА 200	це ризик того, що аудитор може висловити неадекватну думку у тих випадках, коли в документах бухгалтерської звітності існують суттєві перекручення

Існує два основні види ризику – аудиторський ризик і ризик бізнесу (аудитора або його фірми). Ризик для бізнесу полягає в тому, що аудитор (або аудиторська фірма) може потерпіти невдачу із-за взаємин з клієнтом, навіть якщо аудиторський висновок, представлений цьому клієнтові, справедливо. Аудиторський ризик можна представити у вигляді моделі аудиторського ризику, про яку мова піде нижчим. Головним чинником при контролі за ризиком для

бізнесу є ретельний контроль аудиторського ризику. Ризик аудиту має три складові частини: властивий ризик (ВР); ризик пов'язаний з невідповідністю функціонування внутрішнього контролю (РК); ризик невиявлення помилок та перекручень (РН).

Властивий ризик – це здатність залишку на певному бухгалтерському рахунку або у певній категорії операцій до суттєвих перекручень, або здатність до перекручень по цих показниках у комплексі з перекрученнями по інших рахунках чи операціях, з припущенням, що до них не застосовувалися заходи внутрішнього контролю підприємства.

Для оцінки властивого ризику необхідно зробити огляд клієнта, звернувши особливу увагу на наступні питання:

- характер бізнесу і послуг, що він надає;
- залежність доходів керівництва від звітних показників;
- чесність керівництва;
- облікову політику;
- угоди з дочірніми підприємствами (вони завжди більш ризиковані, ніж угоди з третіми сторонами).

Ризик контролю – це ризик того, що система внутрішнього контролю клієнта не може вчасно запобігти помилкам або знайти їх у обліку і звітності. системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю не завжди функціонують настільки ефективно, щоб своєчасно запобігти, викрити та виправити помилки, які можуть статися. При оцінці ризику системи контролю можуть бути, серед інших розглянуті питання:

- якість керівництва й ефективність контролю з його боку;
- обмеження загального контролю керівництва;
- наявність та ефективність внутрішнього контролю;
- компетентність контролюючого персоналу;
- надмірні повноваження, довірені старшій посадовій особі;
- складна структура або складні операції, що збільшують ризик.

Ризик невиявлення – полягає в тому, що аудиторські процедури не дозволять знайти викривлення, що можуть бути суттєвими окремо чи в сукупності з викривленнями інших операцій. Визначення ризику невиявлення відноситься до аудиторських процедур то що в певній мірі він присутній завжди. Вивчивши систему обліку і внутрішнього контролю на підприємстві, аудитор повинен визначити рівень ризику невиявлення, який він готовий прийняти. Чим вище оцінка властивого ризику і ризику системи внутрішнього контролю, тим більше аудиторських доказів повинен одержати аудитор в ході процедур перевірки за суттю. Аудитор повинен знати, чи забезпечать йому обрані процедури достатню впевненість, що ризик невиявлення буде скорочений до прийнятного рівня (рисунок 1.4).

Зовнішнє оточення аудиторської фірми може бути представлено трьома основними блоками (рівнями):

- ринок аудиторських послуг (конкуренти, клієнти);
- система національного аудиту (управління аудитом та його регулювання з боку професійних аудиторських організацій – АПУ, САУ);
- державний рівень (загальний стан економіки, законодавство тощо).

Таким чином аудиторську фірму доцільно досліджувати як відкриту систему, на функціонування якої впливають різні фактори, насамперед ризики, що генеруються зовнішнім середовищем.

Огляд спеціальної літератури з аудиту показує, що найбільш дослідженим як зарубіжними, так і вітчизняними авторами є аудиторський ризик, якого практично неможливо уникнути з двох причин:

- використання методів вибіркового дослідження;
- суб'єктивний характер перевірки.

Разом з тим, недостатня увага приділяється вивченню структури і факторів впливу на ризик бізнесу аудитора, у пропонованих підходах до класифікації ризиків аудиторської діяльності не враховуються додаткові ризики, пов'язані з використанням клієнтом комп'ютерної системи.

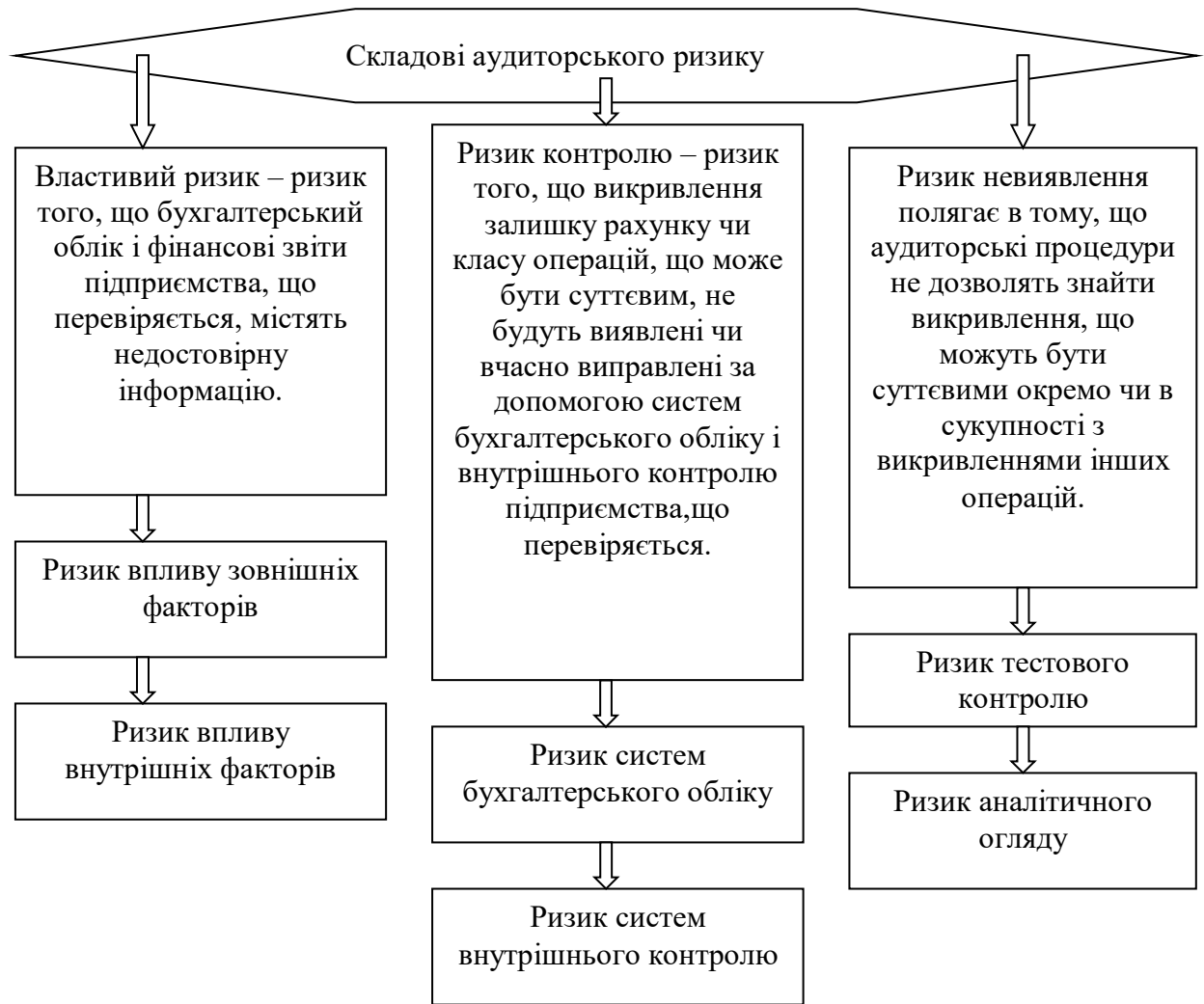

Рисунок – 1.4 Складові аудиторського ризику

Отже, характеристика ризиків аудиторської діяльності потребує визначення їх класифікації, що є необхідною передумовою для оцінки ризиків й управління ними як на рівні аудиторської фірми, так і при проведенні аудиторського контролю. В економічній літературі представлено багато ознак класифікації ризиків. На нашу думку, деякі з них можуть бути застосовані для загальної класифікації ризиків аудиторської діяльності (рисунок 1.5). Структурну деталізацію кожної групи ризиків та характеристику окремих їх видів наведено в таблиці 1.5, де виділено ознаки, які, з одного боку, відображають специфіку аудиторської діяльності, з другого – відповідають конкретним завданням аудиторського контролю.

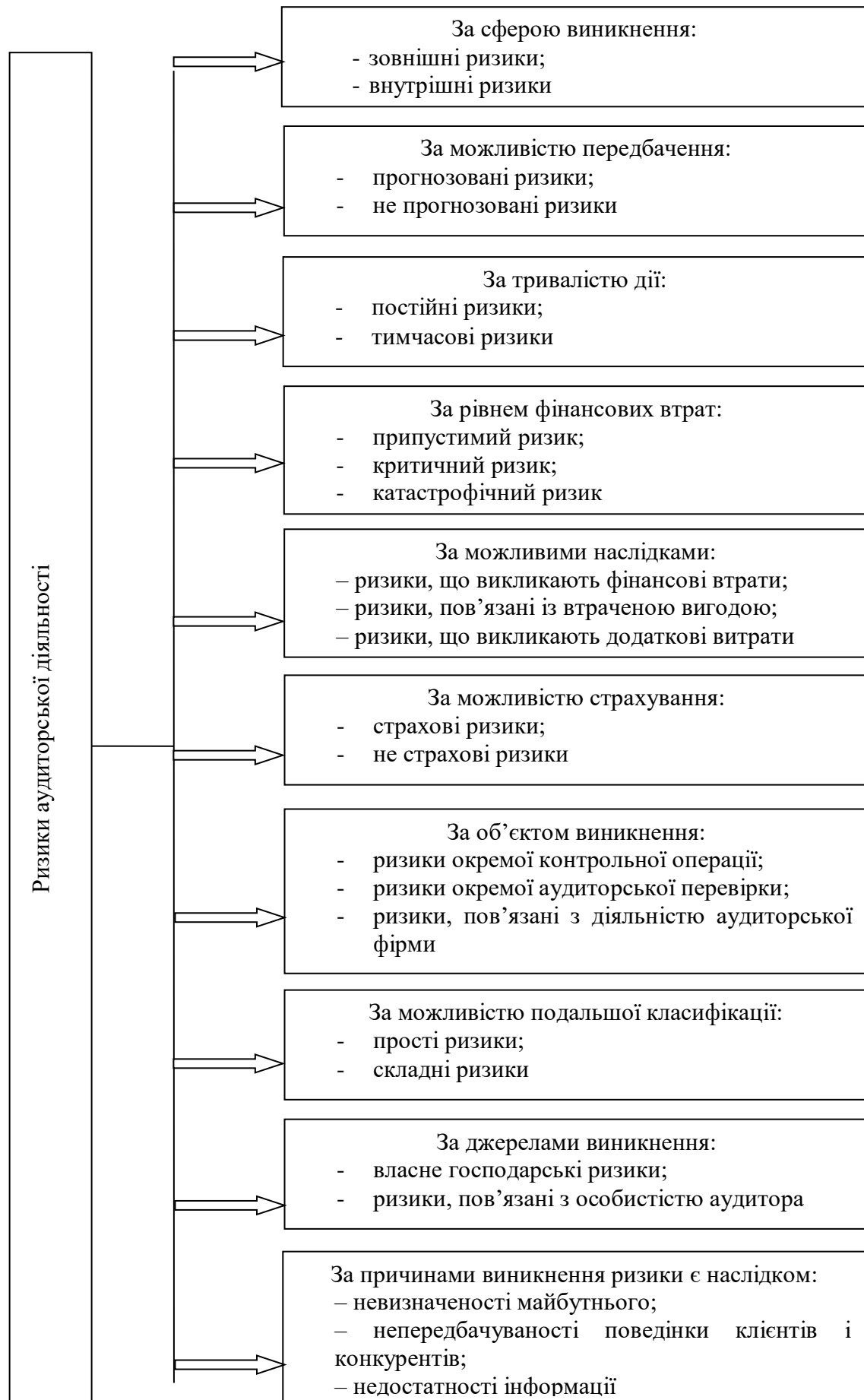

Рисунок – 1.5 Класифікація ризиків в аудиторській діяльності

Підприємницькі ризики (ризики бізнесу аудитора) – це небезпека виникнення фінансових втрат (отримання збитків) від здійснення аудиторської діяльності.

Таблиця 1.5 – Класифікація підприємницьких і професійних ризиків аудиторської діяльності

Групи аудиторських ризиків	Види аудиторських ризиків
Підприємницькі ризики.	
Ризики господарських відносин з клієнтами	Ризики втрат клієнтів
	Ризики зниження рівня платоспроможного попиту на аудит
	Ризик неплатоспроможності клієнтів
Ризики конкурентного середовища	Ризики кон'юнктурної зміни ринку аудиторських послуг
	Ризик недобросовісної конкуренції
Ризики законодавчої сфери	Ризик нестабільності законодавства у сфері підприємницької діяльності Ризик нестабільності нормативно-законодавчої бази у сфері аудиту
Професійні ризики аудитора	
Аудиторський ризик – небезпека, що аудитор зробить неправильний висновок у результаті виконаних ним аудиторських процедур	Властивий ризик: – ризик впливу об'єктивних (зовнішніх) факторів; – ризик впливу суб'єктивних (внутрішніх) факторів
	Ризик контролю: – ризик системи бухгалтерського обліку; – ризик системи внутрішньогосподарського контролю; – ризик системи внутрішнього аудиту
	Ризик виявлення: – ризик аналітичного обзору; – ризик тестів контролю (ризик вибіркового дослідження; ризик перевірки по суті)
Ризики при наданні супутніх аудиторських послуг	Консультаційний ризик
	Експертний ризик
	Інші ризики при наданні супутніх аудиту послуг
Додатковий аудиторський ризик при використанні клієнтом комп'ютерної інформаційної системи (КІС)	Ризики, пов'язані з технічними аспектами
	Ризики, пов'язані з програмними аспектами
	Ризики, пов'язані з інформаційними аспектами
	Ризики, пов'язані з організацією обліку і контролю при використанні КІС

Професійні ризики аудитора – це ризики, які безпосередньо пов'язані з виконанням аудитором своїх професійних обов'язків. В таблиці 1.6 наведено детальна характеристика аудиторських ризиків відповідно до кваліфікаційних ознак.

Таблиця 1.6 – Характеристика аудиторських ризиків відповідно до видів

Види аудиторських ризиків	Характеристика аудиторських ризиків
1	2
Ризики господарських відносин з клієнтами	
Ризики втрат клієнтів	Імовірність з будь – яких причин втратити клієнта
Ризики зниження рівня платоспроможного попиту на аудит	Імовірність зниження рівня платоспроможного попиту на аудит внаслідок як об’єктивних, так і суб’єктивних причин, що може призвести до зменшення прогнозованих кількості й вартості замовлень на аудит
Ризик неплатоспроможності клієнтів	Небезпека того, що послуги аудиторської фірми (аудитора) не будуть оплачені відповідно до умов договору з причин відсутності коштів у клієнта або його незадоволення результатами аудиту
Ризики конкурентного середовища	
Ризики кон’юнктурної зміни ринку аудиторських послуг	Можливість виходу на ринок нових конкурентів, посилення конкурентного тиску
Ризик недобросовісної конкуренції	Ризик порушення іншими особами норм і правил ринкової конкуренції
Ризики законодавчої сфери	
Ризик нестабільності законодавства у сфері підприємницької діяльності Ризик нестабільності нормативно–законодавчої бази аудиту	Можливість негативного впливу змін у законодавстві та нормативній базі аудиту на діяльність аудиторської фірми
Аудиторський ризик – небезпека, що аудитор зробить неправильний висновок у результаті виконаних ним аудиторських процедур	
Властивий ризик:– ризик впливу об’єктивних (зовнішніх) факторів;ризик впливу суб’єктивних (внутрішніх)факторів	Являє собою сукупність можливості ризиків, пов’язаних з функціонуванням підприємства
Ризик контролю:–ризик системи бухгалтерського обліку; ризик системи внутрішньогосподарського контролю; ризик системи внутрішнього аудиту	Небезпека, що недостовірна інформація, яка може виникнути і може бути суттєвою окремо або разом з іншою інформацією, не буде виявлена системою внутрішнього контролю, тобто небезпека, що внутрішній контроль не підтвердить або не виявить наявних помилок
Ризик невиявлення: ризик аналітичного обзору; ризик тестів контролю (ризик вибіркового дослідження; ризик перевірки по суті)	Небезпека, що аудиторські процедури, проведені аудитором стосовно конкретних об’єктів, не виявлять наявних помилок
Ризики при наданні супутніх аудиторських послуг	
Консультаційний ризик	Небезпека надання неправильних консультацій клієнту

Продовження таблиці 1.6

1	2
Експертний ризик	Небезпека, що результат експертизи не відповідатиме реальним характером об'єкта експертизи
Інші ризики при наданні супутніх аудиту послуг	Небезпека, що аудиторські послуги надаватимуться неправильно, їх результат не відповідатиме поставленому завданню тощо
Додатковий аудиторський ризик при використанні клієнтом комп'ютерної інформаційної системи (КІС)	
Ризики, пов'язані з технічними аспектами	Ризики, пов'язані із придбанням дешевого обладнання або у ненадійних постачальників. Ризики, викликані браком: технічного обслуговування і контролю; оновлення апаратних засобів; фізичного захисту від крадіжок; системи протидії перепадам живлення; реєстрації роботи апаратного забезпечення
Ризики, пов'язані з програмними аспектами	Ризики, викликані браком: антивірусних програм; останніх оновлень в операційних системах; ведення журналів операційних систем і прикладних програм. Ризики, пов'язані з: невиконанням перевірки цілісності програм і даних; використанням неліцензійного програмного забезпечення. Ризики, викликані помилками в алгоритмі програми
Ризики, пов'язані з інформаційними аспектами	Ризики, викликані неефективністю: організаційної політики розподілу або системи контролю доступу до інформації; шифрування інформації при її зберіганні та передачі; призначення паролів. Ризики, викликані браком: контролю вхідної інформації; перевірки цілісності інформації; контролю правильності вхідної інформації. Ризики, викликані відсутністю архівації інформації
Ризики, пов'язані з організацією обліку і контролю при використанні КІС	Ризики, викликані: – слабкою підготовкою персоналу клієнта до роботи з КІС; браком чіткого розподілу обов'язків і відповідальності клієнта; неефективністю політики використання КІС; слабкою організацією внутрішнього контролю
Ризики, пов'язані з кваліфікацією та досвідченістю аудитора, який працює з КІС	Ризик неправильної оцінки КІС. Ризик некоректної побудови тестів КІС. Ризик помилкового тлумачення тестів КІС

Оцінка ризиків аудиторської діяльності з метою реалізації заходів щодо їх мінімізації чи усунення передбачає таку послідовність дій:

- а) вибір методів виявлення та розпізнавання ризиків;
- б) збір необхідної інформації та її опрацювання;
- в) ідентифікація ризиків аудиторської діяльності:
 - 1) визначення суті ризиків та їх класифікація;

- 2) дослідження якісних параметрів ризиків, а саме, визначення:
- джерел виникнення ризиків;
 - факторів впливу на рівень ризиків;
 - структури компонентів окремих ризиків;
 - ознак прояву ризиків тощо;
- г) визначення характеру наслідків розпізнавання ризикових подій;
- д) оцінювання ризиків аудиторської діяльності:
- 1) вибір характеру оцінки, яка може бути загальною (висока, середня, низька) або кількісною (у коефіцієнтах, відсотках, абсолютних значеннях);
 - 2) побудова моделі ризику (визначення взаємозв'язку його компонентів з урахуванням їх структури);
 - 3) вибір методів та прийомів для оцінки ризиків;
 - 4) кількісна або словесна (загальна) оцінка ризику за результатами застосування обраних методів;
- е) визначення напрямів зменшення ризиків аудиторської діяльності, розробка заходів щодо їх мінімізації або уникнення.

Аудитори здійснюють великий обсяг аналітичних процедур під час будь-якого аудиту, тому що вони результативні і не потребують значних витрат. Аналітичні процедури здійснюють на трьох різних стадіях аудиту: на стадії планування, щоб допомогти аудитору зрозуміти бізнес клієнта та визначити, які докази необхідно одержати для забезпечення прийняттого аудиторського ризику.

Отже, характеристика ризиків аудиторської діяльності потребує визначення їх класифікації, що є необхідною передумовою для оцінки ризиків й управління ними як на рівні аудиторської фірми, так і при проведенні аудиторського контролю.

Таким чином, правильно визначений рівень аудиторського ризику дозволить належним чином спланувати та забезпечити ефективність аудиторської перевірки, що в свою чергу вплине на скорочення пропуску помилок та фактів можливого шахрайства.

1.3 Відповідальність керівництва та дії аудитора у разі виявлення шахрайства та помилок

Встановлення стандартів і надання рекомендацій відносно обов'язків аудитора по розгляду випадків шахрайства в процесі аудиту фінансової звітності є метою МСА 240. Цим стандартом передбачено обов'язок аудитора розглянути в процесі планування і здійснення аудиторських процедур ризик суттєвих викривлень фінансової звітності, що виникають в результаті шахрайства або помилки.

У додатку 1 до МСА 240 приведені приклади чинників ризику, пов'язаних із викривленнями в результаті шахрайства, зокрема шахрайського складання фінансової звітності і незаконного привласнення активів.

Чинники ризику шахрайства, пов'язані із викривленнями в результаті шахрайського складання фінансової звітності, згруповані по трьом категоріям:

- характеристики керівництва, його вплив на контрольне середовище (дані чинники відносяться до здібностей керівництва, тиску з його боку, стилю, відношенню до засобів внутрішнього контролю і процесу складання фінансової звітності);
- стан галузі (до цих чинників відноситься економічне і регулююче середовище, в якому працює суб'єкт);
- операційні характеристики і фінансова стабільність (ці чинники ризику відносяться до характеру і складності структури суб'єкта, його господарських операцій, фінансового положення суб'єкта, а також, прибутковості).

Основна відповідальність із запобігання та виявлення випадків шахрайства покладається на керівника, найвищий управлінський і управлінський персонал суб'єкта господарювання (таблиця 1.7).

Таблиця 1.7 – Відповідальність управлінського персоналу за попередження та виявлення випадків шахрайства та помилок

Ланка відповідальності	Види відповідальності	Заходи зменшення ризику викривлень
Керівництво підприємства	<ul style="list-style-type: none"> – відповідальність за фінансову звітність підприємства; – відповідальність за уникнення і виявлення фактів шахрайства і помилок; – відповідальність за надання користувачам фінансової звітності підприємства і аудиторського звіту про неї 	<ul style="list-style-type: none"> – створення власної юридичної служби; – залучення фахівців юридичних установ для вичерпних консультацій; – організація дієвої системи обліку і внутрішнього контролю; – підтримка відповідності і ефективності системи обліку і внутрішнього контролю підприємства; – розробка внутрішніх правил і встановлення контролю за їх виконанням; – розробка і вживання заходів щодо впливу на персонал в разі недотримання ним вимог нормативних актів; – вчення персоналу; – систематизація нормативних актів.
Вищий управлінський персонал	<ul style="list-style-type: none"> – відповідальність за забезпечення цілісності системи обліку і фінансової звітності підприємства; – відповідальність за наявність контролю (разом з моніторингом ризику); – відповідальність за фінансовий контроль і дотримання законодавства. 	<ul style="list-style-type: none"> – моніторинг змін законодавчих вимог і віддзеркалення операцій згідно з цими вимогами; – впровадження і функціонування систем внутрішнього контролю; – розробка, публікація і дотримання посадових інструкцій; – забезпечення належної кваліфікації працівників і розуміння ним завдань; – моніторинг дотримання посадових інструкцій і вживання дисциплінарних заходів до порушників; – залучення юридичних консультантів для відстежування законодавчих вимог; – ведення реєстрів основних законів, які повинні дотримуватися суб'єктами господарювання в прибудовах своєї галузі, а також ведення книги скарг.
Управлінський персонал	<ul style="list-style-type: none"> – відповідальність за створення умов для проведення контролю; – відповідальність за підтримку відповідних заходів і процедур; – відповідальність за забезпечення належного і ефективного ведення бізнесу суб'єктом господарювання 	<ul style="list-style-type: none"> – постійне функціонування систем обліку і внутрішнього контролю – повне і своєчасне віддзеркалення господарських операцій

На нашу думку, управлінський персонал підприємства, під наглядом найвищого управлінського персоналу має приділяти переважну увагу попередженню шахрайства та помилок.

В сучасній теорії аудиту виділяють три види внутрішнього шахрайства, які характеризуються такими ознаками як незаконне привласнення активів, корупція і шахрайські твердження. Незаконне привласнення активів, за оцінкою є основною формою шахрайства, складаючи більше чотирьох п'ятих відомих порушень, причому махінації з наявними засобами і чековими розрахунками компаній рівні загальній частині всіх інших активів.

Це отримання «навару» з продажу не врахованих в бухгалтерському обліку запасів, незаконне списання та неприкрите вилучення оборотних і необоротних активів. Корупція, в сенсі внутрішнього шахрайства, зазвичай полягає в тому, що посадовець, менеджер або співробітник фірми вступає в змову із сторонніми. Відомо декілька основних типів внутрішньої корупції, які ведуть до збитку для компанії: хабарництво, заборонені грошові винагороди, відтік при розрахунках, спеціальне завищення або заниження ціни за домовленістю та ін. Для того, щоб результативно протидіяти шахраям, необхідно чітко представляти загальні ознаки шахрайства. Такі знання, як правило, дозволяють ще на ранній стадії підготовки протиправних діянь розпізнати ці дії. Як показує практика, махінатори для прикриття своїх корисливих вчинків використовують наступні виправдання (рисунок 1.6):

Відповідно до МСА зовнішній аудитор не налаштований на виявлення шахрайства. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» ставить перед аудитором зовсім інші завдання, а саме:

- перевірка правильності постановки і ведення бухгалтерського обліку;
- надання висновку про достовірність фінансової звітності.

В аудиторському висновку аудитор ніколи не зазначить інформацію про наявні факти шахрайства, оскільки це не його прерогатива відповідно до МСА.

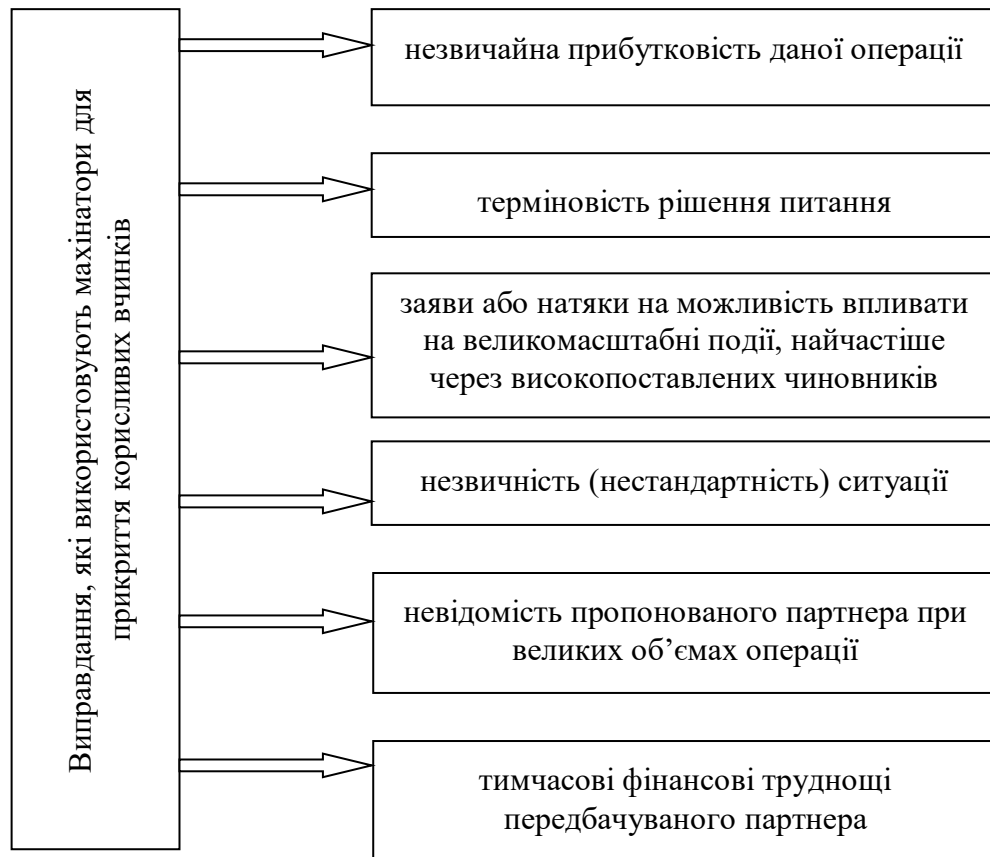

Рисунок – 1.6 Виправдання, які використовують махінатори для прикриття корисливих злочинів

У вітчизняній практиці у загальному вигляді відповідальність поділяється на адміністративну та карну, що обумовлюється Цивільним кодексом України; Кримінальним кодексом України та Кодексом про адміністративні правопорушення.

Що стосується аудиторів, то за неналежне виконання своїх зобов'язань згідно Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» аудитори несуть цивільно-правову відповідальність у вигляді майнової чи іншої відповідальності, визначеної у договорі відповідно до чинного законодавства. Причому розмір майнової відповідальності аудиторів (аудиторських фірм) не може перевищувати фактично завданих замовнику збитків з їх вини. Всі спори майнового характеру між аудитором (аудиторською фірмою) та замовником вирішуються у встановленому порядку

з дотриманням вимог вищенаведеного Закону.

Професіонали-практики завжди зобов'язані піклуватися про клієнта, якому вони надають послугу. Така відповідальність мається на увазі в контракті, що укладається між ними.

Не існує яких-небудь однозначних причин, що визначають тенденцію залучення аудиторів до відповідальності, але тут можна виділити наступні головні чинники:

- розуміння відповідальності аудиторів, що росте, користувачами фінансової звітності;
- підвищена зацікавленість з боку Комісії з цінних паперів і біржових операцій (SEC), витікаючи з її обов'язку захищати інтереси інвесторів;
- ускладнення аудиту і бухгалтерського обліку, викликане такими явищами, як зростання розмірів підприємств, поява комп'ютерної техніки і складність господарських операцій.

Велика кількість альтернативних принципів бухгалтерського обліку, з яких клієнт може вибирати ті або інші для складання фінансової звітності, а також відсутність яких-небудь чітких критеріїв, на які аудитор міг би спиратися, оцінюючи, чи був цей вибір клієнта правильним.

Відповідальності суб'єктів аудиторської діяльності можна підрозділити на такі види як:

- на відповідальність по відношенню до клієнтів;
- цивільну відповідальність перед третіми особами;
- кримінальну відповідальність.

Розуміння відповідальності аудитора, науковці пропонують розглядати в контексті з'ясування основних юридичних термінів, які наведені у таблиці 1.8.

Практика аудиторської діяльності свідчить про те, що найчастіше аудиторів притягають до відповідальності, яку вони несуть перед клієнтами за невиконання умов договору. Судові справи у багатьох випадках стосуються

фактів не виявленням під час проведення аудиту окремих помилок або шахрайства. На думку управлінського персоналу ці факти мають місце в тому випадку коли аудитор є не професійними або проявляють недбалість.

Аудиторська фірма в судовому процесі, зазвичай використовує, одну з трьох або комбіновану лінію захисту: посилення на відсутність обов'язку надавати таку послугу, на те, що не було недбалості при наданні послуги, і на взаємну спровоковану недбалість. Відсутність обов'язку надати яку-небудь послугу указує на затвердження аудиторської фірми, що не існувало і не малось на увазі існування такого контракту, по якому ця послуга повинна була б бути надана. Заявляючи, що робота була виконана без недбалості, аудиторська фірма стверджує, що аудит здійснювався відповідно до МСА.

Таблиця 1.8 – Юридичні терміни, які використовуються для розуміння відповідальності аудитора

Термін	Визначення
Порушення контракту	невиконання вимог контракту однією або обома сторонами.
Цивільне переслідування за недбалість	нездатність однієї із сторін виконати свої суспільні або професійні зобов'язання за контрактом або якого-небудь іншого роду.
Недбалість	відсутність розумної ретельності, якої можна було чекати від певної особи в конкретних обставинах. Коли оцінюють недбалість аудитора, розглядають те, як поступили б інші компетентні аудиторів в аналогічних обставинах. Розрізняють звичайну недбалість і високий ступінь недбалості, яку називають волаючою недбалістю.
Взаємна (спровокована) недбалість	відсутність розумної ретельності при роботі у однієї із сторін, посилене недбалістю іншої сторони.
Зловживання	умисний шкідливий вчинок, здійснений з метою обману або спричинення шкоди протилежній стороні. Важливою ознакою зловживання є умисний характер дій
Халатність	Крайня або незвичайна недбалість, якщо обман або шкода заподіюються ненавмисно. Так, якщо аудитор не слідував більшій частині загальноприйнятих стандартів аудиту, то його можуть звинуватити в халатності, не дивлячись на те, що у нього не було наміру обманювати користувачів фінансової звітності

Навіть якщо залишилися не виявленні помилки, навмисні неточності і недостовірні записи, (відхилення від норми), аудитор не несе за них

відповідальності, якщо аудит був виконаний належним чином. МСА 200 (п.21) та МСА 240 (п.17) містить твердження, яке свідчить, що аудит, проведений відповідно до загальноприйнятих стандартів, не може бути абсолютним і не може служити підставою для повної упевненості щодо того, що будуть знайдені всі помилки і неточності.

Аудиторська фірма несе відповідальність перед третіми особами, якщо позивач потерпів збитки в результаті того, що він поклався на фінансову звітність, що вводила в оману. До таких осіб відносяться існуючі і потенційні акціонери, торговці, банкіри і інші кредитори, службовці і клієнти.

Існують два основні види захисту, що є у розпорядженні аудиторів, коли їм доводиться відповідати перед третіми особами:

- доказ відсутності недбалості при виконанні роботи;
- доказ відсутності відносин контракту.

Перший аргумент є переважним, оскільки якщо аудитор провів аудит у відповідності загальноприйнятими стандартами, то відносини контракту не мають значення. З іншого боку, в суді дуже важко довести, що при виконанні роботи не було недбалості, особливо коли справа розбирається судом присяжних, а присяжні не є фахівцями в даній області. Ефективність використання в суді для захисту факту відсутності відносин контракту в значній мірі залежить від чинного на місцях законодавства.

Визначення сумлінності адміністрації аудиторської фірми є важливою частиною ухвалення рішення про можливість роботи з даним клієнтом, а також про обсяг робіт, які можуть бути виконані для даного клієнта. МСА 315 містить рекомендації для аудиторів щодо отримання такого розуміння суб'єкта господарювання та його середовища, в тому числі його внутрішнього контролю, яке буде достатнім для визначення і оцінки ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності в результаті шахрайства або помилки, а також достатнім для розробки та виконання подальших аудиторських процедур.

Відповідальність перед клієнтом він несе також і по ККУ як посадова

особа. Так, статтею 366 передбачена кримінальна відповідальність за внесення в офіційні документи свідомо неправдивих відомостей, а також складання і видачу свідомо неправдивих документів (тобто в перекладі на мову аудиторів – аудиторського висновку). При первісному порушенні карається штрафом до 50 неоподатковуваних мінімумів або 3-х років волі з позбавленням права займатися такою діяльністю на термін до 3-х років. При повторному порушенні від 2-х до 5-ти років і також з позбавленням права заняття діяльністю до 3-х років.

Кримінальна відповідальність може наступити в зв'язку з ухиленням від подачі податкової декларації про доходи, приховуванням прибутку аудиторської фірми, або несплатою податків (ст. 212 Кримінального кодексу України).

Аудитори (аудиторські фірми) можуть нести відповідальність як суб'єкти підприємницької діяльності за: ст. 209 «Легалізація (відмивання) коштів та іншого майна, отриманих злочинним шляхом»; ст. 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»; ст. 213 «Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом»; ст. 219 «Доведення до банкрутства»; ст. 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами»; ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»; ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»; ст. 370 «Провокація підкупу».

Що стосується здійснення аудитором своїх обов'язків у ході розслідування кримінальних справ необхідно відзначити, що аудитор може бути притягнутий до кримінальної справи як фахівець. Процесуальне положення фахівця, його права й обов'язки прирівняні до процесуального положення свідка.

Відповідальність у даному випадку настає по ст. 384 ККУ за дачу свідомо помилкових свідчень, по ст. 385 відмова свідка від дачі свідчень або

відмова експерта або перекладача від виконання покладених на них зобов'язань.

Кращим захистом аудитора від порушення проти нього судової справи є компетентне виконання їм своєї роботи і знання того, як розуміє суд професійну роль і відповідальність аудитора за законом, а саме того що:

а) основну відповідальність за свої фінансові звіти несе керівництво підприємства (замовник), а роль аудитора міститься в тому, щоб скласти про них свою думку;

б) впевненість аудитора в надійності вираженої думки про достовірність фінансової звітності не може бути абсолютної через обмеження, що властиві аудиту: застосування в ході аудиту вибіркового підходу; обмеження поінформованості аудитора часом досліджень; схильність систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю підприємства до властивим їм вадам; відсутність перешкод для змови і шахрайства з метою перекручування інформації; присутність в аудиторській роботі суб'єктивізму в прийнятті рішень на основі професійних суджень;

в) неможливо виявити всі істотні неточності, навіть при належному плануванні і компетентному виконанні всіх процедур, через багатоплановий характер процедур аудиту. Аудитор не несе відповідальність за вірогідність підписів і документів, а змова між персоналом підприємства і третіми особами може звести нанівець ефективність аудиторських процедур. Ті аудиторські процедури, що могли бути діючими при виявленні ненавмисних помилок, можуть виявитися неефективними при навмисних невідповідностях;

г) аудитор може сам мінімізувати ймовірну відповідальність. Аудитора повинна насторожити недостатня чесність клієнта зі своїми покупцями, що служить, тому що імовірність судового розгляду з аудитом зростає. Конфліктні ситуації виникають і в зв'язку з тим, що аудитор з великою готовністю приймає на віру твердження клієнтів або ж здається під тиском з його боку.

д) підготовка якісних робочих документів сприяє організації і

проведенню якісного аудиту. Якщо аудитор у суді хоче успішно захистити якість свого аудиту, то йому потрібно обов'язково представити на доказ якісні робочі документи;

є) аудитори можуть істотно знизити ризики за рахунок зросту витрат на проведення аудиту, у тому числі збільшення розмірів вибірки, залучення більш кваліфікованих і високооплачуваних фахівців та ін. Необхідно провести дослідження, за наслідками яких повинна бути розроблена методика по оптимізації ризиків і відповідно їх наслідків для аудиторів.

Для зниження наслідків моральної і майнової відповідальності можна запропонувати, так звані компенсаційні міри, які покликані компенсувати наслідків моральної й опосередкованої майнової відповідальності за рахунок підвищення якості і надання нових видів аудиторських послуг:

- розробка нової методики фінансового аналізу підприємств на основі визначення величини зміни власного капіталу підприємств. При цьому величина зміни, що враховується в розрахунках, має корегуватися з урахуванням корисності придбаних активів. Отримані при цьому показники відрізняються від стандартних на 10-15%, що є досить істотним;

- удосконалення методи експрес-аналізу фінансових коефіцієнтів підприємств;

- впровадити методику, що враховує ліквідаційну вартість ряду показників, у тому числі дебіторського і кредиторського боргу.

Зазначені методи нададуть змогу підвищити рівень якості проведення аудиту фінансової звітності підприємства та знизити вірогідні наслідки відповідальності аудиторських фірм.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ ВІДХИЛЕНЬ У ФІНАНСОВІЙ ПРАКТИЦІ ТОВ «КАПІТАЛ»

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Аудиторська фірма «Капітал» одна з провідних фірм Запоріжжя, що працює в області аудиту, бухгалтерського обліку, управлінського, фінансового, податкового і правового консультування, стратегічних ринкових досліджень, оцінки майнових комплексів і інформаційних технологій.

Аудиторська фірма «Капітал» створена 01 квітня 1994 р і надає аудиторські послуги на підставі Свідоцтва про внесення до Реєстру суб'єктів аудиторської діяльності № 4665 виданого за рішенням АПУ від 22.02.2018 р. № 355/4. Відміною особливістю Аудиторської фірми «Капітал» є можливість надання клієнтові високоякісних послуг в широкому спектрі питань, що цікавлять його, і проблем, включаючи фінансовий, управлінський і юридичний консалтинг. Комплексне обслуговування корпоративних клієнтів – це послуга, в області якої з Аудиторська фірма «Капітал» надає послуги підприємствам всіх форм власності в основних галузях промисловості: паливно–енергетичному комплексі, харчовій промисловості, машинобудуванні, телекомунікації і зв'язку, транспорті, торгівлі і інших областях.

У структуру Аудиторської фірми «Капітал» входять п'ять відділів, що здійснюють діяльність фірми по наступних напрямках: обов'язковий аудит; ініціативний аудит; огляд фінансової звітності; підготовка фінансової інформації; погоджені процедури; консультаційні послуги та інші послуги. Організаційна структура АФ «Капітал» представлена на рисунку 2.1.

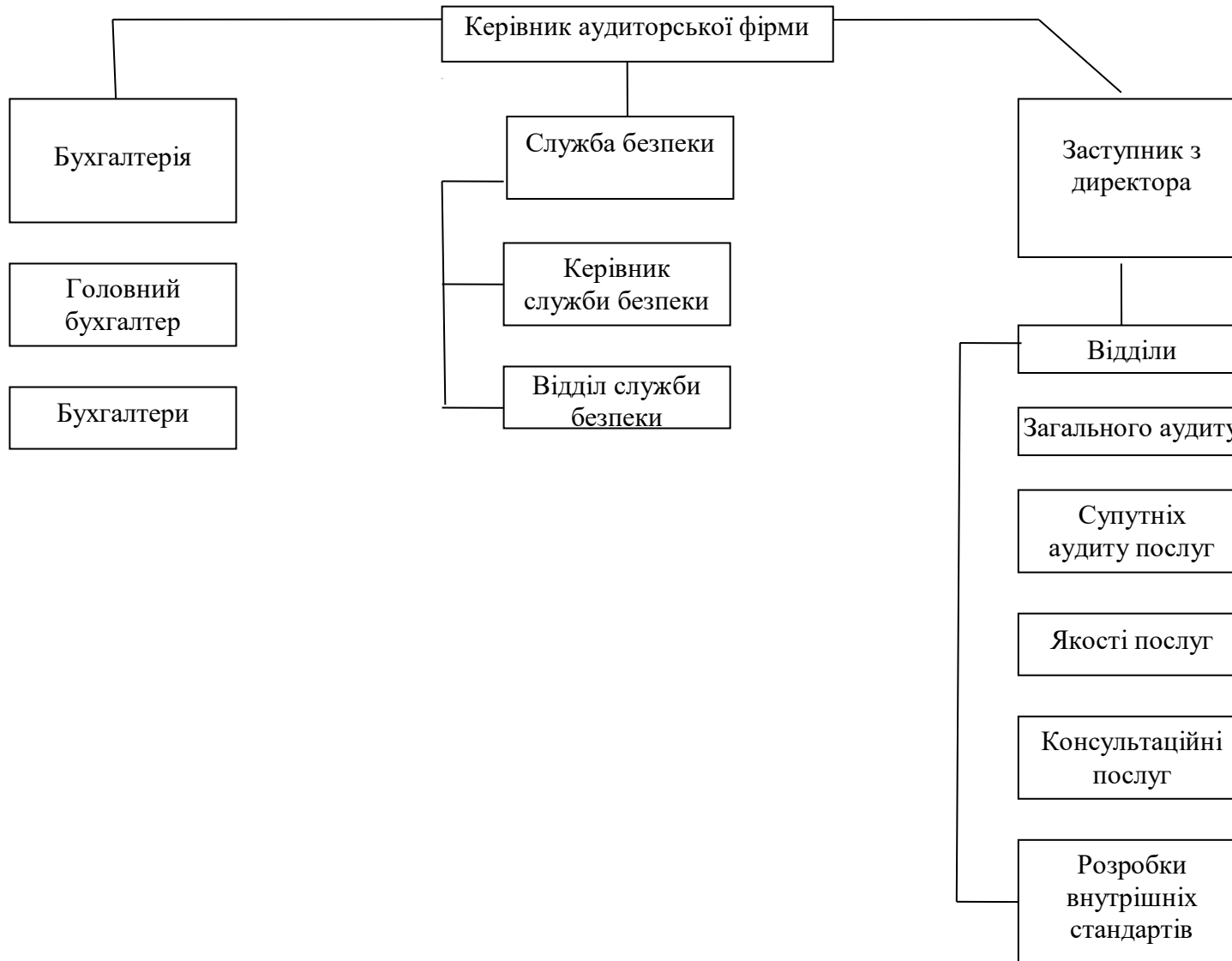

Рисунок – 2.1 Організаційна структура ТОВ «Капітал»

Головною особливістю роботи фірми ТОВ «Капітал» на ринку аудиторських послуг є оптимальне співвідношення між високою якістю послуг, що надаються, і їх розумною вартістю.

Прогресивність ідеології фірми знайшла підтвердження в постійній і взаємовигідній співпраці з більш, ніж 200 підприємствами, організаціями, установами всіх форм власності м. Запоріжжя і Запорізької області. Але при цьому, відношення до кожного клієнта – як до єдиного.

За період свого існування на ринку аудиторських послуг фірма провела більш, ніж 1000 аудиторських перевірок підприємств, організацій, установ.

Аудиторська фірма ТОВ «Капітал» пропонує вітчизняним підприємствам і зарубіжним фірмам повний комплекс послуг від повномасштабних аудиторських процедур до розробки стратегії і довгострокових програм розвитку, проектування і впровадження нових управлінських технологій, реструктуризації, антикризового управління, маркетингових досліджень і юридичних консультацій. Попит на аудиторські і консультаційні послуги компанії обумовлений:

- професіоналізмом персоналу;
- високою якістю організації робіт;
- комплексністю аудиторських і консультаційних послуг, що надаються.

Аудиторська фірма ТОВ «Капітал» – одна з розвинутих фірм на ринку аудиту Запорізького регіону, про що свідчать результати аналізу основних економічних показників за 2018–2019 роки (таблиця 2.1).

Приріст обсягу виробництва в діючих цінах у порівнянні з 2018 роком склав 36,7 %, у порівнянних цінах склало 35,8%. Чистий дохід у 2018–2019 році виріс на 36,7 %, що складає 479,5 тис. грн. Собівартість у 2019 році в порівнянні з 2018 роком збільшилась на 276,3 тис. грн. або на 36,7 %.

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування збільшився з 721,7 тис. грн. У 2018 році до 972,5 тис. грн. у 2019 році частково завдяки зменшенню

інших операційних витрат на 36,3 тис. грн. у 2019 році або 48,8% звідси виходить, що податок на прибуток збільшився на 34,8% або 62,7 тис. грн. збільшився і чистий прибуток від звичайної діяльності на 34,8%.

Таблиця 2.1 – Зведена таблиця основних техніко–економічних показників за 2018 – 2019 рр.

Показники	2018р. тис. грн	2019р. тис. грн	Зміна, «+»,«-» тис. грн..	Темп зростання, %
Дохід від реалізації послуг	1567,8	2143,2	+575,4	+136,7
Чистий дохід	1306,5	1786,0	+479,5	+136,7
Собівартість	752,5	1028,8	+276,3	+136,7
Валовий прибуток (збиток)	554,0	757,2	+203,2	+135,7
Інші операційні доходи	223,7	302,1	+78,4	+135,0
Адміністративні витрати	35,2	56,7	+21,5	+161,1
Витрати на збут	28,1	42,2	+4,1	+114,6
Інші операційні витрати	74,4	38,1	-36,3	-51,2
Прибуток від операційної діяльності	640,0	922,3	+234,6	+134,1
Інші доходи	87,8	90,3	+2,5	+102,8
Інші витрати	17,8	40,1	+22,3	+225,3
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	721,7	972,5	+250,8	+134,8
Податок на прибуток	180,4	243,1	+62,7	+134,8
Чистий прибуток від звичайної діяльності	541,3	729,4	+188,1	+134,7

У 2019 році спостерігається позитивна тенденція збільшення загальної суми доходів на 656,3 тис. грн. Як основні причини необхідно відзначити збільшення виторгу від реалізації послуг на 575,4 тис. грн. у результаті збільшення попиту на послуги підприємства. Аналіз показав, що збільшилися інші операційні доходи (на 78,4 тис. грн.). Причинами можуть бути збільшення доходів від надання супутніх послуг, консультаційних послуг, юридичних консультацій (таблиця 2.2)

Найбільша питома вага як у попередньому, так і звітному році займають доходи, отримані в результаті операційної діяльності (відповідно 95,32% й

96,44%), з них виторг від надання послуг становить 83,42 % та 84,52 % відповідно. Інші доходи займають незначну частину загальних доходів підприємства (4,68% та 3,56%).

Таблиця 2.2 – Аналіз структури доходів ТОВ «Капітал»

Показник	2018 р.		2019 р.		Зміни	
	сума, тис. грн	%	сума, тис. грн	%	«+», «-», тис. грн	темп зростання, %
Виторг від реалізації послуг	1567,8	83,42	2143,2	84,52	+575,4	+136,7
Інші операційні доходи	223,7	11,9	302,1	11,92	+78,4	+135,0
Інші доходи	87,8	4,68	90,3	3,56	+2,5	+102,8
Разом	1879,3	100	2535,6	100	+656,3	–

Така структура доходів є нормальною для підприємства, тому що саме операційна діяльність, насамперед надання послуг, повинна бути основним джерелом доходів (рисунок 2.2)

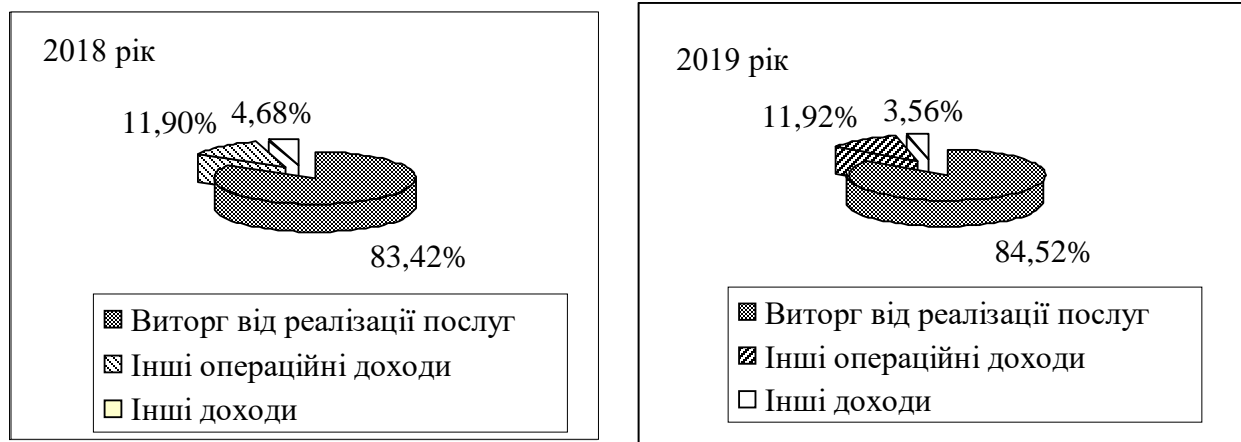

Рисунок – 2.2 Структура доходів у 2018 та у 2019 роках

Найбільша питома вага має в витратах аудиторської фірми займає собівартість наданих послуг. Її сума збільшилася на 276,3 тис. грн., це можна вважати позитивною тенденцією, тому що збільшення собівартості реалізованої продукції викликано збільшення обсягів надання послуг. (таблиця 2.3)

Таблиця 2.3 – Аналіз структури витрат ТОВ «Капітал»

Показник	2018 р.		2019 р.		Зміни	
	сума, тис. грн	%	сума, тис. грн	%	«+»,«-», тис. грн	темп зростання, %
Собівартість наданих послуг	752,5	70,97	1028,8	73,14	+276,3	+136,7
Адміністративні витрати	35,2	3,31	56,7	4,04	+21,5	+161,1
Інші операційні витрати	74,4	7,02	38,1	2,7	-36,3	-51,2
Інші витрати	17,8	1,68	40,1	2,86	+22,3	+225,3
Податок на прибуток	180,4	17,02	243,1	17,29	+62,7	+134,8
Разом	1060,3	100	1406,8	100	+346,5	-

Негативним моментом варто вважати збільшення суми адміністративних витрат (+21,5 тис. грн.). Це є наслідком підвищення оплати праці адміністративно-управлінського персоналу підприємства. Інші операційні витрати скоротилися на 36,3 тис. грн. (рисунк 2.3)

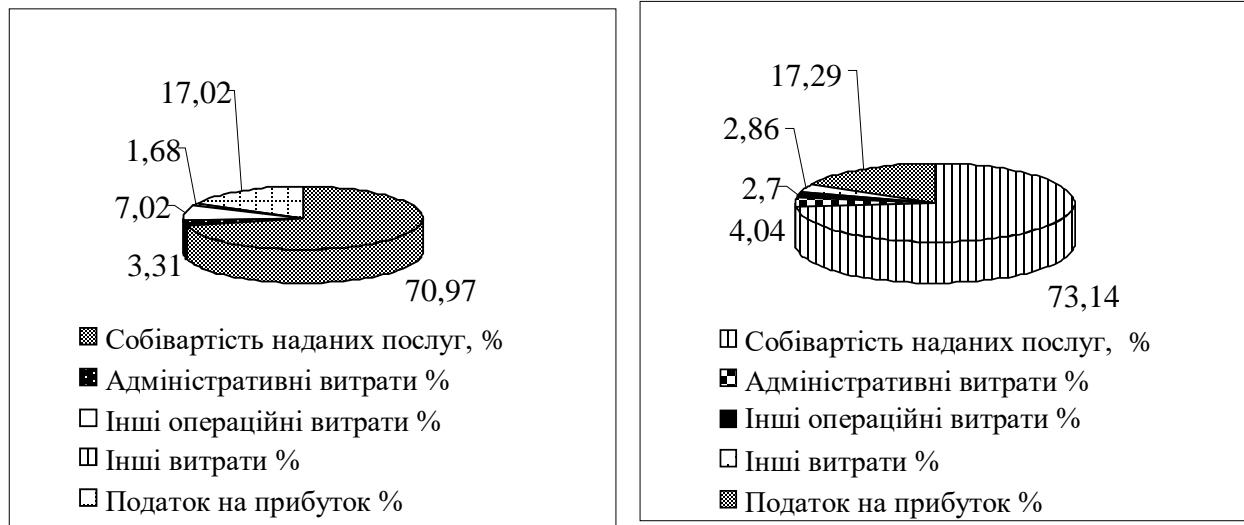

Рисунок – 2.3 Структура витрат у 2018 та 2019 роках

Збільшення суми податку на прибуток на 62,7 тис. грн. викликано, з одного боку, збільшенням господарського обороту у звітному році й, відповідно, збільшенням бази оподаткування прибутку, а з іншого боку, свідчить про менш ефективне управління податковими платежами.

У звітному році спостерігається збільшення всіх показників фінансових результатів діяльності підприємства (таблиця 2.4). Валовий прибуток при цьому збільшився на 203,2 тис. грн., причинами чого є збільшення аудиторських перевірок й збільшення вартості послуг.

Крім того збільшення аудиторських перевірок призвело до збільшення питомих постійних витрат й, відповідно, собівартості аудиторських послуг, що також позитивно відбилося на сумі валового прибутку.

Таблиця 2.4 – Аналіз динаміки фінансових результатів ТОВ «Капітал»

Показник	Фактично		Відхилення	
	2018 р. тис. грн.	2019 р. тис. грн.	«+», «-» тис. грн.	Темп росту, %
Валовий прибуток	554,0	757,2	203,2	+136,7
Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн.	640,0	922,3	282,3	+134,1
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн.	721,7	972,5	250,8	+134,8
Фінансовий результат від звичайної діяльності, тис. грн.	541,3	729,4	188,1	+134,7
Чистий прибуток, тис. грн.	541,3	729,4	188,1	+134,7

Найбільш високими темпами росту характеризується прибуток від операційної діяльності. Збільшення чистого прибутку менше в порівнянні з іншими показниками фінансових результатів (рисунок 2.4)

ТОВ «Капітал» бачить своє завдання в наданні послуг акціонерам і керівникам крупних компаній, виступаючи в ролі висококваліфікованих радників і фахівців, що провідних незалежний аналіз, визначають основні проблеми і розробляють комплекс заходів, націлений на їх подолання. Вони допомагають клієнтам в розумінні тенденцій розвитку ринку, в розробці конкурентної стратегії розвитку, в створенні нових, кращих продуктів і послуг, у вдосконаленні структур управління компаній.

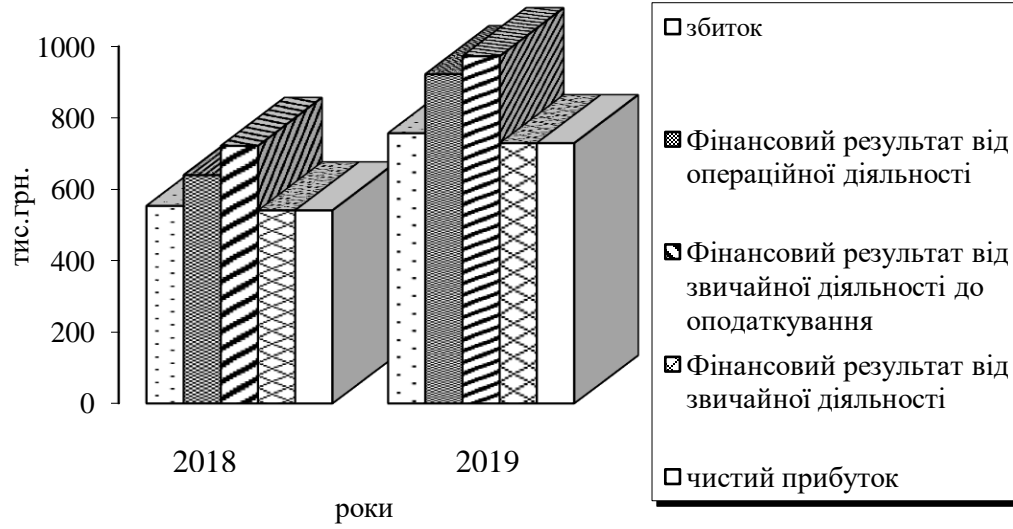

Рисунок – 2.4 Фінансові результати ТОВ «Капітал»

Покращуючи фінансові системи і бухгалтерський облік, роблять можливим для керівництва і акціонерів компаній якісно поліпшити положення підприємства і оптимізувати фінансово-управлінські функції.

2.2 Методика проведення аудиту фінансової звітності

На етапі планування та виконання завдання з надання обґрунтованої впевненості АФ ретельну увагу приділяє вибору та застосуванню певних процедур та методів здійснення перевірки тому що саме методика аудиту дає можливість: визначити реальний, якісний і кількісний стан об'єктів, що відображаються в фінансовій звітності та вивчаються аудитором в ході її перевірки; виявити відхилення від базового або нормативного стану й оцінити ці

відхилення за критеріями доцільності та законності.

Методика аудиту фінансової звітності в АФ ґрунтується на застосуванні аудитором в ході перевірки наступних методів і методичних прийомів:

- загальнонаукових, які характеризують філософську основу пізнання та використовуються в дослідженнях різних наук;
- спеціальних, запозичених з інших наук, які використовують аудитори, вивчаючи факти господарського життя;
- методичні прийоми та способи господарського контролю (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 – Методи та методичні прийоми аудиторської перевірки

Загальнонаукові методи	Спеціальні методи	Прийоми та способи господарського контролю
<p>застосовують на будь-якому етапі перевірки. тому що аудитор – постійно здійснює аналіз, порівняння однієї величини чи показника, що досліджується, з іншими для встановлення об'єктивності. Аудитором використовується: аналіз; синтез; аналогія; моделювання; індукція; дедукція; абстрагування; конкретизація; узагальнення; порівняння; гіпотеза; спостереження; вимірювання; експеримент.</p>	<p>– соціологічний метод – за його допомогою аудитори вивчають практичну поведінку керівництва, управлінського та найвищого управлінського персоналу (шляхом опитування, анкетування, спостереження тощо) з метою визначення ефективності господарювання;</p> <p>– структурно-функціональний метод – досліджується структури будь-якого явища, а потім встановлюється закономірностей функціонування даної структури;</p> <p>– статистичний метод – дозволяє аудитору визначити структуру активів та пасивів (тобто провести горизонтальний і вертикальний аналіз балансу) та сприяє побудові вибірки.</p>	<p>Методи документального контролю, які застосовує аудитор АФІ:</p> <ul style="list-style-type: none"> – формальна перевірка; – арифметична перевірка; – нормативно-правова перевірка; – експертне дослідження (за дорученням замовника); – економічна перевірка; – зустрічна перевірка (за дорученням замовника); – логічна перевірка; – взаємний контроль.

Аудитор повинен бути досить уважним та вмiло використовувати, для розкриття змісту об'єктів контролю, відповідні спеціальні прийоми та методи дослідження. Розкриваючи факти шахрайства та помилок, аудитор відображає їх

суть. При цьому аудитор чітко описує зміст кожного такого факту та вказує, які при цьому порушено законодавчі або інші нормативні документи. Мають бути також пояснення посадових та третіх осіб із зазначенням тих, хто допустив помилку чи шахрайство (посада, прізвище, ім'я, по батькові), за чиїм наказом чи дозволом здійснив порушення або злочин (посада, прізвище, ім'я, по батькові), як здійснена помилка чи шахрайство і чим вони викликані (мета, причини, умови), розмір нанесеної матеріальної шкоди та інші наслідки.

У зв'язку з тим, що ТОВ «Капітал» досить давно працює на ринку можна узагальнити їх досвід, що під час аудиту фінансової звітності аудиторі поділяють помилки на:

- ненавмисні – виникають унаслідок недостатньої кваліфікації працівників бухгалтерії, їх недогляду, неуважності, забудькуватості, неуважності і т.д.;

- навмисні (або шахрайство) – результат дії (або бездіяльності) працівників бухгалтерії, направленої на досягнення якої-небудь мети. Мета може бути корислива (наприклад, отримання бухгалтером премії, залежної від фінансового показника організації) або така, що не містить особистої користі (наприклад, зміна в кращу сторону фінансових показників організації для отримання кредиту в банці). Слід зазначити, що правову оцінку здійснених помилок (навмисність, наявність користі) аудитор не має права давати. Аудитор, аналізуючи облікові і звітні документи організації і виявивши помилки, не має права кваліфікувати їх як навмисні або корисливі.

Для полегшення роботи аудиторів керівництво аудиторської фірми розробило Методичні рекомендації з перевірки фінансової звітності, в яких класифікувало можливість виявлення помилок за місцем виникнення, а саме:

- помилки в первинних документах;
- помилки в облікових регістрах;
- помилки в бухгалтерській звітності;
- помилки в податкових деклараціях;

– помилки в системних документах.

Так як аудиторська фірма має на меті проведення якісного аудиту, то аудиторською фірмою до Положення про контроль якості розроблено внутрішній документ, який узагальнює досвід аудиторів та надано класифікацію помилок за змістом, які можуть зустрічатися під час аудиту фінансової звітності (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Класифікація помилок за змістом

Вірогідне місце виникнення	Зміст помилок	Приклади
Первинні документи, облікові реєстри	Формальні	Невідповідність форми документа встановленою, відсутність встановлених реквізитів, не заповнення реквізитів і т.д.
Первинні документи, облікові реєстри	Арифметичні	Неправильний результат арифметичної дії
Облікові реєстри	Відображення операцій без підстави	Відображення операції без первинного документа, по недійсному первинному документу, по первинному документу невідповідної форми або змісту і т.д.
Облікові реєстри	Віддзеркалення операції, здійснених з порушенням порядку, встановленого законодавчими і нормативними актами	Відображення послуг з операції, не зареєстрованої в установленому порядку, недійсної операції, віддзеркалення виручки від діяльності, здійснюваної без необхідної ліцензії, і т.д.
Облікові реєстри	Помилки в розрахунках	Застосування помилкових розрахункових формул, використання в розрахункових формулах не тих початкових значень і т.д.
Облікові реєстри	Відсутність реєстрів бухгалтерського обліку	Відсутній аналітичний облік до рахунку 63 по кожному постачальникові відсутня книга продажів, відсутня касова книга і т.д.
Податкові декларації	Невчасна сплата (несплата) податку	Перерахування доходу нерезиденту без утримання ПДВ і податку на дохід і т.д.
Податкові декларації	Необґрунтоване застосування податкових вирахувань і податкових пільг	Застосування пільг, не передбачених податковим законодавством

Продовження таблиці 2.6

Системні документи	Відсутність системних документів	Віддзеркалення операцій без укладення договору, відсутність облікової політики, не проведення інвентаризації і т.д.
Системні документи	Невчасне виготовлення або зміна системних документів	Невчасне проведення інвентаризації, зміна облікової політики протягом року і т.д.
Системні документи	Невідповідність системних документів законодавчим і нормативним актам	Невідповідність облікової політики вимогам П(С)БО невідповідність тексту договору вимогам ЦКУ і т.д.

Звичайно, помилки, при їх появі, викривляють бухгалтерську звітність, але окрім «безпосередньої» негативної дії на звітну інформацію багато помилок спричиняють наслідки, які можуть виявитися в подальших звітних періодах і істотним чином погіршити фінансовий стан організації. Більш того, деякі помилки (наприклад, відсутність реєстра аналітичного обліку) взагалі не спотворюють бухгалтерську звітність, але в майбутньому можуть викликати негативні наслідки. Задля цього в аудиторській фірмі при здійсненні аудиту, аудитори мають одержати достатні та відповідні аудиторські докази для формування обґрунтованої думки в аудиторському висновку, що в свою чергу сприяє виявленню помилок та шахрайства.

Так, можна визначити, що аудитори користуються певними загальними правилами щодо достовірності аудиторських доказів, варто зауважити, що докази в залежності від обставин можуть відрізнитись, проте загальна структура залишається тією самою.

На достовірність аудиторських доказів впливає їхнє джерело та характер. Так, аудитори ТОВ «Аудиторська фірма Капітал» дотримуються наступних, умовно виділених групів правил достовірності доказів з різних джерел (рисунок 2.7).

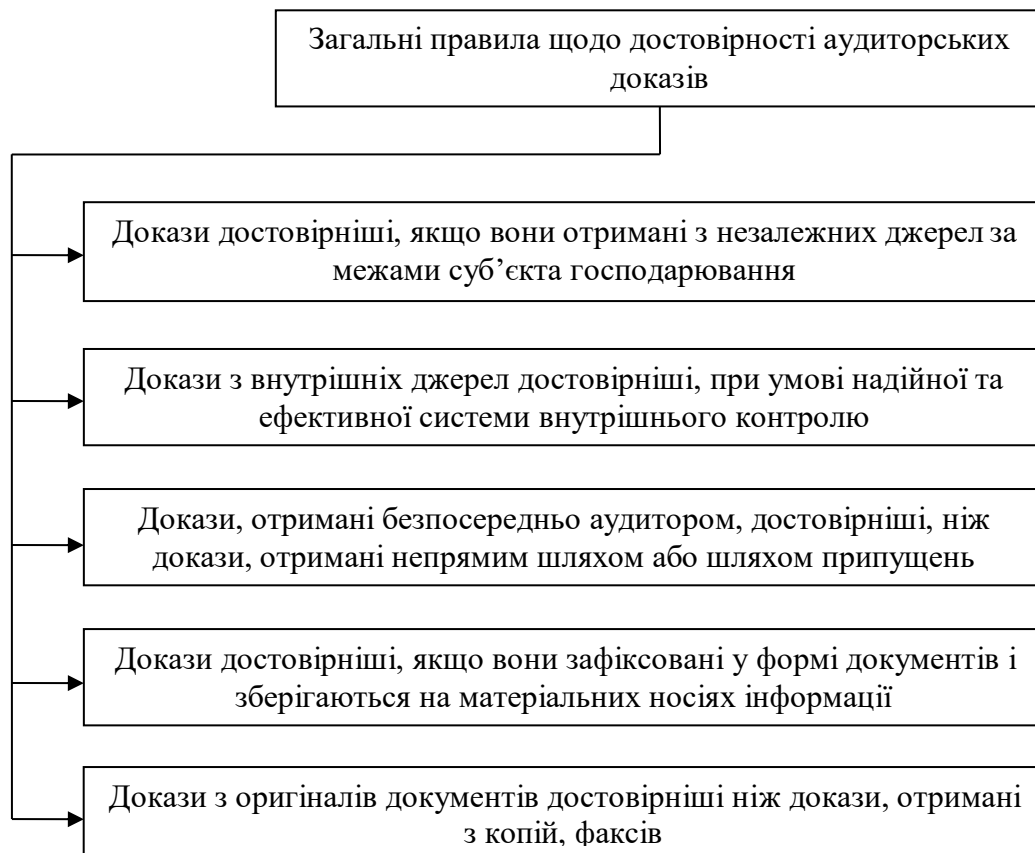

Рисунок – 2.7 Загальні правила щодо достовірності аудиторських доказів

Проте, для формування аудиторської думки аудитори не перевіряють всю наявну інформацію, оскільки, зазвичай, висновків можна дійти, застосовуючи методи вибіркової перевірки (про що мова піде у наступних розділах). Крім того, аудиторська фірма, як правило, вважає за необхідне покластися на аудиторські докази, що є радше переконливими, ніж остаточними.

Аудитори застосовують професійне судження та ставиться з професійним скептицизмом, оцінюючи кількість та якість аудиторських доказів і їхню достатність та відповідність для підтвердження аудиторської думки.

При аудиті фінансової звітності аудиторам АФ необхідно отримати докази, які підтверджували б, що звітність в усіх суттєвих аспектах відповідає застосованій концептуальній основі звітності. Тому в АФ використовують твердження щодо класів операцій, залишків на рахунках, подання та розкриття інформації (рисунок 2.8).

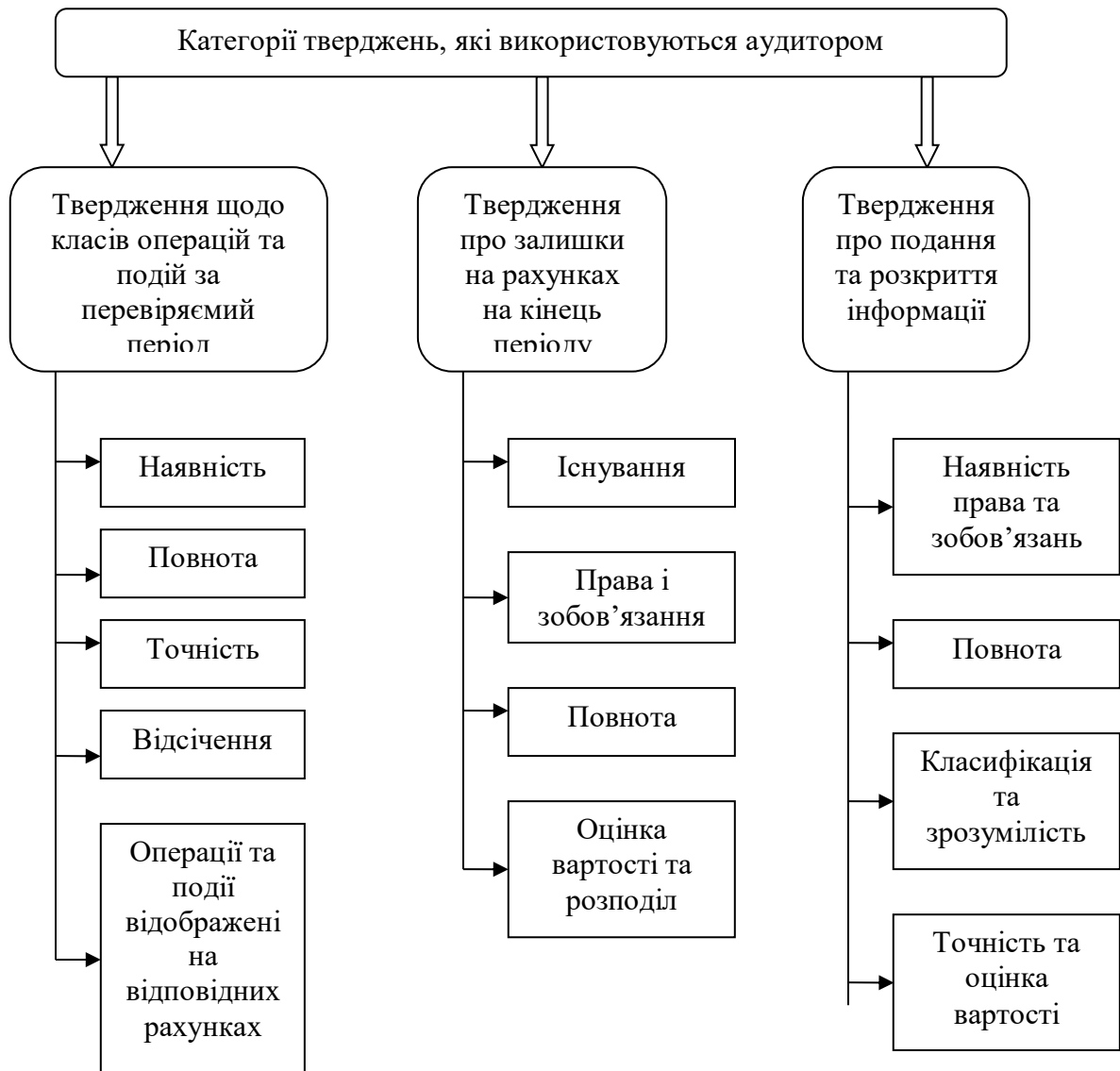

Рисунок – 2.8 Категорії тверджень, які використовуються аудитором

Аудитори в робочих документах наводять аудиторські докази того, що помилки та шахрайство, які можуть відноситися до суттєвих, у фінансовій звітності підприємства під час перевірки не знайдені, а якщо знайдені, то вони відповідним чином виправлені в обліку і результат їх виправлення вплинув на окремі позиції фінансової звітності. Відповідно до МСА під час проведення аудиторської перевірки існує ризик негарантованості виявлення всіх суттєвих

помилки, а це означає, що деякі серйозні перекручення фінансової звітності підприємства можуть бути не виявлені аудитором навіть тоді, коли аудит буде проводитися з дотриманням усіх вимог міжнародних стандартів аудиторської перевірки. Тому в аудиторській фірмі для виявлення шахрайства аудитори проводять процедури за кожним класом аудиторських тверджень, які прописані на рівні Методичні рекомендації з перевірки фінансової звітності, деякі з них наведені у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Види шахрайств та аудиторські процедури

Вид шахрайства	Аудиторські процедури
1	2
1. Незаконне присвоювання або розтрата активів:	
Крадіжка активів	<ul style="list-style-type: none"> • фізичний підрахунок активів (інвентаризація); • аналіз продажу активів та металобрухту, отриманого від ліквідації основних засобів, відповідність продажу активів реорганізації та їх переміщенню; • аналіз капітальних витрат; • звіряння даних аналітичного обліку з даними Головної книги.
Поліпшення майна	<ul style="list-style-type: none"> • фізичний перерахунок основних засобів (інвентаризація); • звіряння даних аналітичного обліку з даними Головної книги; • перегляд підтвердження капітальних витрат;
Маніпуляція документами з метою приховування інших типів шахрайства	<ul style="list-style-type: none"> • звіряння даних аналітичного обліку з даними Головної книги; • фізичний перерахунок активів (інвентаризація); • аналіз капітальних витрат; • перегляд бухгалтерських записів.
2. Шахрайство при складанні фінансової звітності	
Виключення витрат на дослідження та розробку в вартості основних засобів	<ul style="list-style-type: none"> • перевірка приросту основних засобів; • перегляд документів на власність та обладнання; • інспектування допоміжної документації для активів, які створені самим економічним суб'єктом; • аналіз тенденції отримання доходу.

Продовження таблиці 2.7

1	2
Заниження сум нарахованого зносу	<ul style="list-style-type: none"> • перевірка розрахунку зносу; • оцінка правильності вибору та застосування методів нарахування зносу, визначення строку експлуатації активів, їх залишкової вартості в порівнянні з попереднім періодом; • отримання пояснень від керівництва про введені зміни та перегляд супутньої документації на ці зміни.
Наявність в бухгалтерському обліку реалізованих активів	<ul style="list-style-type: none"> • фізичний перерахунок активів; • перевірка документів за операціями вибуття активів; • перевірка різних документів про надходження грошових коштів та іншої форми компенсації для того, щоб отримати підтвердження про суму виручки від реалізації активів.
3. Шахрайство при аудиті заробітної плати	
Наявність фіктивних робітників	<ul style="list-style-type: none"> • вивчення особистих справ персоналу; • вивчення відомості видачі заробітної плати; • присутність аудитора при видачі заробітної плати.
Виправлення сум нарахованої заробітної плати та податків	<ul style="list-style-type: none"> • вивчення відомості по нарахуванню та видачі заробітної плати; • документальна перевірка та відстеження.
Крадіжка грошових коштів	<ul style="list-style-type: none"> • інвентаризація грошових коштів; • вивчення бухгалтерських записів, перевірка відповідності банківських виписок касовим документам.

ТОВ «Капітал» впроваджено Кодекс професійної етики, де окремим розділом, з метою запобігання помилок та шахрайства аудиторі керуються «золотими правилами виявлення помилок та шахрайства», які запозичені з практики міжнародних аудиторських фірм:

- не довіряти людям тільки через положення в суспільстві чи великого досвіту;
- не пояснювати причину відхилень, а намагатися її з’ясувати;
- не думати, що «тут це неможливо»;
- відчувати особисту відповідальність за виявленні перекручення;
- при виявленні потенційних проблем підвищити контроль для зниження ризику;
- знати, які ситуації супроводжуються високим ризиком навмисних перекручень і в тому міститься його симптоми.

Отже, під час планування, збирання аудиторських доказів, проведення аудиторських процедур та складання звіту, аудитор повинен оцінити ризик існування суттєвих перекручень у фінансовій звітності підприємства, які можуть бути результатом звичайних помилок або наслідком шахрайства. Розкриваючи факти шахрайства та помилок, аудитору потрібно чітко описати зміст кожного такого факту та вказати, які при цьому допущені порушення.

2.3 Процедури виявлення шахрайства та помилок в аудиті

В аудиторській фірмі при проведенні аудиту фінансової звітності широко застосовуються аудиторські процедури на які здійснюють вплив такі фактори як: особливості бізнесу клієнта, оцінка системи внутрішнього контролю з боку аудитора, чинна система державних законодавчих і нормативних актів, регулярність і плановість перевірок. Кожна процедура контролю реалізується за окремими операціями.

Основним документом яким керуються аудитори аудиторська фірма ТОВ «Капітал» при застосуванні аудиторських процедур є МСА 330 «Аудиторські процедури відповідно до оцінених ризиків» в якому наводяться рекомендації щодо планування та виконання подальших аудиторських процедур у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення на рівні фінансових звітів та тверджень при аудиторській перевірці фінансових звітів. У зв'язку з цим аудитори розробляють та виконують процедури, включаючи перевірки ефективності внутрішнього контролю та процедури по суті, характер визначення часу та обсягу яких відповідають оціненим ризикам.

В ході дослідження системи внутрішнього контролю аудитори покладаються на три основні системи обробки даних по таких облікових

номенклатурах, як доходи, витрати та заробітна плата. На підставі аналізу зібраної інформації вони оцінюють вказані змінні використовуючи формули 2.1 та 2.2:

$$AP = BP \times PK \times PH, \quad (2.1)$$

тоді

$$PH = \frac{AP}{(BP \times PK)}, \quad (2.2)$$

де AP – аудиторський ризик;

BP – властивий ризик;

PK – ризик контролю;

PH – ризик невиявлення.

Таблиця 2.8 – Розрахунок ризику невиявлення помилок

	Доходи	Витрати	Зарплата
AP – аудиторський ризик	4 %	4 %	4 %
BP – притаманний ризик	9 %	100 %	100 %
PK – ризик контролю	50 %	35 %	15 %
PH– ризик невиявлення	?	?	?
Рішення			
PH– ризик невиявлення	0,04 / (0,09 x 0,5)	0,04 / (1 x 0,35)	0,04 / (1 x 0,15)

Достатньо часто аудиторська фірма приймаючи завдання має визначити області максимального ризику бізнесу; визначитися з рівнем достатності інформації для розрахунку ризику; визначити, яку додаткову інформацію треба отримати; визначити потрібний рівень кваліфікації працівників, що будуть задіяні у перевірці та визначити, чи потрібно отримати додаткові права для аудиторської фірми від змовника та чи потрібно їх задокументувати як додаток до договору.

Так, наприклад, 15 січня 2020 до аудиторської фірми звернулось ВАТ

«Сталь Інкорпорейтид» з пропозицією надати послуги по підтвердженню фінансової звітності фірми за 2019 рік. Товариство засноване у 2006 р. Частки у статутному капіталі розподілені наступним чином: генеральний директор – 25%; нерезидент – 45%, ТОВ «Агропром» – 30 %. Товариство здійснює оптову та роздрібну торгівлю продуктами харчування які імпортує. Роздрібний товарообіг складає 10-15% обсягу продажу, оптовий оборот – 85-90% . Всього оптових покупців 10 з яких на три основних припадає 70% товарообігу. Штат товариства складає персонал з 15 осіб. В бухгалтерії працює 3 особи. ВАТ «Сталь Інкорпорейтид» орендує складські та офісні приміщення. З 2018 р. облік ведеться на програмі «1.С Бухгалтерія». В усі минулі роки аудиторську перевірку звітності здійснювала інша аудиторська фірма, яка надавала також послуги по комп'ютеризації обліку. Обсяг роботи бухгалтерії наведено в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Обсяг роботи бухгалтерії ВАТ «Сталь Інкорпорейтид» за 2019 рік

Роки	Квартали	Кількість кореспонденцій	Роки	Квартали	Кількість кореспонденцій
2016	1	580	2018	1	4840
	2	970		2	6590
	3	1150		3	7680
	4	2700		4	9710
2017	1	2790	2019	1	11540
	2	2980		2	12200
	3	3080		3	15400
	4	3850		4	15300

ТОВ «Капітал» визначила, що ризик бізнесу полягає в наступному:

- залежність від іноземного капіталу (частка в Статутному капіталі – 45%);
- право одного акціонера на вирішальний голос (генеральний директор має частку в Статутному капіталі – 25%);
- політика держави щодо експортно – імпорتنих операцій та митна і

цінова політика держави;

- зосередження основного обсягу продажу на обмеженому колі покупців;
- збільшення товарообігу при незмінній чисельності штату;
- перехід на комп'ютерний облік;
- конкуренція.

Проте, як вважають аудиторів, наведених даних мало для оцінки аудиторського ризику, тому що невідомий ризик підприємництва, наявність внутрішнього контролю, кваліфікація аудиторів – попередників. Тому необхідна наступна додаткова інформація: наявність дочірніх підприємств; результати попередніх перевірок; кваліфікація бухгалтерів; рівень комп'ютеризації обліку, облікова політика.

Керівник відділу аудиту прийняв рішення, що до групи перевіряючих обов'язково слід включити фахівців з торгівлі та експортно – імпортних та валютних операцій. Додатково повинно отримати право на аналіз даних, які були сформовані при переході на облік на ПЕОМ (це передбачає розширення періоду, що перевіряється)

Треба зазначити, що загальні дії а також характер, час та обсяг подальших процедур – це питання професійного судження аудитора, а вибір процедур базується на оцінці ризику. Чим вище оцінка ризику, тим більше достовірних аудиторських доказів домагається аудитор.

Важливе значення при аудиті фінансової звітності в ТОВ «Капітал» приділяється розрахунку розміру вибірки та визначення інтервалу вибірки і обранню елементів для перевірки. Наприклад, аудитор перевіряє дані про дебіторську заборгованість ВАТ «Прогрес» (таблиця 2.10).

Помилка, що допускається в аудиторській фірма встановлена за розрахунками в сумі 70 000 грн. Ризик вибірки складає 5%. Знайдення помилок не очікується. Встановлено, що вибірка починається з елемента в сумі 14504 грн.

Таблиця 2.10 – Аналітичні дані щодо дебіторської заборгованості ВАТ «Прогрес» станом на 31.12.2019 р.

Номер дебітора	Розмір заборгованості	Номер дебітора	Розмір заборгованості	Номер дебітора	Розмір заборгованості
1	2	3	4	5	6
01	42 357	08	15 311	15	10 504
02	3 649	09	29 825	16	15 657
03	12 821	10	2 005	17	19 328
04	6 761	11	12317	18	21 069
05	8 993	12	8 999	19	1 787
06	4 106	13	4 016	20	6 592
07	16 797	14	7 932		
Всього боргів дебіторів					250 82620

Для розрахунку розміру вибірки та визначення інтервалу вибірки і обранню елементів для перевірки аудиторська фірма застосовує наступну формулу 2.3:

$$PB = BGC \times \Phi H, \quad (2.3)$$

де PB – розмір вибірки;

BGP – вартість генеральної сукупності;

ΦH – фактор надійності.

Прийнято, що помилка допускається і фактор надійності при цьому дорівнює трьом. Тоді розмір вибірки буде складати 10,74 $((250826 \times 3) / 70\ 000)$. Таким чином аудитор повинен перевірити 11 сальдо (таблиця 2.11)

При цьому інтервал вибірки складає 22 803 $(250826/11)$ і розраховується за наступною формулою 2.4:

$$IB = \frac{BGC}{PB}, \quad (2.4)$$

де IB – інтервал вибірки;

PGC – розмір генеральної сукупності;

PB – розмір вибірки.

Таблиця 2.11 – Кількість елементів визначених для перевірки аудиторською фірмою

Номер дебітора	Сальдо	Номери	Здійснюючи вибірку з елемента 14 504 при інтервалі 22803 , розраховуються номери :
01	42 357	1 – 42 357	1) 14 505 (01)
02	3 649	42 358 – 46 006	2) $14\ 504 + 22\ 803 = 37\ 307$ (01)
03	12 821	46 007 – 58 827	3) $37\ 307 + 22\ 803 = 60\ 110$ (04)
04	6 761	58 828 – 65 5888	4) $60\ 110 + 22\ 803 = 82\ 913$ (07)
05	8 993	65589 – 74 581	5) $82\ 913 + 22\ 803 = 105\ 716$ (08)
06	4 106	74 582 – 78 687	6) $105\ 716 + 22\ 803 = 128\ 519$ (09)
07	16 797	78688 – 95 484	7) $128\ 519 + 22\ 803 = 151\ 322$ (11)
08	15 311	95 485 – 11 0795	8) $151\ 322 + 22\ 803 = 174\ 125$ (14)
09	29 825	110 796 – 140 620	9) $174\ 125 + 22\ 803 = 196\ 928$ (16)
10	2 005	140 621 – 142 625	10) $196\ 928 + 22\ 803 = 219\ 731$ (17)
11	12317	142 626 – 154 942	11) $219\ 731 + 22\ 803 = 242\ 534$ (19)
12	8 999	154 943 – 163941	
13	4 016	163 942 – 167 9577	
14	7 932	167 958 – 175 889	
15	10 504	175 890 – 186 393	
16	15 657	186 394 – 202 050	
17	19 328	202 051 – 221 378	
18	21 069	221 379 – 242 447	
29	1 787	242 448 – 244 234	
20	6 592	244235 – 250 826	

В аудиторській фірмі при плануванні та виконанні подальших процедур розглядаються такі питання:

- суттєвість ризику;
- ймовірність того, що відбудеться суттєве викривлення;
- характер конкретних заходів контролю (ручні чи автоматизовані);
- характеристики класу операцій, залишку на рахунку або розкриття конкретної інформації.

Однією з найважчих процедур для аудиторської фірми є процедура

визначення границі рівня суттєвості. Звичайно, розробляючи внутрішній стандарт «Суттєвість» ТОВ «Капітал» звертала увагу на міжнародну аудиторську практику, де на сьогоднішній день немає відповідних затверджених інструкцій щодо рівня загальної суттєвості, тому підходи аудиторських фірм різних країн досить відрізняються (таблиця 2.12)

Таблиця 2.12 Рівень загальної суттєвості прийнятий в міжнародній аудиторській практиці

Назва країни	Розрахункова база
США	- сукупні помилки у звітності про прибуток – від 5 до 10% прибутку від операцій до оподаткування; - оборотні активи і короткотермінові зобов'язання – від 5 до 10%; - загальна вартість майна – від 3 до 6%
Великобританія	- оборот у звіті про прибутки і збитки – від 0,5 – 1% до 2 – 4%; - прибуток до оподаткування – від 5 до 10%; - загальна сума активів – від 0,5 – 1% до 5 – 10%
Росія	- від вартості активів – 0,5 – 1%; - від суми оборотних активів чи власного капіталу – 1 – 2%; - від прибутку після оподаткування – 5 – 10%; - від доходу – 0,5 – 0,3%

Узагальнюючи міжнародний досвід ТОВ «Капітал» для визначення границі рівня суттєвості встановлено наступні критерії, при цьому визначила коефіцієнт корегування – 1.25:

- від прибутку від фінансово-господарської діяльності – 5% ;
- від виторгу – 2% ;
- від валюти балансу – 2% ;
- від власного капіталу – 10% ;
- від загальних витрат – 2%.

Процес її визначення пропонується розглянути на матеріалах пропозиції отриманої від ТОВ «Дніпрометздрав» в лютому 2020 р. на аудит фінансової

звітності. На перевірку був наданий звіт про фінансові результати станом на 1.04.2019 р; на 1.07.2019 р. та на 1.10.2019 р. (таблиця 2.13)

Таблиця 2.13 – Звіт про фінансові результати ТОВ «Дніпрометздрав», тис.грн.

Назва показника	на 01.04.2019р.	на 01.07.2019р.	на 01.10.2019р
Виручка від реалізації	54050	68900	98000
Собівартість реалізованих товарів	27140	38500	65140
Витрати на збут	3500	6800	8200
Прибуток від реалізації	23410	23600	24660
Інші операційні доходи	12700	16600	28750
Інші операційні витрати	8900	9100	15700
Прибуток від фінансово – господарської діяльності	27210	31100	37710
Інші позареалізаційні доходи	140	310	560
Інші позареалізаційні витрати	60	190	310
Прибуток звітного періоду	27 290	31 220	37 960
Податок на прибуток	906	11140	14540
Нерозподілений прибуток звітного періоду	18 248	20140	23 420

У деяких випадках аудитор визначає, що для досягнення результату достатньо використати тести контролю. В інших випадках – що лише виконання процедур по суті є відповідним щодо конкретних тверджень.

Характер аудиторських процедур пов'язаний з їхнім призначенням (тести контролю або процедури по суті), та їхнім типом: перевірка, спостереження, запит, підтвердження, перерахунок, повторне виконання або аналітичні процедури.

Крім того на перевірку був наданий баланс підприємства станом на 01.10.2019 р.(таблиця 2.14).

Таблиця 2.14 – Баланс ТОВ «Дніпрометздрав» на 01.10.2019 р.

Складові балансу	Сума, тис. грн.	Складові балансу	Сума, тис. грн.
1	2	3	4
Актив		Пасив	
Основні засоби	61100	Статутний капітал	10 000

Продовження таблиці 2.14

1	2	3	4
Нематеріальні активи	15140	Додатковий капітал	63 370
Всього необоротних активів	76 240	Нерозподілений прибуток	23 420
Запаси	9300	Всього власного капіталу	96 790
Дебітори та аванси	62500	Довгострокові залучені кошти	19 700
Грошові кошти	3700	Заборгованість працівникам	5 700
Всього оборотних засобів	75500	Заборгованість фондам соцстраху	1720
		Заборгованість бюджету	9800
		Заборгованість постачальникам	18030
		Всього поточної заборгованості	54 950
Баланс	151740	Баланс	151740

Механізм розрахунку рівня суттєвості в аудиторській фірмі ТОВ «Капітал» проводиться на підставі затвердженого внутрішнього стандарту і оформлюється у вигляді таблиці (таблиця 2.15).

Таблиця 2.15 – Розрахунок рівня суттєвості при аудиті фінансової звітності ТОВ «Дніпрометздрав» на 01.10.2019 р.

База визначення	Розрахунок	Значення, тис. грн.
від прибутку	$37\,710 \times 5\% \times 1.25$	2356.9
від виторгу	$98\,000 \times 2\% \times 1.25$	2450
від валюти балансу	$151\,740 \times 2\% \times 1.25$	3793,5
від власного капіталу	$96\,790 \times 10\% \times 1.25$	12098,75
від загальних витрат	$(65140 + 8\,220 + 15\,700 + 310) \times 2\% / \times 1.25$	2233,75

Таким чином, рівень суттєвості дорівнює 2233,75 тис.грн., це означає, якщо помилка буде вищою за розраховану суму то фінансова звітність ТОВ «Дніпрометздрав» буде вважатися аудитором як така, яка викривлена суттєвим чином.

В аудиторській фірмі ТОВ «Капітал» широко практикується одержання інформації шляхом перевірки документів. Перевірка складається з вивчення документів, як внутрішніх, так і зовнішніх, що зберігаються на різних носіях.

Офіційні документи, що мають підписи, печатки, тиснення є більш достовірними, ніж звичайні.

Спостереження охоплює нагляд за процесом, або процедурою, що виконується іншими особами (наприклад, інвентаризація).

Підтвердження, отримані в письмовому виді від незалежних сторін, поширені в аудиторській практиці АФ. Вони подають інформацію, що стосується реальності та власності. Теоретично можливе одержання письмових свідчень по всіх операціях за участю третіх сторін. Аудитори фірми обмежуються підтвердженням основних операцій і залишків на рахунках (рисунок 2.9).

Перевірка раніше зроблених клієнтом підрахунків представляє точну математичну інформацію, тому що підрахунки клієнтів можуть бути правильними і помилковими. У поєднанні з іншими процедурами перерахунки необхідні для збору інформації про оцінки усіх фінансових показників.

Повторне виконання полягає в незалежному виконанні аудитором процедур, що початково виконувалися як частина контролю на підприємстві.

Аналітичні процедури – це аналіз найважливіших показників і співвідношень, включаючи підсумкове дослідження відхилень і взаємозв'язків, які суперечать іншій інформації, що стосується цієї справи, або відхиляються від показників, які очікуються. Аналітичні процедури є дуже ефективними

Інформаційно-консультаційний відділ АФ провів аналіз ефективності застосування аналітичних процедур при проведенні аудиту фінансової звітності, за наслідками якого було зроблено висновок: аналітичні процедури допомагають виявити 27% помилок (від числа виявлених), а докладна аналітична інформація про клієнта і дискусії з його персоналом – 18%. Разом ці «неточні» процедури виявляють 45% помилок, тобто половину.

Рисунок – 2.9 Підтвердження, які використовує аудитор при здійсненні аудиту

Аналітичні процедури в аудиторській фірмі проводяться попередньому етапі аудиторської перевірки. Успіх проведення інших процедур залежать від результатів процедур, виконаних на ранніх етапах перевірки, тому що навіть ретельно виконана процедура огляду не гарантує виявлення помилок, виявлених у ході аналітичних процедур.

Аудитори зіставляють дані поточного року з даними попереднього періоду і вивчають отримані співвідношення в порівнянні з передбачуваними. Ці зіставлення в аудиторській фірмі називаються комплексними тестами.

Процедури по суті виконуються для виявлення суттєвих викривлень на

рівні тверджень і складаються з перевірки докладної інформації про класи операцій, залишки на рахунках та розкриття інформації, а також аналітичних процедур по суті. При здійсненні аудиту фінансової звітності аудиторі проводять наступні аудиторські процедури по суті:

- погодження або узгодження фінансових звітів з основними обліковими записами;
- перевірка суттєвих журнальних проводок та коригувань, зроблених під час складання фінансових звітів.

Характер та обсяг кожної перевірки залежить від характеру та складності процесу фінансової звітності. Визначаючи характер процедур по суті та їх обсяг, аудиторі аудиторської фірми обов'язково враховують різноманітні фактори, а саме:

- доречність застосування аналітичних процедур по суті;
- достовірність даних, виходячи з яких розробляються тести;
- суму будь-яких відхилень у звітності;
- мету процедур по суті;
- характер класу операцій або залишків на рахунку.

В подальшому на практиці аудиторі застосовують процедури контролю вичерпний перелік яких затверджено на рівні директора аудиторської фірми (рисунок 2.10).

Процедури контролю повноти даних були розроблені в аудиторській фірмі для того, щоб переконатися в тому, що всі первинні документи відображені в обліку або виявити документи, які в ньому не відображені. Аудиторі виділяють два варіанти реалізації цієї процедури.

У комп'ютерному середовищі процедури контролю дозволяють аудиторам впевнитися у тому, що або всі первинні документи з господарських операцій прийняті для комп'ютерної обробки або виявити документи, які не пройшли обробки.

Рисунок – 2.10 Процедури контролю

Узагальнюючи практичний досвід роботи аудиторської фірми на ринку аудиторських послуг ними (незалежно від засобів обробки інформації) виділено операції щодо виявлення помилок, пов'язаних із процедурою контролю повноти даних:

– нумерація усіх господарських операцій і їх облік після нумерації (бухгалтерська процедура; операція перевірки полягає в тому, щоб дані за всіма пронумерованими документами були відображені повністю);

– перевірка обробки всіх даних методом «перевірочних сум» (операція проводиться у комп'ютерному середовищі шляхом групування документів–джерел і перевірки кількості документів у кожній групі, а в системі паперової обробки така операція відбувається шляхом сумування критичних документів, що належать кожній групі перед початком і після обробки даних за операціями. Якщо обробка даних проведена правильно то обидві суми мають бути однаковими, а якщо встановлена розбіжність то необхідно провести додаткові процедури з метою встановлення причини розбіжностей.)

– узгодження даних з різних джерел (наприклад, узгодження за даними кількості отриманих довіреностей і проведених операцій з реалізації товарів);

– визначення достовірності, що інформація з усіх господарських операцій була внесена в документи;

– порівняння вхідних даних з показниками, вказаними в інших документах.

Процедури контролю точності в аудиторській фірмі проводяться для виявлення помилок, пов'язаних з тим, що дані з кожної господарської операції можуть бути внесені не в повному обсязі, не на відповідний рахунок, несвоєчасно. При цьому аудитори звертають увагу на спосіб ведення обробки даних:

– на підприємствах в яких розрахунки ведуться ручним способом, ризик помилки при обробці даних з ділових операцій невеликий, тому аудитори проводять операції подвійної перевірки із залученням осіб, які повторюють розрахунки.

– на підприємствах в яких розрахунки комп'ютеризовані аудитори проводять процедури впевненості щодо точності зареєстрованих і введених в комп'ютер даних та виявлення даних які не були внесені в комп'ютер.

З точки зору керівництва аудиторської фірми, процедури контролю на дозволеність надають можливість встановити той факт (або встановити його

відсутність), що зареєстровані дані з господарських операцій дійсно відображають реальні економічні дії (рисунок 2.11).

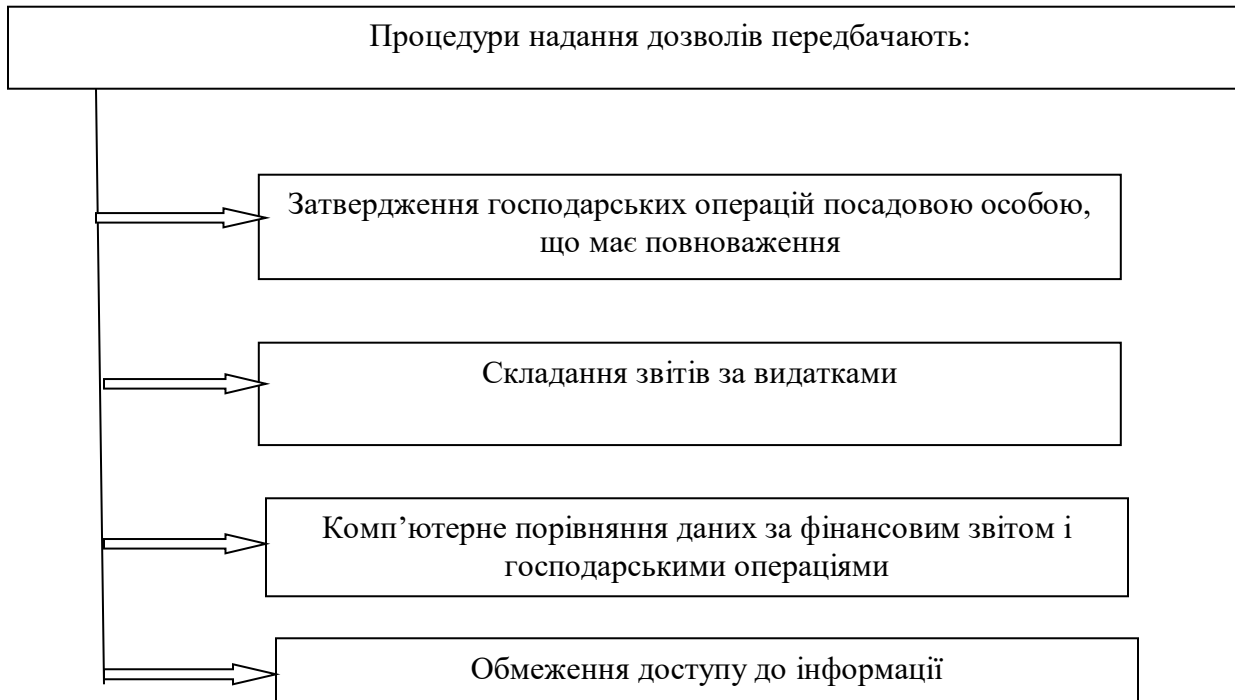

Рисунок – 2.11 Перелік процедур відображення реальних господарських операцій та економічних дій

Аудитори велике значення при здійсненні перевірок на точність приділяють операціям контролю, які спрямовані на одержання достовірних даних про те, що господарські операції зафіксовані своєчасно. Для цих перевірок використовуються методи визначення термінів проведення операцій.

Сутність таких процедур полягає в тому, що виконання господарських операцій дозволяється окремим посадовим особам підприємства у межах їх повноважень, передбачених внутрішніми документами підприємства та спрямовані на виявлення фіктивних операцій.

Система внутрішнього контролю кожного підприємства має на меті:

- здійснення ефективної і цілеспрямованої діяльності;

- збереження майна;
- якісне документування операцій;
- виявлення можливих помилок і обману.

На практиці кожна система внутрішнього контролю може тільки зменшити, але не усунути можливість обману, помилок, зловживань, знизити рівень небажаного ризику в бізнесі клієнта. Аудитор також оцінює ступінь ризику від того, що обман, помилки, зловживання можуть бути не виявлені

Процедури контролю, на нашу думку, доцільно згрупувати за принципом обмеження доступу до активів підприємства персоналу, що не має відповідних повноважень. Всім відомо, що ефективність контролю залежить від правильного розподілу обов'язків між посадовими особами, а для попередження шахрайства, крадіжок та інших зловживань необхідно обмежити доступність інформації, що може бути використана для укладення угоди. Передусім це стосується операцій і угод з грошима, страховими та іншими високоліквідними активами. Процедури контролю мають на меті забезпечити захист активів і облікових записів від фізичного пошкодження.

Аудиторські процедури займають вагоме місце в аудиторській перевірці. Адже, щоб ретельно і правильно перевірити клієнта необхідно в конкретній ситуації вибрати такі аудиторські процедури, які б в повній мірі забезпечили правильність, швидкість та своєчасність перевірки інформації, наданої замовником. А це в наш час дуже важливо тому, що аудитор діє в інтересах клієнта.

Отже, розглянувши процедури виявлення шахрайства та помилок, можна з впевненістю сказати, що їх розгляд потребує уваги і на сьогоднішній день в нашій державі, тому що нехтуючи даними питаннями, аудитори не зможуть правильно проводити аудиторську перевірку і своєчасно виявляти фактори, які негативно вплинули на результати фінансово–господарської діяльності, а також конкретних осіб, відповідальних за незадовільні результати господарювання.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ НА ТОВ «КАПІТАЛ»

3.1 Удосконалення системи управління бухгалтерськими ризиками при складанні фінансової звітності

Аудит фінансової звітності – перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлювання незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах (нормативним актам: національним і міжнародним положенням), і відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно вимог користувачів.

Аудиторська думка щодо фінансових звітів базується на принципі обґрунтованої впевненості. Отже, аудитор не гарантує, що аудит виявить суттєві викривлення від шахрайства або від помилок.

Проведення аудиту завжди супроводжується певним ризиком. Аудитор повинен чітко розуміти, у чому полягає аудиторський ризик, його суть, складові, як його визначити і його максимально допустимий рівень. Це дуже важлива проблема, оскільки від розв'язання її залежить: згода аудитора на проведення перевірки фінансової звітності або відмова від неї; складання плану перевірки фінансової звітності та визначення її строків; вибір напрямів, підходів, методів і прийомів аудиторської перевірки.

Про актуальність вивчення аудиторського ризику свідчить той факт, що цьому питанню приділяється увага принаймні в шести діючих на сьогодні

міжнародних нормативах аудиту. Аудиторський ризик допомагає знизити процент виявлення шахрайства та помилок. Аудиторський ризик залежить від багатьох факторів діяльності підприємства, одним з яких є вивчення такого визначення як «бухгалтерський ризик».

Великий об'єм спеціалізованої літератури присвячений податковим, інвестиційним, виробничим, страховим ризикам, проте ризики в бухгалтерському обліку досі не вивчені. Між тим, наші дослідження показали, що ризики ці багатфакторні, і наслідки їх непередбачувані.

Сучасне законодавство представляє господарюючим суб'єктам самостійність у виборі способів обліку, визначенні структури і змісту бухгалтерської звітності. У зв'язку з відмінностями між принципами бухгалтерського обліку, регульованими МСФЗ і П(С)БО, у зв'язку з відмінностями між цими документами при веденні обліку і складанні звітності, може виникнути невизначеність.

Положення ускладнюється тим, що невизначеність є присутньою в тексті самих П(С)БО, є розбіжності П(С)БО з деякими МСФЗ, з іншими нормативними актами. Внаслідок розбіжностей утворюється значна невизначеність при застосуванні діючих стандартів бухгалтерського обліку. Вона у свою чергу стає причиною різноманітних бухгалтерських ризиків. Ці ризики негативно відбиваються на якості бухгалтерської звітності і неабиякою мірою впливають на фінансовий стан господарюючих суб'єктів.

Альтернативність способів в бухгалтерському обліку, передбачена П(С)БО і МСФЗ, відсутність зв'язку в альтернативних процедурах бухгалтерського обліку ведуть до різних звітних даних. Відсутність загального понятійного апарату в законодавчих нормах і обумовлена цим невизначеність є об'єктом професійного судження. Це певною мірою відповідає принципам бухгалтерського обліку. Проте, при цьому, як правило, утворюється ризик тлумачення законодавства (інтерпретаційний ризик) керівництвом господарюючого суб'єкта і іншими

користувачами бухгалтерської звітності (головним чином, податковими службами і кредиторами).

Дослідження показало, що звичайна діяльність господарюючих суб'єктів проходить в умовах неповної інформації про поточний фінансовий стан, що сформувалися під впливом внутрішнього і зовнішнього економічного середовища. Наслідком такого положення є зниження якості оперативної бухгалтерської інформації, що являється, як відомо, фундаментом бухгалтерських процедур, що відповідають чинному законодавству. Це, у свою чергу, створює сприятливе середовище для утворення невизначеності в бухгалтерському обліку.

На нашу думку, умови і обставини, у рамках яких утворюються причини бухгалтерського ризику (головним чином, невизначеність в бухгалтерському обліку), і які призводять до негативних наслідків, до небажаних подій в області бухгалтерського обліку і звітності, можна вважати чинниками бухгалтерського ризику. В якості чинників бухгалтерського ризику можна виділити дві групи чинників, пов'язаних з впливом фінансово–господарського середовища підприємства. Їх спільна дія формує ризиковану ситуацію в обліку підприємства, у рамках якої і проявляється бухгалтерський ризик. Тому, бухгалтерські ризики доцільно умовно класифікувати по місцю їх виникнення на внутрішні і зовнішні.

До зовнішніх відносяться бухгалтерські ризики, обумовлені порядком державного і суспільно–професійного регулювання бухгалтерського обліку. В порівнянні з країнами з розвинутою ринковою економікою, існуюча система бухгалтерських стандартів все–таки відрізняється від вимог МСФЗ. Це не дозволяє підприємству відобразити в фінансовій звітності його фінансово–господарський стан з тією ж мірою достовірності. Тому основним напрямом зниження невизначеності в бухгалтерському обліку на наш погляд є вдосконалення П(С)БО.

Група внутрішніх бухгалтерських ризиків пов'язана з постановкою і

веденням бухгалтерського обліку організацією. Ці ризики полягають в тому, що створена на підприємстві бухгалтерська інформаційна система не дозволяє формувати бухгалтерську інформацію, що відповідає вимогам надійності і достовірності (рисунок 3.1).

Рисунок 3.1 Формування ризикової ситуації в бухгалтерському обліку

Бухгалтерський ризик необхідно розглядати в якості комплексного облікового об'єкту, що зумовлюється найекономічнішою основою його структури. Наші дослідження показали, що бухгалтерський ризик – комплексна категорія, яка об'єктивно існує в результаті неточності, що мають місце в обліковому процесі, викликаних наявністю альтернативних принципів бухгалтерського обліку, нечіткості стандартів бухгалтерського обліку, а також

певною мірою у зв'язку з людським чинником.

На нашу думку, бухгалтерський ризик неминуче утворюється в процедурах реєстрації, оцінки і узагальнення інформації в грошовому вираженні про майні, зобов'язання організації.

Дослідження показали міру негативного впливу бухгалтерських ризиків на якісні показники фінансово-господарської діяльності організації. Серед таких ризиків необхідно відмітити як ненавмисні, так і нерідко навмисні порушення стандартів облікових процедур, наслідком яких є спотворення в бухгалтерській звітності, які автоматично переносяться в Звіт про фінансові результати. Вони, у свою чергу, призводять до значних сум штрафних санкцій для підприємства, адміністративної і кримінальної відповідальності, і втраті довіри власниками і інвесторами до організації.

Особливе місце в бухгалтерських ризиках займають порушення принципів бухгалтерського обліку. Вони пов'язані не просто з механізмом ведення облікового процесу, а з порушенням основних принципів бухгалтерського обліку. Ці порушення спричиняють за собою викривлення даних бухгалтерської звітності, з усіма звідси наслідками.

На нашу думку, до головних причин появи бухгалтерського ризику, обумовленого викривленнями в бухгалтерській інформації можна віднести наступні:

- невчасність коригування облікової політики і технології облікового процесу у зв'язку із змінами в законодавчо-нормативних документах по бухгалтерському обліку і оподаткуванню, з динамікою зміни МСФЗ;
- відставання змін технології облікового процесу за часом від змін, що сталися у фінансово-господарській діяльності підприємства;
- невисока кваліфікація працівників бухгалтерії, що особливо помітно при впровадженні нових бухгалтерських інформаційних систем.

Професійне судження є найважливішим елементом культури

бухгалтерській професії. Саме з його допомогою здійснюється процес реального вдосконалення бухгалтерського обліку і його стандартів. Поняття професійного судження тісно пов'язане з МСФЗ, що постійно змінюється. Грамотне обґрунтування того або іншого положення облікової політики залежить від знання діючих стандартів і творчого підходу до їх застосування. Професійне судження відносно формування інформації оформляється як облікова політика підприємства. У зв'язку з переходом українських підприємств на МСФЗ ми пропонуємо, що під професійним судженням розуміти обґрунтовану думку професійного бухгалтера відносно способів кваліфікації і розкриття достовірної інформації про фінансовий стан організації в умовах невизначеності.

Проте, застосування професійного судження неминуче тягне виникнення ризику. Як впливає з рисунку 3.2, ризик застосування професійного судження виникає на стадії тлумачення правових норм.

На нашу думку, ризиком застосування професійного судження в бухгалтерському обліку є вірогідність викривлення юридично значущих характеристик об'єкту в процесі тлумачення (інтерпретації) законодавчих норм і формування неістинного, такого, що не відповідає дійсності, неповного і необ'єктивного уявлення про об'єкт, необхідного для прийняття управлінського рішення.

Бухгалтерський ризик застосування професійного судження і ризик, обумовлений рішеннями, прийнятими при формуванні облікової політики організації дуже тісно пов'язані між собою, оскільки від того, яке рішення прийме бухгалтер, застосовуючи своє професійне судження, залежить спосіб ведення обліку, що закріплюється в обліковій політиці. При цьому різні методи обліку ведуть до різних наслідків, звітність виглядатиме по-різному, і користувачі прийматимуть різні рішення.

Головною метою фінансової звітності є формування інформації для ухвалення рішень користувачами. Облікові принципи, будучи основою,

загальною концепцією бухгалтерського обліку, сприяють розробці його стандартів.

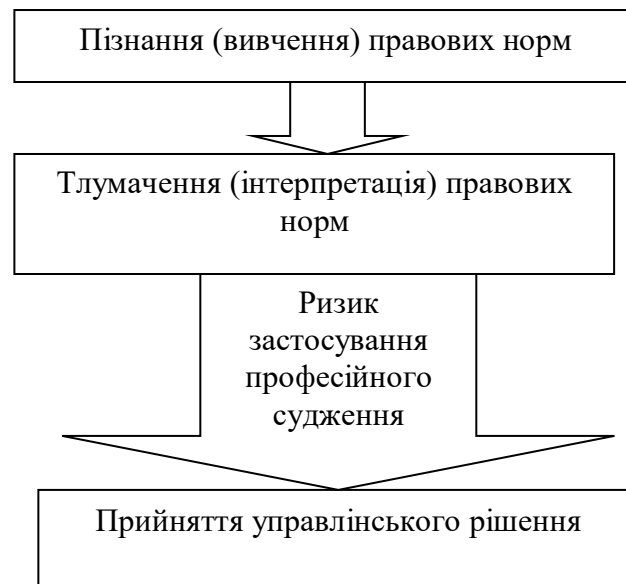

Рисунок 3.2 Процес прийняття управлінського рішення професійним бухгалтером

Недотримання або порушення цих принципів може привести до виникнення невизначеності в обліку і звітності. Наслідком цього будуть викривлення облікової інформації, втрата нею об'єктивності і достовірності і навіть неможливість її використання в процесі ухвалення конкретних управлінських рішень.

Регламентация з боку держави і професійних співтовариств принципів і правил бухгалтерського обліку сприяє зниженню невизначеності як джерела бухгалтерського ризику. Бухгалтерські стандарти надають право вибору способів обліку, оцінок, об'єму представлення інформації в звітності, підприємству, що в свою чергу і є основним джерелом бухгалтерських ризиків. Основним напрямом зниження невизначеності в бухгалтерському обліку є удосконалення бухгалтерських стандартів. Проте, якісних бухгалтерських стандартів ще не

гарантує зниження невизначеності в бухгалтерському обліку. За відсутності високої кваліфікації спеціалістів в області бухгалтерського обліку неможливо організувати дотримання законодавства та економічних перспектив для підприємства.

Аналіз концептуальних основ складання фінансової звітності за П(С)БО та МСФЗ дозволяють зробити висновок стосовно того, що вибір підприємством альтернативних способів обліку може призвести до зниження достовірності оцінки показників фінансової діяльності підприємства. Наявні відмінності між МСФЗ та П(С)БО неодмінно призведуть до невизначеності та ризикам при трансформації звітності до вимог з МСФЗ. Основна маса бухгалтерських ризиків виникає на стадії практичного використання облікових стандартів. Це пов'язано з тим, що використання багатьох принципів бухгалтерського обліку вимагає прийняття суб'єктивних рішень в бухгалтерському обліку та при складанні бухгалтерської звітності. В обліковій практиці не є виключенням можливість складання бухгалтерської звітності за одними і тим ж обліковими даними, але в різних, виключаючи один одного, варіантах. Наприклад, П(С)БО 7 «Основні засоби» передбачає нарахування амортизаційних відрахувань одним з шести способів. Застосування кожного з них несе різні наслідки для господарюючого суб'єкта. А це є причиною виникнення бухгалтерських ризиків. Тому стає актуальною задача створення системи захисту від непередбачених ситуацій в діяльності господарюючого суб'єкта, тобто від бухгалтерських ризиків. Як ми бачимо з світової практики, одним із засобів захисту від ризиків є наявність ефективної системи резервів.

Проте, як показали наші дослідження, ні вітчизняними, ні міжнародними стандартами не передбачено резервування коштів під вплив бухгалтерських ризиків. Тому для можливого та поточного відшкодування наслідків бухгалтерських ризиків, на наш погляд, доцільно використовувати спеціальне визначення – «Резерви під бухгалтерські ризики (компенсаційні резерви)». На

нашу думку, для забезпечення системної бухгалтерської інформації про наявність та рух коштів компенсаційних резервів буде закономірно доповнити 4 клас «Власний капітал та виконання зобов'язань» діючого Плану рахунків бухгалтерського обліку рахунком 477 «Резерви під бухгалтерські ризики». Аналітичний облік на рахунку 477 пропонуємо вести по кожному виду бухгалтерських ризиків (таблиці 3.1).

Таблиця 3.1 – Схема бухгалтерських проводок з обліку наслідків бухгалтерських ризиків

Зміст операції	Документ	Кореспондентські рахунки	
		Дт	Кт
Нараховано компенсаційний резерв в звітному періоді	Бухгалтерська довідка	92	477
Списана сума резерву з попереднього звітного періоду	Бухгалтерська довідка	477	441

Резервування коштів під вплив бухгалтерських резервів дозволить спрямувати ці кошти на погашення збитків, які є наслідками прояву бухгалтерських ризиків. У здійсненні контролю важливе місце належить робітникам облікової служби господарюючого суб'єкта, у зв'язку з тим, що саме вони перевіряють дії окремих посадових осіб, виявляють недоліки, порушення та зловживання в їх діяльності, встановлюють причини порушень та винних осіб. Бухгалтерський облік фіксує той бік діяльності підприємства, котрий викликає інтерес у органів фінансового контролю.

Тому бухгалтерський облік є інформаційною базою для подальшого фінансового контролю. Взаємозв'язок бухгалтерського обліку та контролю полягає в тому, що, з одного боку до бухгалтерського обліку вже належить контрольна функція. Проте, контрольна функція може і не реалізуватися і порушення може залишитись невиявленим за умови, наприклад, невірної кваліфікації факту господарського життя, але правильного застосування

подвійного запису при відображенні на рахунках бухгалтерського обліку.

На наш погляд можна виділити наступні компоненти системи внутрішнього контролю бухгалтерських ризиків (рисунок 3.3)

Рисунок – 3.3 Компоненти системи внутрішнього контролю бухгалтерських ризиків

На нашу думку внутрішній контроль бухгалтерських ризиків представляє собою форму оберненого зв'язку, завдяки якому суб'єкт, який керує системою бухгалтерського обліку, отримує необхідну інформацію про її дійсний стан для вірної оцінки невизначеності і бухгалтерських ризиків.

При проведенні перевірки бухгалтерських ризиків доцільно використовувати такі аудиторські процедури, як:

- перевірка обґрунтованості віднесення подій до підтверджених бухгалтерських ризиків;
- перевірка обґрунтованості рішень по відношенню визнання та розкриття інформації стосовно бухгалтерських ризиків;
- перевірка адекватності оцінки наслідків бухгалтерських ризиків;
- перевірка правильності віднесення резерву на субрахунок 477 «Резерви під бухгалтерські ризики»;
- перевірка повноти відображення інформації про бухгалтерські ризики в бухгалтерському обліку та звітності.

Процес обліку бухгалтерських ризиків з подальшим створенням резерву під вплив бухгалтерських ризиків тісно пов'язаний з процесом контролю формування та використання цих резервів. Тому в ході внутрішнього контролю бухгалтерських ризиків необхідно перевірити систему компенсаційних резервів.

Ми вважаємо, що під внутрішнім контролем системи резервування необхідно розуміти створений суб'єктом процес перевірки виконання та забезпечення реалізації всіх управлінських рішень в області резервування з метою реалізації обраної стратегії формування та використання резервів (таблиця 3.2).

Постановка ефективної системи внутрішнього контролю та досягнення високого професійного рівня бухгалтера потребує великих капітальних витрат часу. Тому, ми вважаємо можливим запропонувати використання аутсорсингових послуг для зниження бухгалтерських ризиків.

Запропонована аудиторами послуга – бухгалтерський аутсорсинг (синонімами є також «бухгалтерське обслуговування», «бухгалтерський супровід») може використовуватися суб'єктами як спосіб мінімізації

бухгалтерських ризиків в частині перерозподілу відповідальності за порушення законодавства.

Таблиця 3.2 – Взаємозв'язок етапів резервування та видів внутрішнього контролю

Етапи формування компенсаційних резервів	Види внутрішнього контролю
1. Виникнення потреби у формуванні резервів та конкретизація видів бухгалтерських ризиків	Попередній Поточний
2. Формування та використання резервів	Поточний Заключний
3. Оцінка ефективності використання резервів	Заключний

При будь-якому з видів аутсорсингових послуг аутсорсингова фірма гарантує правильність ведення обліку та складання звітності і несе відповідальність за порушення (збитки). Замовляючи аутсорсинг, клієнт передає аутсорсинговій фірмі не тільки функції своєї бухгалтерії, але й суттєву частину бухгалтерських ризиків, тобто він отримує гарантовану відповідальністю аутсорсерів систему обліку на підприємстві. Для підприємства, яке користується послугами аутсорсингової компанії, виключається вірогідність бухгалтерського та податкового ризиків. Усі ризики, пов'язані з помилка в обліку, розрахунку податків, своєчасність здачі звітів і декларацій несе фірма – виконавець. Проте, контрольна функція може і не реалізуватися і порушення може залишитись невиявленим за умови, наприклад, невірної кваліфікації факту господарського життя, але правильного застосування подвійного запису при відображенні на рахунках бухгалтерського обліку.

Таким чином, використання системи внутрішнього контролю бухгалтерських ризиків допоможе виявити причини виникнення бухгалтерських ризиків значно підвищити фінансову стабільність підприємства та знизить ризик виникнення помилок та фактів шахрайства.

3.2 Напрями зниження ризиків фінансової звітності, як забезпечення її достовірності

Аудиторська перевірка сучасних підприємств неможлива без застосування вибіркового спостереження, оскільки сукупності елементів, що перевіряються, складові статті звітності є значними інформаційними об'ємами, які неможливо перевірити суцільним способом за час перевірки.

Економічно недоцільно, і фізично неможливо перевірити в більш менш складній господарській системі на усе 100% документацію, прорахувати наново усі підсумки, здійснити масу зустрічних перевірок по кожному документу і так далі. Це і є перевірка економічного суб'єкта на основі вибіркового спостереження.

Застосування вибіркового методу при проведенні перевірок допомагає аудиторам вирішувати свої завдання з вагомим науковим обґрунтуванням.

Таким чином, перехід до аудиту, що базується на ризику і на вибірковій основі, просто неминучий. Висловлювання думки про достовірність усієї сукупності, що перевіряється, на основі вибіркового спостереження ґрунтується на чітких принципах і правилах теорії вірогідності. Вибірковий метод є добре розробленою і багаторазово випробуваною конструкцією теорії вірогідності. У аудиті зазвичай доцільно використовувати результати цієї теорії замість спроб автономного рішення проблем, оскільки специфіка аудиторських вибірок в цьому плані мінімальна. Цей математичний апарат забезпечить достатню доказову базу для проведення вибіркової перевірки, а так само і для обґрунтування її результатів.

Застосування аудиторської вибірки ґрунтується на принципі суттєвості в аудиті, оскільки обов'язком аудитора є висловлювання думки про достовірність фінансової (бухгалтерською) звітності підприємства у всіх суттєвих

відношеннях. У зв'язку з цим клієнтові важливо зрозуміти, які моменти є суттєвими, а які ні. Значення терміну «суттєвість» було роз'яснено у попередніх розділах, тому ми приділимо увагу терміну «аудиторська вибірка». Для того, щоб з'ясувати значення цього терміну, необхідно звернутися до нормативних актів, положень, законів та міжнародних аудиторських стандартів і методик по веденню аудиту.

Згідно МСА 530, під аудиторською вибіркою розуміється застосування аудиторських процедур менш ніж до 100% статей в межах сальдо рахунку або класу господарських операцій з метою надати можливість аудиторів отримати і оцінити аудиторські докази про ряд характеристик статей, відібраних для того, щоб допомогти у формулюванні висновку, пов'язаного з генеральною сукупністю.

Кожен процес проведення вибіркового методу в аудиті складається з наступних етапів:

- визначення методу відбору;
- знаходження об'єму і отримання вибірки;
- виконання аудиторських процедур по відношенню до відібраних елементів вибірки;
- аналіз отриманих результатів і розповсюдження їх на генеральну сукупність.

У міжнародному стандарті наголошується, що при визначенні методу відбору елементів вибірки аудитор повинен оцінити поставлені перед аудиторською перевіркою цілі, генеральну сукупність і розмір (об'єм) вибірки.

Перше, з чого аудиторів необхідно починати підготовку до аудиту конкретної ділянки обліку, – це визначення «специфічних» (конкретних) цілей і завдань, які необхідно вирішити при проведенні перевірки на даній ділянці. Як правило, такими завданнями є виявлення можливих помилок і порушень, здатних зробити суттєвий вплив на достовірність фінансової звітності (так званих

критеріїв перевірки, дотримання яких повинне бути підтверджене або спростоване доказами в ході проведення аудиту).

Генеральна сукупність є повною сукупністю документів або господарських операцій, які перевіряє аудитор за допомогою вибірки і вивчення вибіркової сукупності для того, щоб надалі сформулювати висновок.

Правильне визначення генеральної сукупності є важливим завданням для аудитора, оскільки думка аудитора формується про всю (генеральну) сукупність. Наприклад, якщо аудитор обрав для проведення перевірки документи тільки за перше півріччя, то і висновки правомірно поширювати лише на сукупність документів за цей період, але ніяк не за весь фінансовий рік.

При визначенні розміру (об'єму) вибірки аудитор повинен оцінити:

- ризик вибірки;
- рівень допустимої помилки;
- рівень очікуваної помилки.

Ризик вибірки означає вірогідність того, що висновок аудитора, заснований на вибірці, відрізнятиметься від висновку, який було б зроблено, якби генеральна сукупність була піддана тій же аудиторській процедурі.

Ризик вибірки слід відрізнити від іншого різновиду аудиторського ризику, не пов'язаного із застосуванням вибіркового методу. Так, на якість проведеної аудиторської перевірки, ступінь виявлених порушень надає вплив рівень компетентності і кваліфікації аудитора в тих або інших питаннях.

Ризик вибірки має місце у разі застосування як тестів контролю, так і процедур по суті. При цьому як в міжнародному, так і у вітчизняному стандартах розрізняють ризики першого і другого роду.

Так, при застосуванні тестів контролю розрізняють наступні ризики вибірки:

- ризик нижче рівня довіри – ризик того, що після вибірково проведених тестів контролю аудитором буде зроблений висновок про ненадійність системи

контролю клієнта, тоді як насправді така система надійна;

- ризик вище рівня довіри – ризик, зворотний попередньому.

При використанні процедур по суті виділяють наступні ризики вибірки:

- ризик невірної відхилення – ризик того, що результати проведеного вибіркового дослідження свідчатимуть про те, що відображені в обліку сальдо рахунки або клас господарських операцій містять істотну помилку, тоді як насправді такої помилки немає;

- ризик невірної ухвалення (схвалення) – ризик, зворотний попередньому.

Ризики першого роду приводять до необхідності виконання аудитором додаткових і зайвих аудиторських процедур або додаткової роботи самим клієнтом для того, щоб встановити, що первинний, зроблений аудитором, висновок про наявність помилки або ненадійності системи контролю був необґрунтованим. Проте ризики першого роду викликають менші побоювання, чим ризики другого роду, оскільки в результаті наявності останніх думка аудитора про фінансову звітність може виявитися неправильною, а суттєві порушення і недоліки системи контролю клієнта не будуть розкриті. Очевидно, що ризик вибірки знаходиться в зворотному відношенні до об'єму вибірки: чим більше останній, тим менше ризик, зв'язаний із застосуванням вибіркового методу, і навпаки.

Допустима помилка – це максимальне викривлення в грошовому виразі в генеральній сукупності даних – сальдо рахунку або класі господарських операцій, – наявність якого не веде до суттєвого викривлення фінансової звітності. Розмір допустимої помилки визначається на стадії планування аудиту і, стосовно процедур по суті, пов'язаний з суб'єктивною оцінкою аудитора рівня суттєвості. Чим менше значення допустимої помилки, тим більше розмір вибіркової сукупності, що підлягає перевірці аудитором, і навпаки.

Очікувана помилка – помилка, яка за прогнозами аудитора буде присутня

в генеральній сукупності.

Згідно вимогам МСА 530 «Аудиторська вибірка та інші процедури вибіркової перевірки», вибірка повинна бути репрезентативною (або представницькою), тобто кожен елемент генеральної сукупності повинен мати можливість (точніше, рівну імовірність) потрапити у вибірку.

У науковій літературі зустрічається і інше визначення вказаного поняття. Так, представницька вибірка – це вибірка, що володіє тими ж властивостями, що і генеральна сукупність.

В ході аналізу отриманих результатів і розповсюдження їх на генеральну сукупність аудиторів необхідно:

- визначити, чи дійсно отримані відхилення є помилкою;
- розглянути якісні аспекти виявлених помилок (їх характер – умисні або ненавмисні, систематичні або випадкові; причину і дію на подальший хід аудиторської перевірки);
- розповсюдити отримані в ході аудиту вибіркової сукупності результати на генеральну сукупність, звертаючи увагу на якісні аспекти виявлених помилок (при цьому може бути проведена статистична або нестатистична оцінка результатів);
- наново оцінити ризик вибірки (якщо значення виявленої помилки в генеральній сукупності перевищує рівень допустимої помилки, то необхідно переоцінити ризик вибірки, і якщо певний рівень ризику виявиться неприйнятним, то розглянути можливість збільшення об'єму вибірки або застосування альтернативних аудиторських процедур).

У світовій практиці застосовуються різні підходи до визначення сукупності даних, яка надалі піддається вибірковій перевірці:

- – оцінка впливу таких чинників, як чинник упевненості, загальна вартість генеральної сукупності; допустима і очікувана сума помилок;
- – оцінка ризику вибірки, очікуваному і допустимому ступеню

відхилень;

- – визначення числа елементів вибірки, що мають сальдо;
- – знаходження числа елементів вибірки, заснованих на оборотах по рахунках бухгалтерського обліку.

В рамках застосування даного підходу можливі варіанти: методика розрахунку об'єму вибірки для генеральних сукупностей, в яких очікується незначна кількість або зовсім не очікується помилок, відрізняється від тієї, коли такі помилки з великим ступенем вірогідності можуть існувати. У першому випадку об'єм вибірки знаходять множенням чинника надійності на загальну суму всієї генеральної сукупності і діленням на допустиму суму помилок, або:

$$OB = \frac{ГС \times ЧН}{ДСП}, \quad (3.1)$$

де *OB* – об'єм вибірки;

ГС – загальна сума генеральної сукупності;

ЧН – чинник надійності;

ДСП – допустима сума помилок.

Об'єм генеральної сукупності оцінюється за балансовою вартістю на дату складання фінансової звітності. Значення чинника надійності залежно від рівня надійності приведені нижче (таблиця 3.3):

Таблиця 3.3 – Рівень надійності

Рівень надійності, %	80,0	90,0	95,0	97,5	99,0	99,5
Ризик (1 – рівень надійності)	20,0	10,0	5,0	2,5	1,0	0,5
Фактор надійності	1,61	2,31	3,0	3,69	4,61	5,3

Наприклад, припустимо, що генеральна сукупність має балансову вартість 4,0 млн. грн. Аудитор хоче бути на 95% упевнений, що виявить помилки в

генеральній сукупності, якщо вони перевищують 100 тис. грн. Підставляючи значення чинників у формулу 3.1, отримаємо об'єм вибірки:

$$OB = \frac{4000000 \times 3,0}{100000} = 120, \text{ тобто необхідний об'єм вибірки складає 120 елементів.}$$

У другому випадку (коли очікується наявність помилок) на додаток до вищевикладених чинників аудитор повинен оцінити очікувану суму викривлення (ОСВ) і застосувати наступну формулу 3.2:

$$OB = \frac{ГС \times ЧН}{ДСП - ОСВ} \times \left(1 + \frac{ОСВ}{ДСП - ОСВ}\right), \quad (3.2)$$

Чинник надійності визначається вище. Проте для рівнів надійності 97,5% і вище рекомендується використовувати наступні значення (таблиця 3.4):

Таблиця 3.4 – Рекомендовані значення рівнів надійності

Рівень надійності	Фактор надійності
97,5	3,84
99,0	5,43
99,5	6,63

Припустимо, в попередньому прикладі аудитор чекає, що спотворення в сукупності досягне 10 тис. грн. В цьому випадку:

$$OB = \frac{4000000 \div \times 3,0}{100000 - 10000} \times \left(1 + \frac{10000}{100000 - 10000}\right) = 148, \text{ тобто об'єм вибірки зросте}$$

до 148 елементів.

Метод визначення об'єму вибірки за оцінкою ризику вибірки, очікуваної і допустимому ступеню відхилень був розроблений американським дослідником Р. Монтгомери. Суть методу полягає в наступному: щоб розрахувати об'єм вибірки, аудиторіві необхідно оцінити деякі критерії:

- а) рівень надійності (100% мінус ризик вибірки);

б) очікувана помилка (% генеральній сукупності);

в) допустима помилка (% генеральній сукупності).

Далі, об'єм вибірки визначається із застосуванням таблиці, складеної для відповідного рівня надійності. Розрахунок об'єму вибірки для рівня надійності 95% здійснюється виходячи з даних таблиці 3.5:

Таблиця 3.5 – Розрахунок об'єму вибірки для рівня надійності 95%

Очікувана помилка, %	Допустима помилка, %											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	12	14
0	300	150	100	75	60	50	45	40	35	30	25	20
0,50	*	320	160	120	95	80	70	60	55	50	45	35
1,0	*	*	260	160	95	80	70	60	55	50	40	35
2,0	*	*	*	300	190	130	90	80	70	5	40	35
3,0	*	*	*	*	370	200	130	95	85	65	55	35
4,0	*	*	*	*	*	430	230	150	100	90	65	45
5,0	*	*	*	*	*	*	480	240	160	120	75	55
6,0	*	*	*	*	*	*	*	*	270	180	100	65
7,0	*	*	*	*	*	*	*	*	*	300	130	85
8,0	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	200	100

Наприклад, аудитор оцінює рівень допустимої помилки у розмірі 7% загальної суми генеральної сукупності, а очікуваної помилки – 2%. При цьому аудитор встановлює рівень надійності, рівний 95%, тобто повинен бути на 95% упевнений, що реальна помилка, що міститься в генеральній сукупності, не перевищить встановлену їм допустиму помилку. Об'єм вибірки буде визначений на перетині відповідної графі і рядка таблиці і складе 90 елементів.

Можна відмітити, що об'єм генеральної сукупності в даному підході не є чинником, що впливає на об'єм вибірки. Проте при необхідності можна скоректувати набутого значення об'єму вибірки на об'єм генеральної сукупності по формулі 3.3:

$$OB_2 = \frac{OB_1}{1 + \frac{OB_1}{ГС}}, \quad (3.3)$$

де OB_1 , і OB_2 – об'єм вибірки відповідно до і після обліку впливу чинника об'єму генеральної сукупності;

$ГС$ – об'єм генеральної сукупності.

Виходячи з формули 3.3 можна відзначити, що даний чинник дозволяє переглянути об'єм вибірки, якщо відбирається більше 10% елементів генеральної сукупності.

Метод визначення числа елементів вибірки, що мають сальдо застосовується для визначення об'єму вибірки з елементів генеральної сукупності, що становлять сальдо бухгалтерського рахунку у тій, що перевіряється фінансової звітності.

Вважається, що елементи найбільшої вартості і «ключові» елементи були вже відібрані в окрему групу і підлягають суцільній перевірці.

Згідно даній методиці, число елементів, що підлягають відбору для вибірки, обчислюється по формулі 3.4:

$$OB = \frac{(ГС - ЕН - ЕК) \times КП}{PCC \times 0,75}, \quad (3.4)$$

де OB – об'єм вибірки;

$ГС$ – об'єм генеральної сукупності у вартісному виразі;

$ЕН$ – сума елементів найбільшої вартості;

$ЕК$ – сума «ключових» елементів;

$КП$ – коефіцієнт перевірки;

$РС$ – рівень суттєвості.

Коефіцієнт перевірки залежить від рівня аудиторського ризику. Як відомо, що аудиторський ризик складається з трьох складових частин: невід'ємний (внутрішньогосподарчий) ризик; ризик системи контролю; ризик невиявлення. Останню складову аудиторського ризику не можна використовувати при численні об'єму аудиторської вибірки, оскільки цей ризик не робить впливу, а навпроти, залежить від того, скільки елементів буде відібрано для проведення перевірки.

Окрім ризику засобів контролю і невід'ємного (внутрішньогосподарчого) ризику, в розрахунках ми рекомендуємо використовувати показник ступеня ризику, пов'язаного з наявністю «пересічних процедур».

Так, окрему сукупність первинних документів вивчають не саму по собі, а у взаємозв'язку з документами, що відносяться до іншого розділу бухгалтерського обліку.

Таким чином, аудиторський ризик може знижуватися, якщо достовірність бухгалтерських даних з однієї області обліку підтверджується перевіреними бухгалтерськими даними з іншої області обліку. І, навпаки, недоліки однієї з підсистем бухгалтерського обліку можуть зробити істотний негативний вплив на інші його підсистеми, а також на достовірність фінансової звітності в цілому. (Дане положення виходить з принципу подвійного запису, оскільки будь-яка господарська операція відбивається в бухгалтерському обліку як по дебету одного рахунку, так і по кредиту іншого. Тому помилка, пов'язана з неправильним віддзеркаленням якої-небудь господарської операції, завжди торкнеться, як мінімум, двох сальдо рахунку.)

Кожний із ступенів ризику оцінюється за наступною шкалою: високий, середній, низький. Якщо аудитор не зміг достовірно оцінити яке-небудь значення ризику, то для цілей визначення об'єму вибірки необхідно прийняти це значення високим.

Таким чином, можна отримати 27 комбінацій ризиків, кожною з яких

відповідає певне значення коефіцієнта перевірки (таблиця 3.6)

Таблиця 3.6 Значення коефіцієнта перевірки залежно від рівнів складових частин аудиторського ризику (для методу визначення числа елементів вибірки, що мають сальдо)

Ступінь ризику			Коефіцієнт перевірки	Ступінь ризику			Коефіцієнт перевірки
невід'ємний	контролю	пересічний		невід'ємний	контролю	пересічний	
В	В	В	2,31	С	С	Н	0,66
В	В	С	1,9	С	Н	В	0,66
В	В	Н	1,39	С	Н	С	0,66
В	С	В	1,9	С	Н	Н	0,66
В	С	С	1,61	Н	В	В	1,61
В	С	Н	1,05	Н	В	С	1,2
В	Н	В	0,92	Н	В	Н	0,71
В	Н	С	0,66	Н	С	В	1,05
В	Н	Н	0,66	Н	С	С	0,71
С	В	В	1,9	Н	С	Н	0,66
С	В	С	1,61	Н	Н	В	0,66
С	В	Н	1,05	Н	Н	С	0,66
С	С	В	1,39	Н	Н	Н	0,66
С	С	С	1,2				

Використовуючи алгоритм формули 3.4 необхідно пам'ятати наступне:

а) якщо в отриманому об'ємі вибірки виявляється менше 10 елементів, то така ситуація вважається недоцільною з математичної точки зору. Тоді формула 3.4 приймає вигляд:

$$OB = КП \times 10, \quad (3.5)$$

тобто об'єм вибірки розраховується як твір коефіцієнта перевірки на число 10;

б) у протилежному випадку, якщо кількість елементів вибірки перевищить

значення 40 – 50, то слід обмежитися 35 елементами, тоді формула 3.5 пишеться, як $OB = КП \times 35$, тобто об'єм вибірки буде рівний твору коефіцієнта перевірки на 35.

Застосування даного підходу ми пропонуємо розглянути на прикладі. Приклад. Потрібно провести перевірку деякої сукупності, елементи якої в сумі забезпечують значення ГС = 105822 тис. грн.; елементи найбільшої вартості і «ключові» елементи складають ЕН + ЕК = 10554 тис. грн.; рівень суттєвості РС – 6000 тис. грн.; оцінка ризиків сальдо рахунку: невід'ємний (внутрішньогосподарчий) – середній; ризик засобів контролю – низький; ризик, пов'язаний з пересічними процедурами, – середній.

Для даної сукупності значень чинників (С; Н; С) отримуємо коефіцієнт перевірки $КП = 0,66$ (таблиця 3.6).

Далі визначуваний об'єм вибірки: $OB = \frac{(105822 - 10554) \times 0,66}{6000 \times 0,75}$, тобто на додаток до елементів найбільшої вартості і «ключових» елементів слід відібрати 14 елементів представницької вибірки.

Наступний метод, який ми пропонуємо в якості удосконалення методичний підходів до проведення аудиту на ТОВ «Капітал», це метод стратифікації (правило 90 – 10). Під стратифікацією розуміється процес ділення генеральної сукупності на підсукупності, кожна з яких складається з елементів, що володіють схожими характеристиками, тобто властивістю однорідності.

Стратифікація є дієвим прийомом підвищення ефективності вибіркового методу. Вона дозволяє використовувати менший об'єм вибірки. Це пов'язано з тим, що показник варіації, розрахований для елементів усередині окремої страти, матиме невелике значення.

Часто використовується критерій сумової оцінки, тобто виділяють елементи найбільшої вартості і інші елементи. Як правило, перші з них

підлягають суцільній (100%–вої) перевірці (оскільки для них справедливе твердження про те, що невелика в процентному значенні помилка може мати велике абсолютне значення і зробити суттєвий вплив на фінансову звітність).

У зв'язку з цим можна сформулювати правило «90-10», суть якого полягає в наступному.

Не можна оцінити міру достовірності фінансової звітності організації, що перевіряється, застосувавши аудиторські процедури відносно документів, на основі яких отримані сальдо рахунків або відображені господарські операції, складові в сукупності 10% загальної суми в грошовому виразі. Для отримання 90%–вої вибірки досить відібрати лише 10% загальної їх кількості.

Застосування даного правила пропонуємо розглянути на прикладі перевірки документів по суті. Дійсно, найчастіше документи із значними сумами зустрічаються небагато. Проте при цьому вони займають найбільшу питому вагу в структурі всіх документів в сумовому виразі. Тому для формування думки про генеральну сукупність, як правило, немає необхідності проводити детальну перевірку документів з незначними сумами, яких в наявності є багато, але вони складають невелику питому вагу в сумовому виразі. І навпаки, як наголошувалося вище, більшу увагу аудитор повинен приділяти тим документам і відображеним в них господарським операціям, в яких сума значна і можлива помилка може зробити суттєвий вплив на фінансову звітність.

У основу поділу генеральної сукупності на страти також може бути покладена не тільки кількісна, але і якісна ознака, а саме: тип господарської операції, група активів і т.д. Наприклад, при проведенні аудиту основних засобів підприємства може виявитися доцільним розділити весь їх масив на групи і провести перевірку в рамках кожної групи (будівлі, споруди, робочі і силові машини і устаткування, транспортні засоби і ін.), оскільки облік кожної групи має свої особливості.

Необхідно відзначити, що якісна і кількісна ознаки ділення можуть зустрічатися одночасно. Наприклад, будівлі і споруди на крупних промислових підприємствах, як правило, займають найбільшу питому вагу в структурі всіх основних фондів, і виділення за якісною ознакою даної групи основних засобів з метою проведення надалі їх перевірки відповідатиме тим же принципам, що і відмічені вище для елементів найбільшої вартості.

Виходячи з аналізу досвіду роботи міжнародних аудиторських фірм ми пропонуємо виділяти з генеральної сукупності, що перевіряється, і піддавати суцільній перевірці наступні групи (страти):

- найбільш крупні елементи (елементи з найбільшою вартістю – сальдо рахунку або класи господарських операцій);
- елементи, в яких по професійній думці аудитора найбільш висока вірогідність наявності помилки або спотворення («ключові» елементи).

Наявність достовірної фінансової інформації дозволяє підвищити ефективність функціонування ринку і дає можливість оцінити і прогнозувати наслідки прийняття ряду економічних рішень. Одним з важливих джерел інформації для суб'єктів господарських стосунків є бухгалтерська звітність, яка через об'єктивні і суб'єктивні причини схильна до спотворення. При цьому ризик викривлення існував завжди, але особливу актуальність він придбав з розвитком ринкових стосунків, коли на перший план вийшли нові користувачі такої інформації: кредитори, інвестори, працівники підприємства і профспілки, постачальники, покупці, громадськість, керівництво підприємства.

Гарантом достовірності звітності вступає аудит, як особливий вид підприємницької діяльності, пов'язаний з незалежною експертизою бухгалтерської звітності. Це дозволяє зменшити до прийняттого рівня інформаційний ризик користувачів. Елементи ризику визначають стратегію аудиту. Від правильності вибору аудиторської вибірки залежить кінцевий

результат аудиту, ефективність і якість аудиторської перевірки. Аудиторська вибірка дає можливість аудиторів отримати і оцінити аудиторські докази відносно деяких характеристик елементів, відібраних для того, щоб сформулювати або допомогти сформулювати висновки, що стосуються генеральної сукупності, з якої зроблена вибірка.

3.3 Розробка внутрішніх стандартів аудиту щодо виявлення помилок та шахрайства

В умовах становлення і розвитку аудиту в Україні незаперечним є актуальність проблеми створення внутрішньофірмових стандартів аудиту, яким належить важлива роль у системі нормативного регулювання аудиторської діяльності. Вітчизняний досвід і зарубіжна практика свідчать, що застосування внутрішніх стандартів є необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності аудиторської фірми, вдосконалення управління аудиторською діяльністю, посилення контролю за якістю роботи аудиторів, зниження аудиторського ризику, встановлення партнерських взаємовідносин між аудиторською фірмою та економічним суб'єктом, співробітниками й адміністрацією аудиторської фірми, яка перевіряється відповідно до принципів та етичних норм аудиту.

Розробка, впровадження і супровід внутрішніх стандартів, що деталізують і регламентують єдині вимоги до здійснення й оформлення аудиту, прийнятих і затверджених аудиторською фірмою з метою забезпечення ефективності практичної роботи, її адекватності вимогам міжнародних стандартів, сприяє запровадженню сучасних методів і технологій аудиту.

Внутрішньофірмові стандарти, акцентуючи увагу на специфіці діяльності аудиторської фірми, повинні розкривати зміст конкретних процедур проведення перевірки, оцінки системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, збирання аудиторських доказів, їх документування, політики взаємовідносин з клієнтами, прав і обов'язків співробітників фірми, вимоги до рівня їхньої освіти та кваліфікації тощо.

Розробка і застосування внутрішніх стандартів полегшує збирання необхідних доказів, скорочує час перевірки, зменшує аудиторський ризик, що дозволяє підвищити якість виконуваних робіт, зробити технологію організації аудиту більш сучасною та раціональною.

Внутрішньофірмові стандарти є деталізацією національних і міжнародних стандартів, вони доводять вимоги загальноприйнятих стандартів до рівня конкретних методик і вказівок співробітникам аудиторської фірми. У той же час стандарти не повинні повністю регламентувати зміст діяльності аудиторів, вони не повинні повністю деталізуватися, оскільки це може перетворити аудит на механічний процес, не підкріплений професійними думками.

Значення внутрішньофірмових стандартів полягає в тому, що вони:

- сприяють дотриманню чинного законодавства, МСА і Кодексу професійної етики аудитора;
- удосконалюють організацію та процес надання аудиторських послуг;
- сприяють зменшенню трудомісткості аудиторських робіт;
- забезпечують високу якість аудиторських перевірок;
- створюють імідж аудиторській фірмі.

Упровадження внутрішніх стандартів аудиту дає керівникам можливість на кожному етапі роботи оперативно контролювати якість аудиторської перевірки, приймати необхідні управлінські рішення і нарешті

упевнено ставити свій підпис на аудиторському висновку.

Внутрішні стандарти аудиту повинні відповідати загальним вимогам:

- доцільності – під час розробки стандартів слід враховувати їхню практичну значущість, актуальність та пріоритетність;
- спадкоємності і несуперечності – стандарти повинні забезпечувати узгодженість та взаємозв'язок з іншими стандартами, як внутрішніми, так і зовнішніми;
- повноти і деталізації – внутрішні стандарти повинні комплексно охоплювати значущі питання досліджуваної проблеми, детально і повно висвітлювати їх;
- єдності термінологічної бази – містити єдине трактування термінів і понять у всіх стандартах та документах;
- логічної стрункості – забезпечувати чіткість формулювань, цілісність та ясність викладу.

Доцільно покласти в основу розробки структури внутрішніх стандартів по технології аудиторської перевірки структури міжнародних стандартів аудиту і основні етапи підготовки і проведення аудиту.

Етапи є окремі стадії проведення аудиту, які нерозривно зв'язані між собою. Кожен етап має певна кількість підетапів і певний набір робочих документів (рисунок 3.4).

Одним з ключових загальноприйнятих стандартів аудиту є МСА 240, який набуває особливої важливості для зацікавлених користувачів фінансової звітності в боротьбі з недостовірним відображенням інформації в ній.

Даний внутрішньофірмовий стандарт необхідно використовувати на всіх етапах здійснення аудиту фінансової звітності. Послідовність викладання змісту стандарту наведена нами на рисунку 3.5.

Так, можна виділити п'ять етапів аудиту: передоговірна робота; проведення перевірки; здача робіт клієнтові; та формування клієнтського файлу.

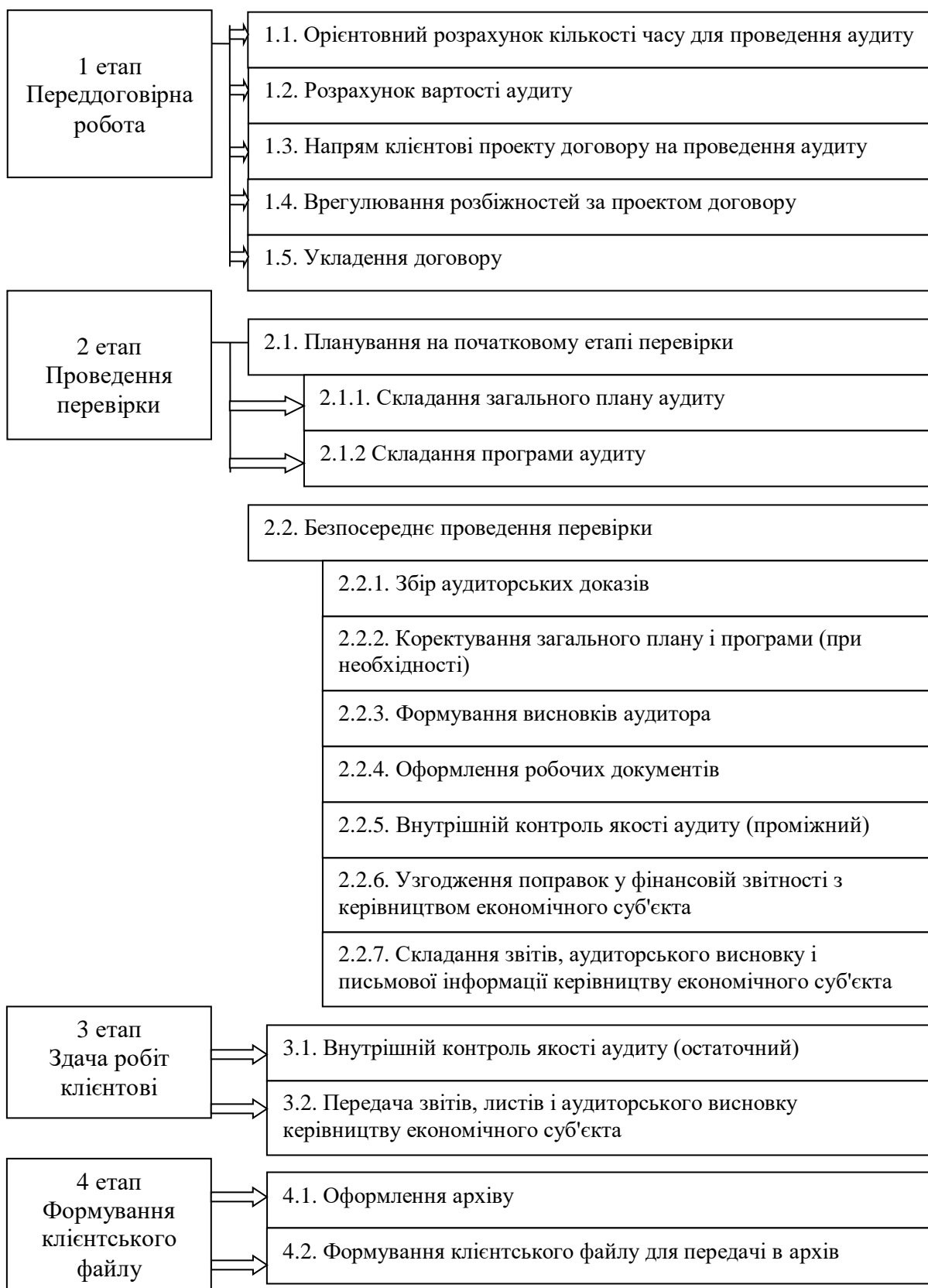

Рисунок – 3.4 Етапи проведення аудиту

Причому, вимоги кожного МСА виражаються використанням дієслова «зобов'язаний» (shall) на відміну від раніше «must», що застосовувався (повинен).

Рисунок – 3.5 Послідовність викладання змісту внутрішнього стандарту

Узагальнюючи практичний досвід ТОВ «Капітал», ми пропонуємо

створити внутрішньофірмові стандарти, і при цьому ми вважаємо, що треба дотримуватися МСА 240.

Ми пропонуємо визначити наступні основні положення стандарту:

а) процедури, які застосовуються аудитором, щоб забезпечити розумне очікування виявлення суттєвих викривлень, що є результатом шахрайства.

Перелік аудиторських процедур залежатиме від оцінки:

1) ризику того, що шахрайство може мати місце і залишатися невиявленим;

2) ризику того, що специфічний тип шахрайства може привести до суттєвого викривлення фінансової звітності і відносної ефективності різних аудиторських процедур.

б) оцінка відповідних чинників через оцінку внутрішнього ризику і контрольованого середовища з подальшим плануванням процедур. При плануванні аудиту повинно бути з'ясовано у керівництва, чи відомі йому будь-які випадки шахрайства в звітному періоді і після його закінчення.

в) оцінка результатів проведених тестів. Аудитор не повинен ні припускати, що керівництво нечесне, ні приймати на віру його безперечну чесність. Аудитор повинен виконати роботу з належним ступенем професійного скептицизму. Аудитор може виявити обставини, які можуть указувати на існування шахрайства:

1) незадовільна якість облікових записів; виявлення фальсифікованих документів;

2) не використовуються ключові засоби контролю;

3) незадовільні пояснення відносно: несподіваних тенденцій; взаєморозрахунків і підозрілих рахунків; великих або незвичайних операцій, особливо операцій, здійснених близько до дати балансу, або операцій із зв'язаними сторонами;

4) деякі платежі, наприклад, консультантам за послуги, не вказані у

рахунках; надмірно високі або незвично низькі комісійні або гонорари;

5) на адресу закордонних «Shell companies» або на номерні рахунки; урядовим посадовцям; кореспонденція відносно проблем авторизації;

б) ігнорування консультації юриста, що заперечував проти певної дії; розслідування, що проводяться урядовими органами або поліцією; і/або надмірно марнотратний стиль життя керівників або службовців.

г) визначення дій аудитора у разі, якщо підозри щодо шахрайства не розсіваються в результаті проведення додаткових процедур. За даних умов аудитор доцільно:

1) розглянути його вплив щодо інших аспектів аудиту. Аудитор повинен: переглянути оцінку ризику або переглянути надійність представлень управління, якщо шахрайство не було виявлене засобами внутрішнього контролю або якщо шахрайство вищого керівництва приводить до сумнівів щодо отриманих уявлень;

2) розглянути, чи було питання відповідно відображений у фінансовій звітності. Аудитор повинен погоджувати з керівництвом будь-які виправлення, які необхідно внести до фінансової звітності;

3) повідомити керівництво, як тільки це стає можливим, про свої підозри щодо існування шахрайства, навіть якщо його потенційна дія на фінансову звітність не є суттєвою.

д) консультування з юристом або професійної громадською організацією, членом якої є аудитор. Аудитор повинен проконсультуватися з юристом в таких випадках якщо аудитор:

1) вважає, що в шахрайство залучено вище керівництво, включаючи членів Ради директорів, Наглядової Ради;

2) не упевнений щодо посадовця, якому слід повідомити про факт шахрайства;

3) усунений від отримання відповідного аудиторського доказу,

достатнього для того, щоб оцінити, чи відбулося шахрайство;

4) вважає, що в результаті його повідомлення не будуть проведені відповідні дії.

є) розгляд можливості припинення аудиту. Аудитор повинен розглянути своє положення і можливість припинення аудиту, якщо:

1) керівництво не проводить дії, які аудитор вважає необхідними, навіть у випадку, якщо шахрайство має істотний вплив на фінансову звітність;

2) керівництво відмовляється публікувати фінансову звітність, тому що вона містила б аудиторський висновок, відмінний від безумовно-позитивного. При цьому аудитор повинен взяти до уваги наслідки причетності вищого керівництва до фактів шахрайства та їх вплив на продовження взаємин з підприємством.

ж) розгляд питання збереження конфіденційності. Конфіденційність – обов'язкова умова договору на аудит з кожним підприємством–замовником. Проте обов'язок конфіденційності аудитора відносно клієнта не абсолютний, і в деяких обставинах конфіденційність може не дотримуватися, проте тільки у випадках, прямо наказаних вимогами законодавства.

з) визначення можливості щодо надання аудитором додаткових аудиторських послуг, з метою зменшення ризику шахрайства. Оскільки управлінський персонал підприємства під час проведення аудиту починає більше розуміти існування ризику шахрайства, то виникає проблема пошуку шляхів скорочення цього ризику. Аудитор повинен запропонувати перевірку засобів контролю, щоб зменшити ризик шахрайства, як додаткові послуги.

к) розгляд впливу шахрайства на аудиторський висновок. Аудитор має розглядати можливість виказування умовної думки, навіть якщо виправлення зроблене після дати балансу. Якщо аудитор дійшов до висновку, що шахрайство має суттєвий вплив і не погоджується з порядком ведення бухгалтерського обліку та ступенем розкриття питання або його наслідків у фінансовій звітності, він

повинен модифікувати аудиторський висновок на основі встановлених розбіжності. Аудитор не повинен утриматися від модифікації через можливі наслідки виказування такої думки.

л) розгляд питання, щодо повідомлення власників про виявлені факти шахрайства. Перш за все, аудитор повинен звернутися до управлінського персоналу з пропозицією повідомити вище керівництво про виявлені факти шахрайства. За деяких обставин доцільно адресувати звернення Раді директорів (Аудиторському комітету), що не є виконавчим органом. Якщо клієнт не повідомить про питання, або аудитор не має довіри до вищого керівництва, аудитор повинен розглянути питання повідомлення про шахрайство Наглядовій Раді.

м) повідомлення управлінському персоналу про факти ідентифікації помилок, з метою запобігання шахрайству. Оскільки керівництво несе відповідальність за запобігання шахрайству, аудитор повинен повідомити його про факти ідентифікації таких питань, як істотні слабкості в системах бухгалтерського обліку або системі внутрішнього контролю в ході нормального курсу нашого аудиту. Якщо керівництво здійснює запропоновані удосконалення, це може допомогти запобігти шахрайству.

Розроблений нами для аудиторської фірми ТОВ «Капітал» внутрішній стандарт «Шахрайство та помилки: процедури виявлення та ризик невиявлення» це важливий інструмент аудиторської перевірки достовірності фінансової звітності підприємства. Його створення і використання буде сприяти об'єктивнішій оцінці робочій документації, зниженню трудомісткості аудиторських процедур, підвищить якість надання аудиторських послуг та посилить відповідальність аудитора за розгляд шахрайства під час аудиту.

ВИСНОВКИ

В умовах ринку підприємства, кредитні установи, інші господарюючі об'єкти вступають у договірні відносини по використанню майна, грошових коштів, проведенню комерційних операцій і інвестицій. Довірчість цих стосунків повинна підкріплюватися можливістю для усіх учасників угод отримувати і використовувати фінансову інформацію. Достовірність інформації підтверджується незалежним аудитором. Аудит – це перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів. Власники, і, передусім колективні власники – акціонери, пайовики, а також кредитори, позбавлені можливості самостійно переконатися в тому, що усі численні операції підприємства, частенько дуже складні, законні і правильно відбиті в звітності, оскільки зазвичай не мають доступу до облікових записів, ні відповідного досвіду, і тому потребують послуг аудиторів. В процесі роботи бухгалтер може допустити помилки, які завжди необхідно виправляти. Невиправлені помилки приводять до невідповідності бухгалтерського обліку, і як наслідок, помилкам в прийнятті управлінських рішень, недоплати податків, штрафним санкціям. Під час проведення перевірки фінансової інформації, правильності ведення бухгалтерського обліку і складання бухгалтерської та податкової звітності, перевіряючи структури повинні виявити факти викривлення даних бухгалтерського обліку і невірного складання форм звітності. Основними причинами здійснення викривлень є свідомі і несвідомі дії посадових осіб, які займаються підготовкою даних про діяльність неприбуткової організації і

обробляють цю інформацію. Свідомі дії ведуть до обману держави, а несвідомі дії можуть бути пов'язані з неякісним ставленням до виконання службових обов'язків при підготовці інформації, що веде до виникнення викривлень, які в теорії і на практиці називають помилками.

Дослідження сутності економічної категорії «шахрайство» дозволило розвинути понятійно-категоріальний апарат аудиту в частині уточнення поняття «шахрайство» (навмисні дії у сфері економіки, здійснені однією або декількома особами серед управлінського персоналу та найвищого управлінського персоналу, найманих працівників або третіх сторін, які використовують обман, щоб отримати нечесні або незаконні переваги та що призвели за собою спотворене представлення результативних показників в бухгалтерській (фінансовою) звітності), що дало змогу акцентувати увагу на аспект навмисності викривлення фінансової звітності та обґрунтувати напрям його виявлення.

Дослідження нормативно-правової бази, яка регулює надання аудиторських послуг у Україні та статистику злочинів, пов'язаних із шахрайствами і економічними злочинами, дозволило сформулювати властиві обмеження аудиту, які полягають в тому, що аудит сучасних підприємств неможливо провести без застосування вибіркового спостереження, оскільки сукупності елементів, що перевіряються, складові статті звітності є значними інформаційними об'ємами, які неможливо перевірити суцільним способом за час перевірки. Економічно недоцільно, і фізично неможливо перевірити в більш менш складній господарській системі на усе 100% документацію, прорахувати наново усі підсумки, здійснити масу зустрічних перевірок по кожному документу і так далі. Це і є перевірка економічного суб'єкта на основі вибіркового спостереження. Цей математичний апарат забезпечить достатню доказову базу для проведення аудиторської перевірки, а так само і для обґрунтування її результатів.

Вивчення сучасних моделей класифікації помилок і шахрайства та типів

навмисних викривлень у фінансовій звітності надало змогу обґрунтувати вплив бухгалтерських ризиків на появу помилок та шахрайства в обліку і звітності та узагальнити виправдання, які використовують махінатори для прикриття корисливих злочинів та види захисту аудиторів, коли їм доводиться відповідати перед третіми особами. Аудитор – не суддя, тому він ніколи не може визначити факт шахрайства або крадіжки, професійний рівень колеги або управлінського персоналу клієнта. Він може визначити суттєві відхилення або невідповідності фактів діяльності клієнта (його персоналу) від вимог чинного законодавства, внутрішніх правил та норм, планів або очікувань власників, тощо. Тому в процесі планування і здійснення аудиторської перевірки аудитором необхідно прагнути зменшити аудиторський ризик до прийнятно низького рівня. Саме у разі зниження рівню аудиторського ризику буде свідчити про те, що усі суттєві викривлення будуть виявлені.

Систематизовано та алгоритмізовано послідовність дій аудитора при оцінці ризиків аудиторської діяльності з метою реалізації заходів щодо їх мінімізації чи усунення. Запропонований алгоритм аудиторських процедур при аудиті фінансової звітності, з метою недопущення пропуску помилок та шахрайства, що сприяє забезпеченню правильності обрання процедури та забезпечує достатню впевненість, що ризик невиявлення буде скорочений до прийнятного рівня.

Сформовано внутрішній стандарт аудиторської фірми «Шахрайство та помилки: процедури виявлення та ризик невиявлення» як ключову складову документального забезпечення виявлення помилок та шахрайства в фінансовій звітності підприємства, що забезпечує ефективний процес документування аудиту та формування повного пакету робочих документів аудитора. Розроблений внутрішній стандарти, акцентуючи увагу на специфіці діяльності аудиторської фірми, розкриває зміст конкретних процедур проведення перевірки, оцінки системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, збирання аудиторських доказів, їх документування, політики взаємовідносин з клієнтами,

прав і обов'язків співробітників фірми, вимоги до рівня їхньої освіти та кваліфікації тощо. Постійна розробка, удосконалення і застосування внутрішніх стандартів полегшує збирання необхідних доказів, скорочує час перевірки, зменшує аудиторський ризик, що дозволяє підвищити якість виконуваних робіт, зробити технологію організації аудиту більш сучасною та раціональною.

Практичне значення одержаних результатів під час написання магістерської роботи полягає в тому, що рекомендації автора щодо удосконалення організаційно-методичних аспектів виявлення помилок та шахрайства в аудиті схвалені керівництвом ТОВ «Капітал» та впроваджено в діяльність аудиторської фірми.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Кулаковська Л.П. Основи аудиту : навч. посіб. Київ : Каравела. 2000. 504 с.
2. Андрієнко В. Поняття та склад фінансової звітності в умовах гармонізації бухгалтерського обліку. *Наука молода*. Тернопіль, 2012. № 9. С. 153–157.
3. Ковальчук Т.Т. Макроекономічні ризики: класифікаційні ознаки, способи виміру, шляхи мінімізації : монографія. Київ : 2012. 301с.
4. Аудит. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: навч. посібник / упоряд. П.Л. Сергій. Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2006. 129 с.
5. Безверхий К. В. Звітність у теорії вітчизняних і зарубіжних інституціоналістів. *Бізнес Інформ*. Харків, 2014. № 2. С. 299–307.
6. Бесчастный В.Н., Лазуренко В.И. Влияние теневой экономики и экономической преступности на экономическую безопасность : монографія. Донецк : Каштан, 2013. 468 с.
7. Біла Л. М. Ретроспективний аналіз становлення бухгалтерської звітності. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Житомир, 2014. № 4. С. 37–44.
8. Білуха М.Т. Форми фінансово–господарського контролю (ревізія, аудит, судово–бухгалтерська експертиза). *Бухгалтерський облік і аудит*. Київ, 1995. № 7. С. 12–14.
9. Бондар В.Л. Порядок розрахунку аудиторського ризику. *Формування ринкових відносин в Україні*. Київ, 2014. № 10 (89). С. 11–14.
10. Бондарчук В. В. Звітність підприємств як джерело інформації про основні засоби для потреб державного управління. *Економіка: реалії часу*. Одеса,

2012. № 2. С. 111–115.

11. Бугай І.В. Помилки при складанні фінансової звітності та шляхи їх подолання. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. Запоріжжя, 2006. №4. С. 41–47.

12. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: міфологія частина 2. Житомир: ЖДТУ, 2003. 524 с.

13. Бутинець Ф.Ф., Малюга Н.М., Петренко Н.І. Аудит: стан і тенденції розвитку в Україні та світі : монографія / за ред. Ф.Ф. Бутиця. Житомир: ЖДТУ, 2004. 564 с.

14. Лазуренко В.І. Шляхи відмивання брудних коштів. Донецьк : Норд-Прес, 2008. 252 с.

15. Вакров В.М. Концепція аудиторського ризику та його значення в аудиторській діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка»*. Ужгород, 2006. №19. С. 212 – 219.

16. Машина Н.І. Економічний ризик і методи його вимірювання : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2003. 188 с

17. Давидов Г.М. Аудит: навч. посіб. 2–ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, КОО, 2001. 363 с.

18. Дмитренко І.М. Оцінка суттєвості помилок в аудиторській практиці: методичний аспект. *Бухгалтерський облік і аудит*. Київ, 2003. №7. С. 59 – 62.

19. Дорош Н.І. Деякі аспекти управління якістю аудиту. *Вісник податкової служби України*. Київ, 2000. № 30. С. 48 –51.

20. Дорош Н.І. Міжнародний досвід становлення та розвитку аудиторського контролю. *Вісник податкової служби України*. Київ, 1999. № 28. С. 41 – 45.

21. Загородній А. Г., Вознюк Г.Л., Партин Г.О. Облік і аудит : термінологічний словник. Львів : Центр Європи, 2012. 671 с.

22. Загородній А.Г., Пилипенко Л.М. Управління ризиками аудиторської

діяльності : навч. посіб. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2014. 128 с.

23. Закалінська К. О. Методика аудиторської оцінки системи бухгалтерського обліку : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04. Київ, 2006. 20 с.

24. Івахненко С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту : навч. посіб. 4–те вид., випр і доп. Київ : Знання, 2013. 343 с.

25. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 344 с.

26. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. №291. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>. (дата звернення: 25.07.2020).

27. Корніюк О. Фінансова звітність за міжнародними стандартами. *Бухгалтерія*. Київ, 2014. № 24. С. 9–10.

28. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Основи аудиту : навч. посіб. Львів : «Новий світ», 2002. 504 с.

29. Лазуренко В.И. Злоупотребления в сфере бухгалтерского учета и отчетности : монографія. Донецк: Донецкий юр. ин-т Луганского гос. ун-та внутр. дел, 2006. 388 с.

30. Ларичев В.Д. Как уберечься от мошенничества в сфере бизнеса? Москва : Юристъ, 1996. 128 с.

31. Майданевич П. Н., Каюм Абдул, Федосеев С. К., Майданевич Ю. П., Олейник О. А. Аудит : учеб. пособ. / под ред. А.Ю. Рудченко. Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2005. 394с.

32. Олійник О. О. Аудит : навч. посіб. Донецьк : Юго-Восток, 2011. 179 с.

33. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1: Подання фінансової звітності. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_013. (дата звернення: 28.07.2020).

34. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: видання 2013 року / упоряд. О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л.Й. Юрківська, С.О. Куліков. Київ : ТОВ «ІАМЦ АУ «СТАТУС», 2013. 1172 с.

35. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2013. 412 с.

36. Мошенський С. З. Економічний аналіз: підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. Ф. Ф. Бутинця. Житомир : ПП «Рута», 2012. 704 с.

37. Петренко С.Н. Риски аудиторской деятельности : учебник. Киев : Эльга, Ника – центр, 2003. 84 с.

38. Петрик О.А. Оцінка суттєвості помилок, виявлених у процесі аудиторської перевірки. *Бухгалтерський облік і аудит*. Київ, 2004. №10. С. 59 – 62.

39. Пилипенко І.І., Редько О.Ю. Стандарти аудиту та етики : навч. посіб. Київ : ДП Інформаційно – аналітичне агентство, 2013. 277 с.

40. Редько А.Ю. Аудит и проблема определения обмана и ошибки. *Світ бухгалтерського обліку*. Тернопіль, 2008. №9. С.57–60;

41. Редько О.Ю. Методологія та організація професійного аудиту в Україні. Стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Київ, 2015. 453 с.

42. Савицкая Г. В. Методика комплексного анализа хозяйственной деятельности: учеб. пособ. Минск : ИНФРА–М, 2011. 384 с.

43. Семчук І. В. Звітність підприємств як джерело інформації для користувачів *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз* : міжн. зб. наук. пр. Житомир, 2014. Вип. 1(7). С. 174-185.

44. Соболева О. Міжнародні та національні стандарти бухгалтерського обліку: порівняльна характеристика за складом і змістом. *Схід*. Маріуполь, 2009.

№ 4 (95). С. 16–20.

45. Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні: затв. Розпорядженням Кабінету міністрів України від 24.10.2007 № 911-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80>. (дата звернення: 08.08.2020).

46. Сушко Д. С. Аудит бухгалтерського балансу: теорія і методика : автореф. дис. ... канд. екон. Наук : 08.00.09. Київ, 2008. 24 с.

47. Петрик О. А. Аудит: методологія і організація : монографія. Київ : КНЕУ, 2003. 260 с.

48. Тимошенко Я.В., Пушкарь І.В. Система управління бухгалтерськими ризиками: окремі аспекти удосконалення при складанні фінансової звітності. *Обліково-аналітичне забезпечення управління розвитком підприємства*. Запоріжжя, 2020. Вип. 5. С. 58–71.

49. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення: 16.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення: 11.08.2020).

50. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. Дата оновлення: 01.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>. (дата звернення: 12.08.2020).

51. Тимошенко Я.В., Пушкарь І.В. Напрями зниження ризиків фінансової звітності, як запорука її достовірності. *Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях* : матеріали XV міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 15–16 жовтня 2020 р. Запоріжжя, 2020. С. 67–71.

52. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: 3-є вид., допов. і перероб. Київ : Алерта, 2012. 926 с.

53. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник : Том 1. Львів : Світ, 2005. 616 с.

54. Толстова А.С. Бухгалтерские риски и их влияние на достоверность бухгалтерской отчетности: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.06.04. Йошкар-Ола, 2015. 20 с.

55. Усач Б. Ф. Контроль і ревізія : підручник. Київ : Знання, 2013. 253 с.

56. Усач Б.Ф. Аудит: навч. посіб. Київ : Знання, 2004. 232 с.

57. Жук В.М., Мазур Н.А., Садовська І.М. Формування інформаційного потенціалу бухгалтерського обліку, контроль, аналіз та аудит в умовах глобальних економічних змін. *ННЦ «Ін-т аграр. економіки» Федер. аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК України* : матеріали міжнар. наук.–практ. інтернет–конф., 18–19 квіт. 2013 р., м. Кам'янець–Подільський. Кам'янець–Подільський, 2013. С. 348–363.

58. Хомин П. Я. Облікове забезпечення звітності про фінансові результати має бути методологічно обґрунтованим. *Бухгалтерський облік і аудит*. Київ, 2011. № 6. С. 9–15.

59. Цал–Цалко Ю. С., Мельник Т.Ю., Мороз Ю.Ю. Облік, статистика, аналіз та аудит в системі контролювання фінансових результатів підприємства: монографія. Житомир : Рута, 2016. 291 с.

60. Шеверя Я. В. Фінансова звітність у системі інформаційного забезпечення прийняття рішень : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.09. Житомир, 2011. 21 с.

61. Шейнов В.П. Психология обмана и мошенничества : учебник. Минск : Харвест, 2004. 464 с.;

62. Ільїна С. Б. Основи аудиту: навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 378 с

63. Малюга Н. М. Наукові дослідження в бухгалтерському обліку : навч.посіб. Житомир : ПП «Рута», 2003. 476 с.

64. Яцко М. В. Роль фінансової звітності в умовах посилення інформаційних потреб користувачів. *Науковий вісник Ужгородського університету* : Серія: Економіка. Ужгород, 2010. Спец. вип. 29, ч. 2. С. 257–260.

65. Krzywda Danuta. Modele rachunkowości i ich wpływ na informacje sprawozdawcze. *Zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Bochni*. 2005. № 3. p. 55–71.
66. Mueller G. G. Accounting an International Perspective. Illinois: IRWIN, Homewood, 1987. pp. 7–75.
67. Mongiello M. International Financial Reporting. Ventus Publishing ApS, 2009. 53 p.
68. Bhansali N. Strategic data warehousing: achieving alignment with business. London: Taylor and Francis Group, 2010. 200 p.
69. Girard J.P. Building Organizational Memories: Will You Know What You Knew? New York: IGI Global, 2009. 350 p.
70. Семенова К. Д. Ризики діяльності промислових підприємств: інтегральне оцінювання : монографія. Одеса : ФОП Гуляєва В.М., 2017. 234 с.
71. Штефанич Д. Управління підприємницьким ризиком. Тернопіль : Економічна думка, 1999. 225 с.
72. Каменська Т.О. Ризики в аудиті та їх оцінка. *Статистика України*. 2015, № 2. С. 43–45.
73. Калюга Є.В. Фінансово-господарській контроль у системі управління : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2002. 360 с.
74. Дорош Н. І. Оцінювання ризиків при проведенні аудиту. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2017. №4. С. 40-47.
75. Давидов Г.М. Аудит: підручник . Київ : Знання, 2004. 511 с